

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollegium
Ifjusági Könyvtára.

Könyvt. sz.

1709

IV.

150

*A könyvek kimelését, épségben és tisztán
való tartását figyelmébe ajánljuk a nemes ta-
nuló-ifjúságnak.
Választmány.*

24.

8015

251.11

A' M A G Y A R,

É S

HAZÁJA RÉGENTEN.

— 268

Í R T A

NAGY BÁNYAI PERGER JÁNOS.

A' TEKINTETES KIRÁLYI TÖRVÉNYES TÁBLÁNÁL ÜGYVÉD,
TÖBB TEKINTETES VÁRMEGYÉK' TÁBLA-BIRÁJA, 'S A'
PESTI MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG TAGJA.

C. Wiesner

P E S T E N, 1831.

NYOMTATTATOTT TRATTNER - KÁROLYI ISTVÁN NÁL.

42481

**Ha erősektől születnek a' test', és lélek' természeti rendszabásai
szerént az erősek, a' nagy tetteket végbe vivő Unokáknak
nem lehetett (Igy gondolkodám) Pásztoroktól, Halászsoktól,
's holmi gubás emberektől eredniük.**

HORVÁT ISTVÁN.

*Rajzolatok a' Magyar Nemzet' leg-
régibb Történeteiből. 1. sz. lap.*

MÉLTÓSÁGOS
SÁRVÁRI FELSZÓ - VIDÉKI
GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
U R N A K,
Ő CSÁSZÁRI, 'S APOST. KIRÁLYI FELSÉGE'
ARANY KULCSOS HIVÉNEK,
TÖBB KATONAI RENDEK' KERESZTES VITÉZZÉNEK, A'
MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' MÁSODIK ELŐLÜLŐJÉNEK
Ó NAGYSÁGÁNAK
ALÁZATOS TISZTELETÉNEK JELEÜL AJÁNlja

1907-1908

LIBRARY - VANDERBILT

GROVE ANNCHENYHATVAT

H. B. A. K.

LIBRARY - VANDERBILT

LIBRARY - VANDERBILT

LIBRARY - VANDERBILT

LIBRARY - VANDERBILT

LIBRARY - VANDERBILT

Méltóságos Gróf,

Nagyságos Uram!

Agg-Honnodnak, 's Nemzetednek,
— mellyet ujj életre teremteni
igyekszel, 's a' mellyet, mind Nagy
Uri Személyed, mind Nagyérdemű
Eleid olly sok jókkal tetéztetek, —
kisded Rajzolatját nyújtom be Né-
ked Nemes lelkű Gróf! Vedd szive-
sen töllem Erántad hódoló tisztele-
temnek e' csekély zálogát, A' Tárgy'
nagysága pótolja ki Nálad esmére-
tim' hiányát. Könyörgök Előtted!
hogy midőn Hazafiui tűzzel lángoló
kebledbe bájos erővel varázslod ösz-
ve a' Haza' boldogságait, emlékezz

**meg egyszer'smind néha arról is, a'
mi régenten e' Hazát Naggyá tette;
nékem pedig engedd meg, hogy
Nagy-érdemű Személyed' Kegyel-
mébe, bár mi csekély részben ezu-
tán is részesülhessek.**

alázatos tisztelő szolgád

P e r g e r J á n o s.

Édes Hazám!

Hazafi kötelességemnek ismét egy csekély adóját fizetemle, midőn tulajdon Mejj-képeddel szolgálom Néked jó Hazám! Engedj meg, ha némelly Nemesebb, 's kelemetesebb vonásaid abból ki maradtának; mert hol az az ecset, melly illy Dícsőt voltaképpen letudna festeni? hol az író-toll, melly minden kelemeidet le tudná írni? Igaz ugyan Édes Hazám! hogy nagy hirednek nevednek egy része, mellynél fogva hajdan más Nemzeteket nem csak Vitézi, hanem Tudományos tekintetben is Századokkal felül múltál, leginkább akkor, midőn az egész Keresztény Világnak Védbástyául szolgáltál, a' bal sorsnak

kemény csapása által majd végképpen le
tiportatott. De hidjed Jó Hazám! él még
a' Magyarok' Istene; Kegyes Uralkodód'
bölcs Kormányja alatt ismét egy remény
súgárlik Feléd; Piroslík boldogságod' haj-
nala, 's Geniusod feletted lebegve ezt hir-
deti: „*A' Nagy Nemzetnek ismét Nagy-
gyá kell lenni!*”

I. R É S Z.

I-ső F e j e z e t.

A' Scythákról, vagy is a' Szittya Felekezeti Népekről, 's azok közt a' Magyarokról is rövideden 's általjában.

A' Nagy Szittya Nemzet egy volt a' legrégebb Nemzetek közül a' Világon, 's ugyan azért nem csuda, ha még ennek eredeti, 's régibb Történeteit némelly részben máig is homály borítja, következésképpen az sem csuda, hogy a' Nagy Nemzet' dicső Maradékának a' Magyaroknak régibb Történeteibe szinte biztos lépésekkel haladni nem bátorkodunk. — Több számtalan mély belátású Tudósok fáradoztak már a' Szittyák' 's Magyarok' Történeteinek felvilágosításában, 's azok között Hazai Írókat is valóban, nagy érdeműeket nem keveset számlálhatunk; a) Mind azáltal minden részre hajlás, 's hízékedés nélkül megkelletik vallanunk, hogy a' Magyar Nemzet' régi Történeteinek megvizsgálásában, senki még olly mélyen bele nem avatkozott, mint a' mi Nagy-érdemű, 's tiszteletre méltó Horvát Istvánunk, a' kinek

a) Ezek közé tartoznak Pray, Katona, Desericius, Révay, Engel, Kovackich. Kollár, Fejér, Virág, Buday, Hevenessy, Kaprinay, Pálma 's a' t.

leginkább köszönhetjük azt, hogy a' Magyar magá magával megesmértette b) 's a' kivel valóban, hogy Honnunk' egyik Szülöttje, 's érdemes Tagja, méltán kevélykedhetünk. Esmérd meg Nemes Nemzet! azon fáradságtalan, 's ritka érdemű Hazafiban a' nagyot, szépet, érdemest, 's ápolgasd igyekezeteiben, ne hogy az ő elenyészte után az ő vas; szorgalma által már már pirúlni kezdő hajnalát Hazai Történeteinknek ismét komor fellegek borítsák. Követvén tehát azon tisztelt Hazánkfiának útmutatását, a' mennyire célunkra tartozik, minthogy a' Magyar Előidőnek csak némelly kellemetes vonásaival kívántam a' Nemes Hazánakkedveskedni, a' Nagy Szittyá Nemzetről, 's annak Felekezeteiről, 's fajjairól, csak igen rövideden értekezek.

A' Tudósoknak nagyobb része a' Szittyákat eddig, Jáfet', Née' egyik fiának felekezetéhez tartozottaknak lenni tartotta, T.T. Horvát István-Úr azomban Mojze's Tanúbizonysága szerint, azokat Née' másik fiának Chám-nak (Kám) felekezetéhez tartozandóknak lenni állítja, 's első Lakhelyeket Afrikának Nubia, 's Abissinia nevű Tartományjaiba, honnét Egyiptomot is gyakran meglátogatták, helyhezsetti; c) melyet erősíteni látszatik azon környüállás is, hogy a' Régiségek' bizonyítása szerint Afrika Khamnak esett kórmányja alá. d) A' Fejedelmek

b) Lásd a' tisztelt Irónknak e' következő Munkáit; *Magyar Ország' Régi gyökeres Nemzetségeiről.* Pest. 1820. — *Rajzolatok a' Magyar Nemzet' legrégibb Történeteiből.* Pest. 1825. Továbbá lásd az 1821. Eszt. *Tud. Gyűjt.* III. Kötet. — 1828. Eszt. *Tud. Gyűjt.* XII. K. — 1829. Eszt. *Tud. Gyűjt.* VII. VIII. IX. Köt. ki adott Munkáit.

c) Lásd fellebb említett *Rajzolatokat a' Magyar Nemzet' legrégibb Történeteiből.* 12. lap.

d) Lásd *Thüröczy' Krónikáját in Script. rer. Hung. Tyrnaviae* 1765. P. I. |p. 66.

által építtetett nagy Pyramisok, 's a' Senáár' mezején Núbiában Babillonia Várossában épülni kezdett nagy Torony, terhére esvén a' Népnek, a' kivándorlásra okot adott, 's innét részszerént A'siába, részszerént a' Fekete Tengeren keresztül Európába által költöztek; a' holott is jöllehet a' Zsidó Nép által Mojzes', és Jó'sue' idejében igen nyomattattak, sőt a' természet' ajándékával bővölködő Kanáán földjéről is ki szorítottak, utóbb mind az által vitézségek által a' fél Világot rettentő Birodalmakat állítottak magoknak; későbbben azonban, az akkori időnek lelke azt hozván magával, hol egy, hol más felekezet, vagy hódoltató szándékból, vagy kéntelenségből, tovább tovább vándorolván, végre különböző idő-szakaszokban a' Jászok' (*Jaziges metanastae*), Hunnok' (*Kunok*), Avarok', 's Magyarok' nevezete alatt Pannoniába, e' mostani Hazába, 's annak Réseibe, melly a' nagy Szittya Nemzetnek vitézségéről olly híres nevezetes lett, megtelepedtek.

Külömben a' fent tisztelt Irónknak bizonyítása szerint a' nagy Szittya Nemzet már a' legrégibb, 's úgy szólván a' Históriákat felül muló idő óta hét egymáshoz rokon felekezetekből állottak, a' minthogy az Ó Testamentomi bizonyosságok is ide mutatnak, e) 's ide mutat Béla névtelen Jegyzőjének is *Hetumoger* nevezetje is. Mind a' hét felekezetnek pedig közönséges nevezetek a' régi setét századoktól óta a' Scythia Görög név volt, mellyet jöllehet némellyek a' Nyiltól, vagy is attól hogy Nyilazók voltak, származtatják, f) mindazáltal a' szónak régi Görög értelmét tekintvén, azon nevezet inkább vasat, következésképpen *Vas*, az az: *Eröss Nemzetet* jelentett; g) a' honnét a' Régiségekben a' Szittya

e) Lásd a' c alatt említett könyv. 122 lap.

f) Lásd az 1820. *Tud. Gyűjt.* I. kötet 35. 36. lap.

g) Lásd az 1820. *Tud. Gyűjt.* VII. köt. 40. és 48. lap.

felekezetek néha *Baschgurdi* (Vas Kurd) névvel is fordulnak elő. Későbbi közönséges nevezetjek volt ismét azon felekezeteknek a' *Török* név, melly a' *Tarech* napkeleti szótól, melly *Vándort*, vagy *Pártost* jelent, származott, 's innét a' Törökökre Thraciabeliekre is könnyen reá esmérhetünk. A' mi tehát a' Szittya felekezeteket külön külön illeti: Különös felekezeteit tették a' tisztelt Irónk szerént a' nagy Szittya Nemzetnek a' *Magyar*, *Kun*, *Jász*, *Palócz*, *Székely*, *Úz*, és *Vál.* h) Az elsőbbi öt felekezetek máig is esmeretesek Hazánkban, a' két utóbbi felekezeteknek fel világosítását pedig várjuk azon tisztelt Tudósunktól. Mellyik volt ezen hét felekezetek közül a' Gyökér felekezet, kiktől a' többiek származtak? nem egészen bizonyos; a' tisztelt Irónk, mindazáltal a' Magyarat tartja annak lenni. Az első felekezetét tehát a' nagy Szittya Nemzetnek tették a' *Magyarok*, kik minthogy szántó vető Emberek voltak *Moger*, vagy *Mager*, mintegy *Mag-eresztő*, néven fordulnak elő a' régiségekben; innét mind magok, mind Hazájok, a' Régiéktől más nyelven: *Hagri*, *Hagareni*, *Agareni*, *Scythae*, *Georgii*, *Georgia*, *Aretores*, *Ara-tores*, *Chorasmi*, *Agriani*, *Agrestes*, *Campestres*, *Campani*, *Samnites*, *Juhri*, *Juhriani*, *Angri*, *Angrivarii*, *Angria*, *Angaria*, *Angrivaria*, *Angland*, *Aengland*, *Urgi*, *Ongri*, *Ungri*, *Ongria* 's a' t. névvel nevezettek i). 2dik felekezetet tették a' *Kunok*, kik

h) Lásd az 1829. Ezst. Tud. Gyűjt. VII. köt. 3. 4. lap.

i) Lásd erre nézve a' c) alatt említett könyv' 8. és 49. lap. Ismét: *De Avitis Magyarorum Chunorum Jazonumque Sedibus et Initiis*. Budae 1830. pag. 4. — Ismét 1828. Tud. Gyűjt. XII. Köt. 103. 's köv. lap. — Ismét *Annal. Vet. Hun. et Hungar.* Vindobonae 1761. p. 295. et 394. 's a' t. — Ismét *Philippi Cluverii Introduct. in Universam Geographiam etc.* Guelferbyti 1686. p. 403.

minthogy Királyság, vagy is Fejedelemség alatt éltek, onnét vették a' Kun, Császári Sági 's a' t. Magyar nevezeteiket is; mert a' *Kun*, *Kon*, *Kán* szavak Fejedelem jelentéssel bírtak régenten; innét a' Magyar a' Himnemből valót, mint fellebb való, 's uralkodó Nemet maig is *Kannak* nevezi, 's innét a' Régi Magyarok a' magok Fejedelmeket mind untalan *Kánnak*, vagy *Khágnak* nevezték. Valamint tehát a' Magyarok, úgy a' Kunok is, ezen Nemzeti tulajdonoktól más Nemzetektől többféle neveket nyertek régenten, nevezettek pedig e' képpen: *Scythae*, *Basilii*, *Barselii Saccae*. (innét a' napkeletről származott *Sach* játéknak is neveze) *Sagae*, *Sagi*, *Chananaei*, *Kazari*, *Chazari*, *Choni*, *Chuni*, *Chaones*, *Hunni*, *Cumani*, *Kymeni*, *Cimerii*, *Comeni*; ismét: *Akacziri*, *Al-Kazari*, *Kozari*, *Kosri*, *Gazari* 's a' t. k) 3dik Szittya felekezetet tették a' *Jászok*, kik minthogy az *Ijász'*, vagy is a' nyilazás' mesterségét legelőször találták fel, 's azzal éltek a' hadakozásban is, Magyarúl *Ijásznak*, vagy is később *Jásznak* nevezettek; Innét más Nemzetekről régenten: *Hamoraei*, *Amorhaei*, *Joni*, *Panjoni*, *Toxotae*, *Toxandri*, *Jassi*, *Jassaei*, *Jasoni*, *Jazymitae*, *Jazvingi*, *Giazzi*, *Diazzi*, *Gyazi* (innét vagy a' Gyász szónak is eredete, minthogy a' Jászok fekete ruhát viseltek) *Sagittarii*, *Jaculatores*, *Aconistae* 's a' t. l) Akadhatni azomban a' Jásznak régiebb Törvényeinkben *Philistaeus*, a' régi Iróknál pedig *Jaziges Metanastae* neveikre is, melly nevezetek alatt *ki költözött*, vagy is inkább *ki vándorlott*, következésképpen régi Magyarosan: *Pártos Jászt* kell érteni, az az: kik régi Hazájokból ki költöztek. És pedig a' *Philistaeus* szó

k) Lásd az i) alatt említett két előbbeni könyveket a' m. l.

l) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 9. lap. ismét az 1829. *Tud. Gyűjt.* VII. VIII. és IX. köt.

vette eredetét a' *Felas*, vagy *Felasi* Ethiopiai szótól, melyből minthogy a' Zsidóknak, 's Görögöknek betűjök nem vólt, származtak a' *Palasa*, *Phalasa*, *Pheleset*, *Pelas*, *Pelasgia*, *Allophilus* 's a' t. innét ismét: a' *Pelasteni*, *Palestini*, *Philisteni*, *Filistaei* 's a' t. nevezetek; m) melly nevezetekből a' régi *Philistaeus*, és *Palestina* nevezetekre, a' hová a' Szittyá felekezetek a' Zsidó Nemzet által ki nyomattattak, szinte könnyen reá esmerhetünk. 4dik Szittyá felekezetet tették a' *Székelyek*, kik minthogy a' vég helyeken laktak, 's *Lófejök*, 's Lovasok is voltak, onnét vették a' *Székely*, 's *Lóféjü* Magyar nevezeteket is; innét más Nemzetektől *Hevaei*, *Scythae*, *Hyppomolgi*, *Hyppoboti*, *Nomades*, *Aequi*, *Equiculi*, *Aecani*, *Aeginetae*, *Marchi*, *Siculi*, *Szekelii* 's a' t. n) névvel ruháztattak fel. 5dik Szittyá felekezetnek lenni tartatnak a' *Palócok*, kik minthogy az ellenség' földjén gyakran prédáltak, onnét kapták nevezetjeiket is, 's hivattattak: *Hethaei*, *Scythae*, *Enareas*, *Laestrighones*, *Palowci*, *Planci*, *Planctae*, *Placius*, *Latrunculi* 's a' t. o) 6dik felekezetét tették a' Szittyá Nemzetnek a' mint fellebb említettük, az *Úzok*, vagy *Uzusok*; mihő felekezet vólt ez? minthogy Hazánkban ennek nyomára nem akadhatunk, meg nem határozhatom, úgy láttzik azomban, hogy a' fent tisztelt Irónk az *Usus*, vagy *Osus*, vagy is *Asus* folyó melléki Szittyákat értette az alatt, 's azt állítja, hogy] Á'sia is ezen Szittyá felekezettől vette ne-

m) Lásd a' c) alatt lévő könyv. 100.—114. lap. Ismét Pomponii Melae *de Orbis situ Libri tres*. Basileae, 1522. L. I. pag. 66.

n) Lásd a' c) alatt említett könyv' 9. lap. — Ismét egyeztesd Pomponii Melae *de Orbis situ etc.* L. II. pag. 98.

o) Lásd a' c) alatt említett könyv. 10. lap. — Ismét Joannis Cammertis *Minoritani in Julii Solni Enarrationes*. Basileae 1522. pag. 62.

vezetét, p) 's a' Zsidóktól *Jeb-Useusoknak* q) másoktól *Assaeusoknak* 's a' mint a' régi Irókból nyomaira akadhatni: *Oxusoknak*, *Oxisagae*, 's a' t. r) hivattatnak, 7dik Szittyá felekezetnek tartja lenni a' tisztelt Irónk a' *Vál* felekezetet, a' honnét alkalmasint az *Ost-Válok*, *West-Válok*, *Nahar-Válok* 's a' t. származnak. s)

Ezek a' felekezeteken kívül voltak még több Szittyá felekezetek is, a' kik vagy valamelly tulajdonoktól, vagy Lakó helyektől, 's egyebektől vették nevezetjeket, de azok már mind az elő számlált felekezetektől származtak. Legnevezetesebb, 's legesmeretesebb felekezetek közé tartoztak pedig a' *Parthus Szittyák*, kik minthogy a' régi Szittyá Hazából el költöztek, a' *Pártos* Magyar szótól vették nevezeteket is, 's neveztetek régenten e' képpen: *Parthi*, *Exules*, *Allophyli*, *Metanastae*, *Philistaei*. *Pelagii*, *Alienigenae*, *Alienon* 's a' t. t) Továbbá a' *Peuce*, és *Pacinacbeli* Szittyá felekezetek, kik jöllehet nagyobb részint *Kúnok* voltak, mind az által a' helytől, 's a' hol laktak, *Peucini*, *Piceni*, *Picentes*, *Picenati*, *Pici*, *Pezineigi*, *Pincinati*, *Pecenaci*, *Pincenates*, *Pacinakac*, *Pacinacitae* 's a' t. nevezettel fordulnak elő a' régiségekben u). Ezeken kívül neveztetek még a' fentebb megnevezett Szittyá felekezetek helyheztetésekhez, 's más egyéb minéműségekhez képpest többféle képpen, úgy mint: *Avari*, *Sabiri*, *Sabini*, *Sabarthocspali*, *Burgundi*, *Ephtali*

p) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 31. 32. lap.

q) Lásd a' c) alatt említett könyv' 123. lap.

r) Lásd Pomponius Melának m. k. 187. lap. Ismét Joannis Cammertis 's a' t. p. 287. 288.

s) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 38. lap.

t) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 10. lap.

u) Lásd a' c) alatt említett Könyv' 11. lap. Ismét Annal. Vet. Hung. etc. pag. 324.

tae, Uturguri, Cuturguri, Getae, Massagetae, Daci, Bosphorii, Varchunitae, (Várkonyiak esmértek e' Helységtek' nevét?) *Marcomanni, Illuri, Sarmatae, Sarmaci, Britanni, Varaegi, Pagani*, (Gentiles) *Sassi, Curetes, Prutheni, Lithvani, Prussae, Prussi, Borussi, Rutheni, Barbari* (Palócz) *Gothi, Bisseni, Saraceni, Ismaelitae, Bastarnae, Thussagetae, Hemaxobii, Tauroscythae* 's a' t. v) de mind ezek, a' mint mondtuk, a' fellebb említett felekezetektől különböző felekezetet nem tettek, hanem azokból valók voltak, egyedül a' több különbbféle Nemzetektől helyezettetésekhez, minémúségekhez, 's állapotjokhoz képest, több különbbféle nevezeteket nyertek. A' Szittya felekezetbéli Népeknek illy számtalan féle elneveztetések után tehát nem csuda, ha a' Történet-írók mind eddig a' bizonytalanságnak setéségébe tévelyegtek annyira, hogy még mostan sem tudunk abból ki lábolni, melly bizonytalanságunkat neveli annak fel gondolása, hogy az említett több Szittya felekezeteknél, a' Szittya Magyar nyelvet, 's a' Nemzeti szokást mostanában híjába keressük; ámbár ha azt ismét meggondoljuk, hogy a' Prussusok, (kiket mostan Burkusoknak, helyesebben Burgusoknak nevezünk azért, minthogy ezektől nyomtatott el későbbben a' régi Prussus Nemzet) több Írók szerént w) csak egy század' elfolyta előtt más nyelven, és a' mint a' tisztelt Tudósunk az 1829. *Tud. Gyűjt. IX.* kötetében mutatja, alkalmasint Magyar nyelven beszéltek; valamint ezinte ha Cluverius szerént (*Introd. in*

v) Lásd az 1829. *Tud. Gyűjt. VII. VIII. és IX. köt. Ismét Pray Annal. Vet. Hung. 's a' t. Ismét Georgii Fehér, de avitis Magyarorum etc. Sedibus et Initiiis, Ismét Bonfinii Decades 's a' t. Ismét Inn. Desericii, de Initiiis ac Majoribus Hungarorum etc. p. 48. —*

w) Lásd Buday Esaiás *Közönséges Historia 's a' t. Debreczenben 1805. II. R. 39. lap.*

Univ. Geogr. p. 168.) azt is olvashatjuk, hogy a' régi Brittusok' nyelvét az Angolok irtották ki, 's ha azt tapasztaljuk, hogy a' Moldvai 's Oláh Országi Magyarainknak már nagyobb része, 's lassan lassan mindnyája, szemünk láttára elfogják felejteni Nemzeti nyelvöket, valóban olly különösnek nem tetszhetik az előttünk, hogy a' nagy Szittya nemzetnek annyi felekezetei, részszerént az egymás között való véghetetlen visszálkodások miatt, resszerént a' meghódoltatás által, az időnek akkori Lelkéhez képpst, nemzetségeikkel egygyütt nyelvöket is elfelejtették. Adjunk tehát hálát a' Magyarok Istenének! ki e' maroknyi Szittya maradványnak hagyta azt a' dicsőséget, hogy azt, a' mit annyi századok homályba borítottak, 's úgy szólván semmivé tettek, ismét újj életre, 's újj virágzásba hozhatjuk; Áldjuk a' mi dicsőségesen uralkodó Fejedelmünket, 's Hazánknek némelly nagy érdemű Oszlopaít, kik ezen szent kötelességünknek tellyesítésében bennünket a' lehetőségig segíteni, 's ápolgatni meg nem szűnnek! igyekezzünk egyesült erővel, 's mutassuk meg a' jövődő Kornak azt, hogy a' bal sors vas vesszeje alatt le roskadott nagy Nemzetet, e' maroknyi Unokái emelték ismét régi fényre, 's dicsőségre!!! — Továbbá szükség tudni, hogy az említett Szittya felekezetek, mind öszve száznjóltz Nemzetségekből állottak, melly nemzetségi származás több régiségek' bizonyítása szerént a' Magyaroknál sem vólt esméretlen, 's az a' régi Oklevelekbe *Gens*, *Genus*, 's *Generatio* szavakkal fejeztetett ki, sőt régi Iróink egyaránt bizonyítják, hogy a' Magyar Nemzet szinte száz njóltz Nemzetségből állott légyen; x) ezt azomban nem úgy kell képzelní, mintha a' Magyarok' ki jövetelével, mind a' száz njóltz Szittya Nemzetség ki vándorlott volna, hanem hogy minden Nemzetségből vállalkoztak né-

x) Lásd Kéza' Krónikáját a' 35. lap.

hányan a' kivándorlásra, 's némelly ki költözés' alkalmatosságával többen, máskor kevesebben. Azon száznyolcz Nemzetségekből állott tehát mind a' régi *Philistaeus*, mind a' *Parthus*, mind a' *Hunnus*, mind az *Avar* 's a' t. Nemzet, 's a' melly felekezetből legtöbben voltak a' Kivándorlók között, attól nyerték nevezetjeket is, mint az Atilla Hunnusai, minthogy legtöbb Kúnok voltak közöttök, *Kúnoknak* vagy *Hunnoknak*, nevezetettek. Voltak azomban a' Magyarok között ezeken kívül több idegen Nemzetségek is, kik dicsősségre való vágyásból Hazánkba költözvén, itten vitézségek', 's szolgálatjuk' tekintetéből, Hazafiságot nyertek. Ilyen hazai 's külföldi Nemzetségek között már többeket hozott világosságra a' mi fentebb is tisztelt TT. Horvát Istvánunk, y) 's ez után még némellyeket ki tapogatózott T.T. Czech János Úr is; z) mellynél fogva lehet reményleni, hogy lassan lassan a' nagy Szittya Nemzet' száznyolcz Nemzetségeit rövid idő alatt ki tapogathatjuk. Megmagyarazván e' szerént a' nagy Szittya Nemzetnek többféle nevezetjeit, most már a' következőekben a' nagy Szittya Országról, valamint szinte Magyar Országról fogunk szölni *)

y) Lásd a' *Magyar Országi régi Gyökerei Nemzetségekről* írt Könyvet.

z) Lásd az 1828. *Tud. Gyűjt. V. K. 79.* 's köv. lap. Egyezt. az 1829. *Tud. Gyűjt. XII. K. 12.* 's köv. lap.

*) Fő Tiszt. Fejér György Úr „*De Anstis Magyarorum, ac Chunorum, Jasonumque Hungariae Accolarum sedibus et initiis*“ Czimű munkájában, a' Szittya felekezetbeli népeknek ezen fejezetben elő adott régi eredetére, 's eredetikképpen annyi felekezetekre való fel osztásában meg nem egyezik, sőt annak, követvén Prayt' részben (Lásd *Dissert. Hist. Crit. in Annal. Veter. Hun. 's a' t. Vind. 1785. pag. 121. et seq.*) nyilván ellene mond. Nékem ugyan részemről sokkal csekélyebb jártosságom vagy on a' Régiségekben, 's az ahoz

tartozó Tudományokban, mintsem én a' tisztelt Úrnak hő tapasztalásával, 's valóban mély tudományával megmérkőzhetnék; vagy pedig hogy a' tisztelt Úrnak állításait annak rendi szerént meg czáfolhatnám; de különben, a' szükséges dolgoknak is, melyekből arra nézve valamely tudományt merithetnék, híjjával vagyok, egyedül a' mennyire csekély belátásom, 's tapasztalásom engedi, a' tisztelt Úr által elő adottakra csak némelly észre vételeimet kívántam elő adni.

A' tisztelt Szerzőnek állítása tehát általjában ezt foglalja magában: hogy különös Rokonfelekezetet egyedül a' Magyarok és Kunok tettek, mivel a' többiek, mint a' Jászok, Székelyek nem külön felekezetet, hanem csak a' Hazában keletben volt Hivatalt, vagy is inkább szolgálatot tettek, mint p. o. régenten a' Királyi Udvarnokok, 's a' később időkbem a' Hajdúk, és Huszárok 's a' t. és ez annyival is inkább igaz, mivel vagyon ayoma annak is, hogy Királyaink a' később időkbem is tettek nyilasokat vagy is Jászokat; — a' *Philistaeusoknak* 's *Jaziges Metanastae* népeknek Magyar eredeteket pedig senki nem mutatta meg eddig sőt; a' régi Törvényekbe 's Oklevelekbe bé csúsztatott *Philistaeus* és *Siculus* nevek is csak hamis nevezetjeli a' Magyar Országi Jászoknak, 's Székelyeknek, 's éppen olyan mint a' Magyar Országi Oroszoknak *Ruthenus* Deák nevezetjek, holott Párizspápai Szó-Tára szerént is az *Oroz* név alatt régenten különben is a' *Királyi Kapusok* vagy is *Ajtónállók* (*Custodes portae Aulae Regiae*) értetődtek, egyedül tehát a' nevezetből valamit származtatni vagy következtetni, kétszeges dolog; a' midőn különben is a' *Jaziges Metanastae* népek' régi Várossainak nevezetje Magyarságot éppen nem mutat, sőt némelly Oklevelek szerént az is világos, hogy a' *Byssenusok* is, kik Jászok nem voltak, tartoztak a' Táborba Nyilasokat, vagy is *Sagittariusokat* küldeni; a' Székelyek pedig szinte egyedül Határórzó Katonák voltak, a' minthogy azoknak az Ország határszélein több nyomaira is akadhatni, 's Tímon szerént azok régenten nem is Székelyeknek, hanem Székelieknek, melly annyit tesz mint Székálló, neveztettek.

Ez tehát a' tisztelt Szerző állításának veleje, mellyre csekély észrevételeim ezek:

Iször: Minekutánna Törvényeinkben 's régi Okleveleinkben a' Jászok felváltva *Philistaeusoknak*, *Jassoneseknek*, *Jasigeseknek*; a' Székelyek pedig ezeken kívül már Béla' névtelen Jegyzője által *Siculusoknak* neveztettek, mind addig állani kell azon állításnak, hogy a' *Philistaeusok*, *Jassok*, 's *Jasigesek*; *Jászok*, a' *Siculusok* pedig *Székelyek* voltak, míglen azon nevezeteknek más értelmét a' Tudós Szerző nem adhatja, annyival inkább, mivel a' Tudós Szerző azt, hogy a' regiségekben elő forduló *Philistaci*, *Jassi*, *Jasiges* és *Siculi* nevezetek hamis nevek lennének, csak állítja, de nem próbálja.

2ször. Hogy a' régi *Jasiges Metanastae* népek' Várossáinak e' következendő Deák nevezetjeik *Iscenum*, *Gormanum*, *Arbieta*, *Tristum*, *Parca Candanum*, *Pessium* 's a' t. meg nem egyeznek a' mai Jász Városoknak nevezetjeivel, abból a' Nemzetnek különbféleségére következést húzni nem lehet; mivel jöllehet a' régi Dákusokat több Irók Szittyá felekezeteknek lenni állítják, 's talán ezt maga a' tudós Szerző sem tagadja, még is azoknak régi Várossaik' *dana* és *dara* végezeteiről mint *Corsidana*, *Petrodana*, *Sandana*, *Singidana* 's a' t. ki mondaná azt, hogy ott valaha Szittyák laktak légyen; úgy szinte több Oláh és Tóth nevű Vármegyék, Városok, Faluk vagynak mostan is Magyar Országban, melyeket régenten Magyarok laktak, sőt némellyiket azok közül máig is Magyarok lakják, még is, ki következtethetné azt azoknak nevezetjeiből, hogy az ott lakók Magyarok nem voltak légyen? hát a' régi *Pacinaciták*, *Hunnusok*, 's *Avarok* után, kiket a' Szerző Magyaroknak lenni szinte nem tagad, maradtak e' olly igen sok Magyar nevű Városok, Helységek, melyekből azoknak Nemzetiségekre nézve világos ítéletet lehetne hozni? Hozzá jöven ehez az is, hogy a' fentebb nevezett Városok' nevei későbbben elrontva is íratthattak, sőt a' Deák ki mondás által azoknak értelmeik is elromolhatott, mint a' *Győr*, vagy *Jőr* Magyar szó elrontatott a' *Jaurinum* Deák ki mondás által, 's a' t. következőképpen elvévén azon Városok' nevezetjeiből a' Deák végezeteiket illy formán: *Iscn*, *Gorma*, *Triss*, *Parca*, *Kanda* (*Canda*) ki ki láthaja, hogy azok olly igen a' Magyar kimondással nem ellenkeznek; hát ha még azt fel gondoljuk, hogy a' *Jasigeseknek*, 's *Jóneseknek* nevezett népeknek volt *Apaturia*

Várossok, 's *Apaturia* Innepük is (Lásd 1829. *Tud. Gyűjt.* VII. k. 44. lap.)

3szor. Azért hogy későbben, midőn már a' Polgári Alkotmány némelly részben változást szenvedett; tétettek Királyi Privilegiumok által Jászokká némellyek, valamint szinte, hogy felmentettek némellyek a' Jász, és Székely köteleesség alól, azért nem lehet azt következtetni, hogy a' Jászság 's Székelység, szinte mint a' Hajdúság, 's Huszárság a' később időnek szüleményje volt legyen, rész szerént azért; mivel a' később időkben több olyan Privilegiumok is adattak ki, mellyek a' Magyar Polgári Alkotmánnyal némű részben ellenkezésben voltak, mint tudniillik: midőn a' régi Királyok némellyeket a' Vár Fő-Ispányának Birósága alól fel szabadítottak, vagy midőn némelly Jövevényeknek nem katonáskodás, hanem pénz fizetés' terhe alatt adattak földek 's a' t. részszerént ismét azért, mivel a' Hajdúságnak, 's Huszárságnak későbbi születése előftünk világos, de nem egyszersmind a' Jászság, 's Székelység.

4szer. Hogy a' Byssenüök közt Sagittariuok lettek volna, az a' Tudós Szerző által fel hozott Diplomában (Lásd *Codex Dipl.* T. III. V. 1. pag. 362. Anni 1222.) egy szóval sem mondatik, következésképpen a' reá épített dolog sem áll meg.

5szor. Az, hogy a' Székelyek nefalán *Székelieknek*, vagy *Széklőlóknak*, nevezettek, a' dologot nem rontja, mivel az alatt is csak azt lehet érteni, hogy azok a' Szék. előtt, vagy elején, vagy is inkább az Ország' szélein voltak legyen, valamint az sem rontja sőt erősíti a' dologot, hogy az Ország'nak más részeiben is találtattak Székelyek, mivel a' Székelyek az Ország' határan nem csak egy, hanem több helyen is feküdtek.

6szor. Azon észre vételére a' tisztelt Szerzőnek, hogy a' Magyar Országi Oroszok hibásan hívattnak deákul Ruthenusoknak azért, mivel Párizspapai' *Dictionariuma* szerént ezen szó „*Oroz*“ Ajtonállót, vagy is Janitort tett régenten, következésképpen azok nem is voltak Salóságos Oroszok, vagy is Ruthenusok, hanem Királyi Udvari Emberek, mint az Udvarnikok; csak az az észre vételem vagyon, hogy az „*Oroz*“ szó alatt az Isten' tiz parancsolatja szerént Tolvajt, vagy is inkább helyesebben Rablót is, lehet érteni,

következőképpen kérdés, hogy az Oroszok nem Palóczok é? a' midőn különben is a' Palócz a' prédálástól és ragadozó-soktól nyerte nevezetét is, 's a' Történet írók után az is bizonyos, hogy a' mostani Orosz Országban is laktak Palóczok. de különben az Oroszokat nálunk nemis Orozoknak, hanem Oroszoknak nevezzük, melly ez előbbentől különbözik.

Ezek tehát a' tisztelt Tudós Szerző Úrnak előadására való csekély észrevételeim, mellyek ha valóban csekélyek is, mindazáltal azokból még is néműnéműképp' által láthatni, hogy a' Tudós Szerző Úrnak előadásai nem olly bizonyos, 's csalhatatlan talpkövnön épültek, hogy azok, a' Szittya felekezetekről ezen fejezetben elő adattakat elront-hatnak; Híszem, találkozik nem sokára ollyan Hazafi, ki mind ezeket kellő világosságra fogja hozni.

II. F e j e z e t.

Scythiáról, 's Magyar Országról, 's azoknak régi kiterjedésekről.

A' nagy Szittya népnek régi Birodalmát, minekutánna a' Szittya felekezetek olly sok féle nevezeteket nyertek régenten, 's ennél fogva több 's különbféle Nemzeteknek is tartattak, meghatározni igen nehéz, annyival is inkább: mivel a' régi Írók is homályosan, 's igen határozatlanul emlékeznek a' felől; ha azomban a' régi Maradványokban olvashatjuk azt, hogy a' Pártos Szittya Nemzet, úgy szólván, az egész napkeletet, 's mintegy huszonkét Országokat hatalma alá hódított; a) valamint szinte midőn azt olvassuk, hogy a' nagy Szittya Nemzet egész A'sián, 's egy nagy részén Európának uralkodott; b) és ismét ha azt olvassuk, hogy az Egiptom melléki Szittyák Görög Országot, midőn még az bölcső-

a) Bonfinii *Decades rerum Hungar.* Lipsiae 1771. pag. 31.

b) Lásd Bonfinius' m. k. l.

jében volt; elfoglalván, azon híres Görög Országnak is első Szerzői voltak, c) jöllehet utóbb a' Görög Alatt valóok által meggyőzöttetvén, Nemzetiségekkel együtt nyelveket is elvesztejték; d) 's végre ha azt olvassuk, hogy Olasz Országnak is, melly a' Szittyáktól vette nevezetét e), midőn pedig a' Rómaiak a' Világ előtt esmeretlenek voltak, a' Szittya felekezetbeli Népek mint a' Siculusok, Pelasgusok, Parthusok, Sabinusok, (kik a' Római Birodalmat a' Latinusokkal egyetemben alkották) Georgiaiak, Aratoresok, Peonesok, Laestrigonesok 's a' t. voltak legrégibb Lakóssai, képzelni lehet minő lehetett régenten a' nagy Szittya Nemzetnek roppant ki terjedése, és birodalma. Völt azomban ezeken kívül még más birodalom is, mellyet a' régiek tulajdonképpen Scythiá-

c) Hogy Görög Országban, legelőször a' Phaeniciai, 's Egiptomi Coloniák, a' honnét a' Szittya felekezetek legelőször kiszármaztak, uralkodtak légyen, arra több bizonyosságaink vannak. Lásd *Anacharsis Utazását Görög Országba* Kolosvárott 1820. I. K. I. és 2. lap. Egyezt. a' régi Gyökeres Magyar Nemzets. a' 25. lapon. Valamint Herodotust is Lib. IX. Franc. 1620. pag. 22. 23. a' ki kétféle Nemzetekről emlékezik Görög Országban, t. i. *Hellenusokról*, kik Görögök; és *Pelasgusokról*, kik, a' mint az előbbi Fejezetben láttuk, Partos Szittyák voltak.

d) Hogy a' *Pelasgus Szittyák* először a' Görögöktől különböző nyelven, és pedig *Barbarus* az az: az Európaiak mondása szerént idegen, vagyis Szittya nyelven beszéltek légyen, azt a' c) alatt említett Herodotus a' mondott lapon eléggé, sőt világosan bizonyítja.

e) Minekutánna az előbbeni Fejezetben emlékeztünk arról, hogy A'sia is a' Szittya Felekezetektől nyerte az Asus, vagy A'sia nevét, innét Olasz Országnál is Magyar nevét könnyen ki találhatjuk, melly nem egyebet tesz, mint *All-Asus* vagyis *All-As* (Ol-asz) Ország; a' minthogy a' régi Oklevelekben az *All* helyett *Oll* nevezetet találni nem ritkaság, 's régenten A'sia is kétféle volt, tudniillik *Kissebb* 's *Nagyobb*.

nak neveztek, 's a' mellyről a' régi Irók olly sok mesét beszélnek. Ezen Scythiát Ptolemaeus legrégibb Geographus két felé osztja, tudniillik: az Imaus hegyeken belől, és ismét azokon kívül valóra. Az azon belől való Szittya Országot napnyúgotról határozta úgymond: az Asiui Sarmaták' földje, melly a' Tanais, és Rha (Volga) folyók által kerítettik; Éjszokról az esméretlen föld (t. i. Tabni Promontorium, és az Aniani, most Uriai Tengeri Zug) melly Asiának Éjszakkeleti részét Amérika' Éjszaknyugoti részétől elválasztja; Napkeletről az Imausi hegyek; Dél és egyszer'smind kelet felől is határozták a' Sacák' (Kun) Sogdiának, és Margianák földje egész a' Hyrkániai, vagy is Kaspiumi Tengerbe folyó Oxus víz torkolatjáig, és onnét a' Hyrkániai Tengernek egy része egész a' Rha (Volga) vizéig. Az Imausi hegyeken kívül való Ország pedig egy felől végződik belső Szittya Ország, és a' Sacák' (Kunok) földje által, mindenütt a' hegyek' kerületiben Éjszaknak; Éjszokról pedig határozza a' fellebb említett esméretlen föld; keletről Serica Tartománya, melyet a' Seres nevű Szittya népek laktak, a' napkeleti közönséges vagy is Oceán Tenger mellett; Délről pedig Indiának egy része, melly a' Gangesen túl vagy on f). Cluverius régi Geographus ismét azt állítja, hogy a' nagy Szittya Ország Alsó Mesiától Ásián keresztül egész a' fellebb említett Tabni Promontoriumig, 's az Aniani Tengeri Zugig, mellynek hosszasága ezer egynehány Szelessége pedig hatvan egynehány német mértföldet tészén, ki terjedett légyen g). Külömben az Irók közönségesen Scythiát két felé osztják, tudniillik; Európai, 's Asiai Scythiára; az Európai Szittya Országot több Iróknak útmutatása szerint napkeletről határozták a' Tanais vize, és a' fekete Tenger, vagy is

f) *Geographiae* L. VII. Cap. XIV.

g) *Introduct. in Universam Geographiam*, pag. 407.

Pontus Euxinus; Délfelől a' Duna vize; Nyúgotról Német Ország, és a' Visztula folyója; Éjszak felől pedig a' Visztula Folyótól Lithvánián keresztül a' Dnieper, vagy is Boristhenes vize, melly szinte a' fekete Tengerbe szakad; következésképpen az Európai Szittya Ország magában foglalta Bessarábiát, Moldovát, Oláh Orzágnak, Bulgáriának, 's Serviának egy részét, egész Erdély Országot, Magyar Orzágnak a' Duna folyója által választott Napkeleti nagyobb részét. Az Ásiai Szittya Országot ismét, mellybe a' Ptolemaeus által le írt Szittya Ország is feltaláltatik, határozta régenten Napnyúgot felől Európa határa, vagy is a' Tanais vize, 's a' fekete Tenger; Éjszakról a' nagy Jeges vagy is Scythiai Tenger, egész az Aniani Tengeri Zugig, vagy is a' Tabin Promontoriuroig; Keletről a' közönséges Tenger, vagy is az Océán; és Délről a' Sinaiak (China) Birodalma ismét a' fekete Tengerig; melly magában foglalta a' kis, és nagy Tatár Országokat, az Ásiai Orosz Országot, a' nagy Mogol Birodalmat, 's Persiának egy részét. — Ezen nagy ki terjedésű határok közül jöttek tehát ki időről időre sok Szittya felekezetek, 's ezek között a' fél Világot rettentő híres Hunnus (Kúnok) Avar, és Magyar Szitttyák, e' mostani Hazába, melly mostan Magyar Orzágnak neveztetik. Ezen Magyar Orzágnak egy része régi Lakossaitól, a' Görögök, 's Rómaiak által a' legrégibb időben *Paeoniának*, 's *Pannoniának*, melly az előbbeni Fejezetben mondottak szerint *Jász Országot* jelentett, neveztetett; a' mint hogy nagyon is nyoma a' régiségekben, hogy ezen Hazát a' legrégibb időben is *Jaziges Metanastae* nevű népek, melly pártos vagy kivándorlott Jászt tézen, lakták legyen. A' honnét kiki által láthatja, melly igazságtalanok azok a' Tótok, kik azzal kérkedni nem áttallanak, hogy ezen Hazának legrégibb Lakossai a' Tótok voltak legyen, holott a' mint láttuk ezen Hazra a' legrégibb időtől fogva folyó vást, a' Szittya

Felekezetbéli népeket esmérte Hódítójának. Egyéberánt a' mi e' mostani Magyar Országnak régi ki terjedését, a' Magyarok' idejüvetelétől fogva illeti: az régenten sokkal nagyobb ki terjedésű volt mint mostanában, 's az elsőbbi Magyar Királyok' uralkodása alatt az egész Magyar Birodalom egyedül az egy Magyar Haza' nevezete alatt foglaltatott, a' minthogy régibb Királyaink egész Kálmán Király' Uralkodásáig az egy *Ungarorum*, 's *Hungarorum*, *Ungariae* vagy *Hungariae* Czimmel meg is elégedtek, 's tudtomra csak Kálmán Király kezdette legelőször a' Dalmát, 's Horváth Országi nevezeteket Királyi Czimjéhez kapcsolni; h) A' következő Királyok azomban több más Országoknak, mint Magyar Országhoz kapcsolt Részeknek nevezetjeivel többesítették Czimjeiket. Igy Vak Béla Király Rámát, vagy is Bosnyák Országot; III. Béla és II. András Galliciát; (régenten Galacia 's Halacia) ugyan csak II. András Lodomériát; Imre Király (1203) Serviát, melly néha Rasciának is nevezetett, 's Bulgáriát; (régenten Volgaria is) IV. Béla Király pedig Cumániát, vagy is Kun Országot, mellyet most Moldova 's Oláh Országok teszik, 's régenten Magyarúl Havas Al- 's Fel- Földnek is hivattatott, mint annyi Magyar Országhoz tartozó Tartományoknak nevezetjeit, kapcsolták Királyi Czimjeikhez; a' Sclavoniae Czim pedig csak I-ső Mátyás' idejében nyert helyet a' Királyi Czimek között. Öszveséggel e' szerént régenten az Anya Országgal együtt tíz Országokból állott a' Magyar haza, a' minthogy a' Magyar Királyoknak megkoronáztatások' alkalmatosságával most is szokásban vagyon tíz Zászlókat, mint annyi meghódolt Tartományokat jelentő diadalmi Czimert, 's szerzeményt a' Király előtt hordani. A' mi

- b) A' *Ráma* nevezet elő jön ugyan már Kálmán Királynak egy 1103. Oklevelében, de még ennél több Oklevél nem találtatott, mellyben a' nevezett Király azt használta volna, ugyan azért azon egy Oklevél rendszabásúl nem szolgálhat.

tehát Magyar Országnak régi ki terjedését illeti, annak Határai ezek voltak, ugymint: Délfelől kezdvén a' Görög Birodalom, vagy is az úgy nevezett *Porta Bazilea*, mellyet Béla névtelen Jegyzője *Porta Vacy*-nak nevez; i) onnét Nyúgotfelé az Adriai Tenger, vagy is annak a' szélén lévő Spalatro Várossa, melly ugyan azon névtelen Jegyzőnél *Spalatina* névvel említetik; k) onnét ismét Éjszagnak fordulván, 's befoglalván Carinthiát, Carnioliát az Austriában lévő Ens vizének torkolatja; l) a' holott is azon névtelen Jegyző' szavai szerint Zoltán Magyar Vezér' engedelméből az Álmos Vezérrel bé jött Bissenusok a' Német béütések ellen erős Várat építettek; m) innét a' Duna' mentiben Napkeletre tartván, Morva vizének a' Dunába szakadása, a' mellynek mentében ismét Éjszak felé tartottak[a] határok; onnét ismét a' Karpát hegyének éjszaki oldalai, mellyektől ismét Keletfelé a' Székely földnek havassai, 's az Olt vizének Dunába szakadása, a' holott is a' Dunán által kelvén, a' legelőbb megnevezett Görög Birodalomig terjedtek Magyar Országnak régi határai; mellyekből kiki által láthatja, melly kiterjedett volt légyen valaha Magyar Ország. Azt tartják azonban, hogy I. Mátyás Király' idejében Magyar Hazánk legkiterjedtebb volt, mivel akkor Heltai Gáspár' Kronikája szerint is Magyar Országnak határait tették: Délfelől az Olasz, vagyis Adriai tenger, Éjszokról a' Lengyeltenger, Keletfelől a' Pontus Euxinus, vagyis a' fekete Tenger, Nyugotfelől pedig Sváb, vagy is inkább

i) Lásd Schvanduernál in *Scriptoribus rerum Hung. Tyrnaviae* 1765. pag. 59.

k) Ugyan a' most mondott könyvben pag. 59.

l) Hogy az Ens Vize nem volt esméretlen határ a' Magyaroknál, bizonyítja azt a' köznépnél máig is fenn lévő mesék' kezdete „hol volt, holnem volt még az Operencián is túl volt“ itt az *Operentzia* alatt az *Ober - Ens* Német nevezetet kellett érteni.

m) Lásd a' d) alatt említett könyvet az 59. lap.

Német Ország, és ezen állítás anyival inkább hihetőbb, mivel Mátyás Király idejében a' fentebb említett Tartományokon kívül, Austria, Stiria, Silesia, 's Lusatia Tartományok is a' Magyar Koronához tartoztak n).

III. F e j e z e t.

A' Szittyá felekezeti Népének, és azok közt a' Magyaroknak is régi Vallásaikról.

Több Íróknak közönséges vélekedések szerint a' Szittyák Vallásaikra nézve Napimádók voltak, 's azt mint Égi tüzet Isten gyanánt imádták, 's ezért a' Régiektől *Titaneseknek* is neveztettek. a) Némellyek azonban azt tartják, hogy valamint a' régi Szittyák, úgy a' Magyarok is jöllehet a' tüzet, következésképpen a' napot is, a' levegőt, és a' földet tisztelték, mindazáltal Isten gyanánt egyedül azt a' Valóságot, ki a' Világot teremtette, imádták. b) Mások ismét azt állítják, hogy a' régi Szittyák a' Napot egyedül Isten' képének lenni tartották, 's abban kívánták az Istent képzeletekben megtestesíteni, de azonban az Istent halhatatlan valóságnak lenni hitték, 's azt hívták *Knepnek*, melly másképp helyesebben annyit tesz mint *Knap*, vagy is *Kánap*, az az: a' Hírályoknak Apja. c) Mindezekből ki ki állalláthatja, hogy régi

n) Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* III. R. 21.—22. lap.

a) Lásd *Rajzolatok a' Magyar Nemzetilegrégibb Történetéből* 13. lap. Danielis Cornides *Commentatio de Religione Veterum Hungarorum* Viennae 1791. p. 23. *Pray Annal. Vet. Hung.* 's a' t. pag. 15.

b) Cornides most említett könyvének 19. 's 20. lapjain Theophylactusnak ezen szavait hozza fel: „*Turcae* (az az a' Magyarok) *admodum stolide ignem colunt, aëremque, et aquam venerantur, telluri hymnos concinant; adorant autem tantummodo, et Deum nuncupant, qui hanc rerum Universitatem aedificavit.*“ 's a' t.

c) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 24. lapon.

Eleinknek még a' setét századokban is józanabb, 's sze-
lidebb Philosophiájok volt, mint sok más Nemzetek-
nek, kik Isten gyanánt borjút vagy más állatokat, Fa-
ragotképeket 's Bálványokat imádtak. Az Istennek vagy
is Isten' képének tartott, 's képzelt, Nap' vagy tűz' imá-
dásából származtatják némellyek a' Fő-valóságnak *Isten*
Magyar nevezetét is, és pedig ezen szótól *Eschta*, melly
Chaldaeus nyelven tüzet jelent, a' honnét a' Görögök az
örök tüzet vagy is mécset *Εσχα* vagy *Εσχη* vagy *Ισχη*
szavakkal fejezték ki; a' mi több a' régi Persák az Istent
magok nyelvén *Iisdannak* vagy *Iistannak* nevezték. d)
Minekutánna azonban a' Szittya Nemzetnek több feleke-
zetei egymástól elszakadván a' Világnak különbbféle ré-
szeiben megtelepedtek volna, tulajdon régi vallásaikat
többnyire elhagyván, a' szomszéd Nemzeteknek vallá-
saikat vették be. Így bevették némelly Szittya felekezetek
a' romlott Zsidó vallást, 's más Nemzetektől *Agarenu-*
soknak, *Saracenusoknak*, 's *Ismaélitáknak* nevezet-
tek, e) 's ezeket az újabb időkben közönségesen Zsidó
Nemzetségből valóknak lenni hitték, holott több régi-
ségek szóllanak azoknak Magyar Nemzetiségekről, f) sőt
régí Törvényeink is megkülönböztetik azokat a' Zsidó
felekezetektől g). Úgy szinte a' Görög 's Római Biroda-
lomban, vagy azok mellett lakó Szittya felekezetek a' Gö-
rög, 's Római Pogány vallással cserélték fel a' magokét;
a' Török Szittya felekezetek pedig az Osmánok által

d) Lásd Cornidesnek fellebb említett munkáját a' 23. lapon. Is-
mét Fő Tiszt. Budai Esaiásnak *közönséges Historiáját* De-
brezenben 1805. II. R. 84. lap.

e) Lásd *Tudom. Gyűjt.* 1828. XII. köt. 103—126. lap. *Palma No-*
titia rerum Hung. Tyrnaviae 1775. pag. 37. *Pray Annal.*
vet. Hung. pag. 358.

f) Lásd az e) alatt említett könyveket. Ismét *Codex Dipl. Hung.*
T. IV. V. I. pag. 426. 433.

g) Egyezt. Sz. László I. T. K. 9. 10. és Kálmán I. T. K. 46. 47.
és 48. Fejez.

való lenyomattatások után a' Mahumet vallásának követői lettek, melyet Nemzetiségek' elvesztével máig is követnek. Mind ezen környülállásokból, mind pedig a' következendőkől. némelly Irók arra a' vélekedésre jöttek, hogy a' Magyarok, minek előtte a' Keresztényhitre tértek volna, Bálványimádók voltak legyen, 's állításokat részszerént Sz. László Törvényeiben h) holottis a' kutaknál, előfák alatt, 's Temető helyeknél (Lapides) való áldozat tiltatik; részszerént ismét azon régi szokásban, melly szerént szokás volt régenten a' Magyaroknál menyegző alkalmával Jegyesseiknek bizonyos érczből öntött ember, vagy marha formát küldeni, 's azt nyakokban hordani i) gyökereztetik. Ezen állítást azonban megerőtleníti azon környülállás, hogy azon áldozat-tételeket Kollár a' külső Nemzetektől költsönözötteknek lenni állítja k) T.T. Horvát István Úr pedig a' *Lapides* szó alatt a' Magyaroknak Temető helyeiket érti, a' holott is a' Magyarok elhunyt Össeiknek tisztelkedtek; l) hozzá jöven ehez az is, hogy a' Keresztényeknél máig is szokásban vagyon a' Szent Kutaknál, 's az Erdőkben lévő csudálatos képeknél való tisztelkedés, a' nélkül, hogy ezt bálvány imádásra lehetne magyarázni. A' mi pedig az érczből öntött miveket illeti: arra nézve szükség meg-

h) Lásd Sz. László I. T. K. 22. Fejez.

i) Lásd Cornides fellebb említett könyvének 31. 32. lapját, a' hol a' többi közt Pariz Papai után (*Artis Haeraldicae* Cap. XII. pag. 125.) ezeket olvashatni: „*Hungaris Veteribus fuit in more ut Sponsus suae Dilectae idolum alicujus Dei argenteum donaret, in signum contracti matrimonii; similiter et Sponsa sibi copulando Sponso: hoc appensum gestarunt semper, quamdiu uterque viveret.*“

k) Kollár *de Origine et usu perpetuo Potestatis Legislatoriae circa Sacra Apostolicorum Regum Hungariae*. Vindobonae 1764. pag. 77—79.

l) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 43. lapon.

jegyezni hogy, a' Magyaroknál kivált a' gazdagabbaknál csak nem olly igen régen is szokásban volt holmi aranyaikat, 's ezüstjeiket különb különbféle formákba öntetni, mellyeket arany marháknak neveztek, ha tehát szokásban volt is a' Magyaroknál régenten, a' mostani Gyűrűváltás helyett vagy a' mellett, is Menyegző alkalmával egymásnak a' féle drágaságokat adni, 's azokat emlékezetnek okáért magoknál hordani, azért azt nem lehet arra magyarázni, hogy azokat imádták volna; annyi-
val inkább, mivel azt eddig világossan még egy régi Író sem bizonyítja, és különben is azon régi zürzavaros időben a' drágaságokat nyakban hordozni biztossabb volt, mint azokat valamelly Ellenségnek martalékjává hagyni. Egyéberánt szokásban volt a' Magyaroknál az Istennek szép lovakból áldozatokat tenni, 's midőn az Istenhez folyamodtak, annak nevét háromszorosan említeni, melly Nemzetünknel mai napig is szokásban vagyon, m) de a' melly szokásokból a' Bálvány imádásra nézve világos következtetést szinte nem lehet vonni. Továbbá a' mi a' Szittya felekezeteknél 's a' Magyaroknál a' Keresztény vallásnak kezdetét illeti: annak idejét *Zo-
zomenus*, és ez után *Hanfixius* a' 397dik Esztendőre határozzák, 's azt állítják, hogy abban az időben az Atilla Hunnusi, vagy is Kunjai közül a' Keresztény hitet többen fel vették légyen; n) az Avar Szittya felekezetek pedig, — kik még Hároly Császár 's ennek fia Pipini által lett elpusztittatá sok után [megmaradhattak, 796dik esztendő után a' nyolczadik századnak vége felé lettek keresztényekké o) a' Magyarok ismét Geiza Vezér, és Sz. István Király alatt esmerték meg az igaz hitet, mind az által még akkor sem mind-

m) Lásd Thurocy *Chronica Hungarorum*, in scriptoribus rerum Hung. pag. 133.

n) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 86.

o) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 179. 's köv.

nydján, mivel még a' későbbi Királyok alatt is a' Magyarok Pogány vallásának több nyomaira akadhatnj. p) Ezen kívül a' Keresztény vallásnak nyomára találhatni még több Szittya felekezeteknél is: Így az Atilla Kunjai' maradékainak tartott Uturgurok Királya Gordás nevű, Konstantinápolyban 516ban megkereszteltetvén, midőn a' Népei közé a' Keresztény hitet bé akarta volna vinni, tulajdon Népe által megölettetett: q) Úgy szinte arról is vagyon az Íróknál emlékezet, hogy a' fekete Tenger melléki Georgianusok, kik a' mint az I-ső Fejezetben láttuk, Magyar felekezetek voltak, Nagy Konstantin' idejében; a' Kaspiumi tenger mellett lévő Chazarok, vagy is Kunok pedig 848dik esztendőben lettek Keresztényekké. r) Különben voltak a' Szittya felekezetek közt olyanok is, kik jól lehet a' Keresztény hitet még igen korán fel vették, mindazáltal nem voltak mindnyájan a' Római Hatholika hitnek követői, hanem némelyek azok közül a' Görög vallásnak tömjéneztek, s) 's ugyan ezt állította a' Magyarokra nézve Schvarcz Gódefrid is, hogy t. i. a' Magyarok minek előtte a' Katholika vallást bé vették, már jóval az előtt a' Napkeleti Görög vallásnak követői lettek volna, t) melyet

p) Lásd Sz. László I. T. K. 22. Cz. Ismét Virág Magyar Századok Budán 1808. I. Köt. 475—476. lap.

q) Lásd Tud. Gyűjt. 1822. VI. Köt. 15. 16. lap. Ismét Szekér Alojsius Magyarok Eredete, Pesten 1808. 91. lap.

r) Pray Annal. Vet. Hung. pag. 308. Ismét Buday Esaiás közönséges Históriája. 67. 68. lap.

s) Lásd Supplem. Annalector, Terrae Scepus. Leutschoviae 1802. pag. 21. Ismét Christiani Engel Disquisitio Critica de Origine Hungarorum — in Danielis Cornides Commentatione de Religione Veterum Hungarorum pag. 64. Ismét Kollár Histor. Diplom. Juris Patron. Reg. Hung. Vindobonae 1762. pag. 2—11.

t) Lásd Kollár Histor. Diplom. Juris Patronat. Reg. Hung. pag. 2—11.

látszatik erősíteni azon környüldállás is, hogy még Sz. István első Királyunk is a' Görög Apáczá Szüzeknek Magyar Országban a' Veszprémi völgytől nevezetett Monostort állítván fel, azoknak szerződéséről szóló Oklevelet is Görög nyelven adta ki; valamint szinte azt is bizonyítani látszatik, hogy a' Magyar Koronának alsó része Görög eredetűnek lenni mondatik; ezen vélekedésnek azonban többen ellene mondtak, 's azt bizonyítják, hogy a' Magyarok midőn legelőször a' Keresztény hitre tértek, azonnal a' Katholika hitnek követői voltak legyen u).

IV. F e j e z e t.

A' Szittya Felekezeti Népéknél keletbe lévő Litteratura állapotjáról, és azon Népékek pallérozottságokról.

Többen voltak mind a' régi, mind az újabb Írók között olyanok, kik leginkább a' Nemzet eránt való gyűlölségből, 's irigységből; de részserént tudatlanságból is, a' nagy Szittya Nemzetet, 's ezek után a' Magyarokat is nem a' legkedvezőbb szinnel festették le, 's azokat minden kiméllés nélkül pallérozatlan, tudatlan, durva, 's kegyetlen Nemzeteknek lenni állítván, töllök minden szépet jót annyira megtagadtak, hogy a' később időkben még az is kérdésbe jött, ha vallyon tudtak e' a' Szittyák, 's Magyarok valaha írást, vagy is voltak e' azoknak tulajdon betűi? de hálá az Égeknek! most már minekutána több szorgalmatos 's a' haza javán iparkodó Íróinknak, 's ezek közt a' mi köz tiszteletet érdemlő *Horvát Istvánunknak* út mutatások után is a' nagy Szittya Nemzetnek több ifelekezeteit, 's ivadékait megismértük, 's azoknak viselt dolgairól több bizonyságaink

u) Lásd Kollárnak elébb említett Könyvét. Ismét Pray *Annal. Vet. Hun.* pag. 358—362.

is vagynak, a' Nemzet' Irigyeinek könnyen megfelelhettünk, 's bátran kimondhatjuk, hogy a' Világ pallérozódásának kezdetét egyenesen a' Szittya felekezeti népeknek köszönheti. Ugyan is az Irók mind egyaránt azt állítják, hogy a' régi hires Phoeniciaiak, kik a' Zsidók által Palestinából kiveretett Szittya felekezeti Philistaeusok, 's Chananaeusok voltak a) találták fel az Írásmesterségét, b) kiktől azután az, a' Zsidókhoz, az Ásiai Nemzetekhez, Görögökhöz, 's utóbb a' Rómaiakhoz is, által származott. c) A' honnét kiki láthatja, hogy a' pallérozottabb Nemzeteknél keletbe jött írásmód, a' Szittya által fel talált írásmódnak szüleménye, kivéven azt, hogy némelly Nemzetek azt idővel más, 's más formába öntötték, 's nyelvek' természetéhez, 's Nemzeti szóllásmódjokhoz, 's szokásaikhoz alkalmaztatták. Millyenek voltak pedig a' régi Szittya betűk, még világossan tudva nincs előttünk? Bocsájtott ugyan közre Bel Mátyás, 's Otrokocsi után Desericius bizonyos Szittya betűknek formáját, 's mintegy Szittya Abécztét d) de azon Abécze csak azért sem tökéletes, 's nem is szolgálhat nekünk csálhatatlan tudományúl, mivel az Erdélyben, a' Csik-Szent-Miklósi Templomban találtatott felülírásban, melyet régi Hunnus maradványnak lenni tartanak, 's a' melyet a' tisztelt Tudósunk Desericius szinte közre bocsájtott, több 's más forma betűk is találtatnak, mint a' mondott Abéczéhen; hogy azonban azok, kik azokat még nem látták, itten szemlélhessék, kívántam mind a'

- a) Lásd Pomponii Melae *de Orbis situ Libri tres etc.* Basileae 1522. pag. 66. Ismét *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből* 109—115. — Egyezt. *Mostani, és régi Nemzeteket, Országokat 's a' t. esmértető Lexicon* Pest 1816. IV. Dar. 70. lap.
- b) Lásd Pomponius Melának fellebb említett munkáját a' 68. lap. Ismét Martini Bolla *Primae lineae Historiae Universalis.* Pestini 1825. T. I. pag. 46.
- c) Lásd a' b) alatt említett könyveket, Ismét a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 22. lapon 45. §.
- d) Desericius Innocentius. *De Initiis ac Majoribus Hungarorum etc.* pag. 154. 155.

Bővebb 's bizonyosabb utmutatást ad e' részben nekünk a' mi nagy érdemű Nemzeti Búvárunk T. T. Horvát István Úr, ki azt állítja, hogy a' régi Szittya betűk a' Római legszebb nagy betűkhez leginkább hasonlítotak, 's egyszersmind azt is észrevette, hogy bizonyos Egyiptomi Mumiát takaró Pólya, melly 'Thebából az Egyiptomi Szittya Országnak fő Várossából való volt, 's a' mellyet a' tisztelt Tudós tulajdon szemeivel vizsgálta, találtató betűk megegyeztek a' fellebb előadott Csik-Szent-Miklósi Felülírában találtató betűkkel, csupán csak hogy amazok, ezeknél szebbek, 's gömbölyűek, és éppen olyanok, mint azon betűk, mellyek a' Kecskeméti homokban találtak 's Pelasgusi maradványnak tartott réz Táblán melly mostan T. T. Jankovich Miklós Urnak ritkaságai között vagyon, szemlélhetők e). Ohajtanánk valóban, hogy azon Mumiákon találtató betűkkel 's írás formájával bennünket azon tisztelt Tudósunk megismertetne, hogy így a' többeknek össze egyeztetése által magunknak bizonyosabb, és világosabb tudományt 's esmeretet szerezhethénk. Különben szokásban volt a' régi Szittyáknál a' betűket vászonba, vagy szőnyegbe belé szőni, vagy reá himelni, 's írásaikat nem balról jobbra, hanem ellenkezőképp' jobbról balra intézték, a' mint ezt a' fellebb előadott Csik-Szent-Miklósi Felülírásban is láthatni f). Vagynak olyanok is, kik azt állítják, hogy Szittya írás Egyiptomi papirosra nyomtatva is találtatott volna, a' honnét úgy vélekednek, hogy a' nyomtatás, mesterségének feltalálói is a' Szittyák' voltak legyen, 's az Európaiak azt csak a' magok írásformájához alkalmaztatták, 's jobban kipallérozták! g) a'

e) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 23. lap.

f) Lásd a' most említett *Rajzolatokat* a' m. l.

g) Lásd Desericiusnak fellebb említett könyvét a' 152. Egyezt. 1819. *Tud. Gyűjt.* X. Köt. 80. 81. lap.

mint hogy *Cluverius* régi Geographus is azt erősíti, hogy Tangutban másképp Tibet Tartományában, már az ő ideje előtt ezer esztendővel taláztatott volna fel a' Nyomtatás mestersége h). Más Írók ismét azt is erősítik, hogy az Erdélyi Székelyek a' legrégibb időtől fogva egész a' XVII. Századig sőt még akkor is, Szittya írás-módot, és pedig fára, vagy is botra metszve használtak legyen, i) a' honnét úgy vélekedhetni, hogy a' Magyaroknál most is keletben lévő rovás is innen veszi eredetét. Használták e' valaha a' Magyarok azon említett Szittya írás-módot? arról ugyan nem kételkedhetni, mindazáltal hogy Sz. István Király' ideje óta azzal éltek volna, arról egy Író sem emlékezik, 's bihető is, hogy a' Szittya írás-módot, a' Keresztény vallásnak bevételeivel a' Római írásmóddal cserélték fel. Világos lévén tehát az előadattakból, hogy a' Szittyák az írás mesterségét valóban értették, 's hogy egyenesen ők voltak legyen az Írásmesterségének első feltalálói, sőt hogy némelly régi Írók szerint más Nemzetek azon írásmódot közönségesen bé is vették, k) reméllem senki sem fog arról kételkedni, hogy a' Literatura a' Szittyáknál valaha virágzásban volt; emlékeznek is a' régi Írók Szittya nyelven írott Könyvekről, l) jöllehet azoknak mostandig hijjával vagyunk, meg

h) Lásd Philippi Cluverii *Introductio in Universam Geographiam* 's a' t. Guelferbyti 1686. pag. 460.

i) Lásd az 1819. *Tud. Gyűjt.* X. K. 76—79 lap.

k) Lásd a' fellebb említett *Rajzolatokat* a' 22. lapon a' hol a' tudós Szerző Pliniusnak e' következő szavait hozza fel; „*Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Jonum literis uterentur*“ Itt a' Jonesek alatt Jászokat kell érteni a' mint az I. Fejezetből is kitetszik.

l) Lásd Desericiusnak fellebb említett Könyvét a' 156 lapon a' hol Berosusnak, ki Nagy Sándor uralkodása előtt élt, e' következő szavai említettnek; „*Has igitur Principum at Heroum Origines, atque Posteritates abbreviamus ex nostris Chaldaeis atque Scythicis libris.*“

lehet, hogy a' Világ azon részeiben huzamossan dühösködő vérontások, 's pusztítások azokat is semmivé tették. Valamint szinte a' régi Irók emlékeznek több olly Tudós Szittyákról is, kik a' régi időben a' legnevezetesebb emberek közzé számláltattak: Illyen volt a' többi közt azon híres Anacharsis Szittyia Philosophus, a' kit a' régiek a' hét Bölcsék közé számláltak, 's a' Görögök között nagy betsületben tartatott; m) Illyen volt továbbá Abaris Szittyia Philosophus, ki Aristoteles után Athenába tanított, 's a' kinek tiszteletére a' piacon Oszlopotis emeltek; Ugy szinte híres volt a' Régieknél Zamolxis Szittyia Philosophus is, ki Pythagorással Egiptomba ment bölcsesség tanulás végett; Ugyan csak a' Szittyia Tudósok közzé számláltattak Menander, Cassianus, a' ki Aranyshájú Szent Jánosnak Tanítványa volt; Dionysius Exiguus Barát 's a' t. n) a' mi több némellyek még Sz. Pál Apostolt is Szittyia születésünek lenni állítják o) Egyébb eránt a' Litteraturának a' Szittyák közt való virágzásáról, 's a' Szittyáknak pallérozottságokról a' mondottakon kívül még több bizonyosságok is szólnak a' régiségekben: Nevezetessen pedig bizonyos a' régiségekből, hogy a' fellebb említett Szittyia felekezetheli Phoeniciaiak vitték akkoriban a' legnagyobb tökéletességre a' hajókázásmesterségét, 's ezzel együtt ők terjesztették a' Kereskedést is; úgy szinte az építés' mesterségében is olly tökéletesek voltak, hogy a' híres Salamon Temploma is nekik köszönheti hírét nevét; p) hozzá jöven még ezekhez a' Csillagvizsgálás', 's számvetés' tudománya, mellyek a' Phoeniciaiaknak köszön-

m) Lásd Desericiusnak említett Könyvét a' 104 lap. Ismét Bonfinii *Decades* etc. pag. 12.

n) Lásd Desericiusnak m. k. a' 104 lapon.

o) Lásd az említett *Rajzolatokat* a' 20. lapon.

p) Lásd Bollának fellebb említett Könyvét a' 91. lapon. Ismét Cluverii *Introd. in Univer. Geogr.* pag. 535.

hetik szerencsés kezdeteket; q) egy szóval: az Irók azt tartják, hogy a' Phoeniciaiak éles elméjekre, 's szorgalmatosságokra nézve felül haladták, minden azon időbeli Ásiai Nemzeteket. De nem kevésbé voltak tudományosok, 's pallérozottak az Egiptomból ki vándorlott, 's Görög Országot még kezdetben meghódított Szittya felekezetek is, mivel a' Görögök egyenesen azoknak köszönhetik Politikai szüleléseknek 's lételeknek kezdetét r) 's különösen a' szép litteraturában való előmeneteleket bizonyítják a' Görög verseknek maig is fenn lévő *Partheniacus* (Partus) *Jonicus* (Jász) *Phalaecius* (Lófejű vagy is Székely) *Choreus* (Magyar) nevezetjeik, s) mely nemében a' Litteraturának mennyire gyakorolták magokat az Atilla Kunjai, bizonyosságunk arra Priscus régi Író, ki Atillánál lévén követségben azt vallja, hogy vége lévén Atillánál a' vendégségnek, azonnal két Szittya Vers szerzők a' Hunnoknak dicső tetteikről általok csinált verseket mondtak elő, mellyek olly érzékenyek voltak, hogy némelleyek a' miatt könyekre is fakadtak. t) Ugyan csak azon Priscus mondja azt is, hogy az Atilla Kunjai több nyelveket is tudtak légyen, u) 's közöttök nyelv-tanító Mesterek is találkoztak, kik közül többen Atillának parantsolatjából Olasz Országban a' Magyar nyelv tanításában foglalatoskodtak. v) Továbbá figyelemre méltó az is, hogy a' Nagy Rómának is a' Szittya Felekezetbeli

q) Lásd Pomponii Melae *de situ Orbis Libri tres*, pag. 68.

r) Lásd *Anacharsis utazása Görög Országba* 's a' t. Kolosvárott 1820. I. R. 1. 2. lap. a' holott is az Egiptomi Phoeniciai Koloniák alatt Szittya felekezeteket kell érteni.

s) Lásd *Rajzalatok* 's a' t. a' 24. 25. lapon.

t) Praynak *Annal. Vet. Hung.* pag. 135.

u) Ugyan csak Praynak most mond. Könyv 135. lap.

v) Wallaszky *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria Budae* 1808. 55. lap.

Székelyek voltak legrégibb lakossai, x) valamint szinte többnyire Szittya Felekezetbeli népek tették azt eleintén nagygyá, jól lehet későbbben a' hir, név, 's dicsőség az Aborigines vagy is Latinus népeké leve y). A' mi a' Magyarokat illeti: dicső Eleiknél azok sem voltak alább valók a' Literaturában, jóllehet a' Keresztény vallásnak bevételevel, a' köztünk lábra kapott Deák Literatura a' Magyarot igen hevenyiben elfojtotta, mind az által a' mennyire a' nagy változás megengedte, azon setét századok lelkéhez képest, a' midőn más Nemzetek sem dicsekedhettek olly nagy pallérozódással, azt a' Magyarok is tehetségek szerént előmozdították. Ugyan is hogy Szent István Királyunk, 's annak Fia Sz. Imre Sz. László, 's Kálmán, ki tanultságáért máskép Könyves Kálmánnak is neveztetett, hogy tanult emberek voltak, több Irók bizonyítják. z) Nem is szűkölködött a' Haza, a' mennyire, mondám, az akkori XI. Századnak lelke megengedte, Tanulóházakban, vagy is Oskolákban sem, mivel több Püspökségekben, mint az Esztergami, Váczi, Veszprémi, Pécsi, Pécs-Váradi, Nagy-Váradi, Nitrai, Fehérvári, Csanádi, 's másutt, is mint közönséges Oskolákban tanítottak a' Magyar Ifiak, kivált Deák nyelvre. A' XII. 's XIII. Században már többféle tudományok-

x) Cluveriusnál in *Introd. in Geogr. etc.* a' 267. lapon Rómáról ezeket olvashatni! „*Romam diu ante bellum Trojanum Conditam primi omnium tenuerunt Siculi.*“

y) Hogy a' régi Római Birodalomnak, legnagyobb részét Szittya Felekezetbeli népek tették légyen régenten, bizonyítják az Olasz Országban régenten lakott *Siculi Pelasgi Ausones, Laestrigones, Aequi*, vagy *Aequiculi, Sabini, Campani, Picentes, Samnites, Cuman* 's a' t. Népeknek nevezetjei, mellyek a' mint ezen könyv elején láttuk Szittya felekezetbeli Népek voltak. Lásd Cluveriusnak mond. Könyv. 255.—284. lap.

z) Vallaszkynak most említett Könyv. 68—75. lap.

ban is híres emberekkel díszeskedett a' Hazá, aa) de a' végső veszedelemmel fenyegető Tatárfutás semmivé tette a' gyarapodni kezdő igyekezeteket, 's a' romlásból lábadozni kezdett Hazában csak leginkább a' XIV. Században Lajos, 's 'Sigmond Királyok alatt, kezdettek virággani a' Tudományok; a' midőn is a' Pécsi legelső Királyi Tudományos-egyetem (Universitas) Lajos Királyunknak, a' Budai pedig 'Sigmond Királynak köszönik lételeket. bb) Voltak ugyan ezeken kívül az Országban abban az időben több Oskolák is, mindazáltal emlékezete csak a' Nagy-Váradi Oskolának maradt fel nálunk cc). Ezen mondott Századoknál még sokkal szerentsésebb volt rendük nézve a' XV. Század, a' midőn is Magyar Ország minden Europai más Országokat a' Litteraturára nézve felül haladott, 's annyi tudós Férjfiakkal bővelkedett, mellyekkel más Országok annyira nem dicsekedhettek. dd) Leginkább elérte pedig az Ország az ő tellyes virágzását Mátyás Király' idejében, nem csak a' tudományokra, hanem az igazság kiszolgáltatására, 's egyebekre nézve is, mellyet bizonyít az Országban máig is emlékeztetben lévő azon köz - példa - beszéd „*meg holt Mátyás Király, oda az igazság.*“ Ezen elfelejtethetlen Király, ki maga is a' legtudományosabb ember volt, sok külső tudományos embereket a' Hazába édesgetett; Ugyan ő állította fel az akkoriban híres Posonyi Fő Oskolát (Academia); a' romlásához közellévő Budai Tudományos-Egyetemet (Universitas) pedig virágzásba hozta annyira, hogy ezen Tudományos-Egyetem mind épületének szépségére, mind nagyságára nézve is a' Rómaival vetélked-

aa) Ugyan ott 75—79. lap.

bb) Ugyan a' m. k. 83. és 90. lap.

cc) Ugyan ott a' 90. lap.

dd) Ugyan a' m. k. 96. 's köv. lap.

hetett. ee) Ezeken kívül több Fő Oskolák is Mátyás Királyt üdvözlötték virágzásokért. Ugyan csak ezen dicső Királyunknak köszönték két Tudományos Társaságok is akkori felállításokat, mellynek egyike Budán, a' másika pedig Erdélyben állítatott fel; valamint szinte a' híres Budai Könyvtár is, melly a' legválogatottabb mintegy ötven ezen darab Könyvekkel volt fel gazdagítva ff). Nem különben ezen Király által hoztatott be legelőször Országunkba Budára az első Könyvnyomtató-Műhely is. Mind ezekből tehát kiki által láthatja mennyire virágzott dicső emlékezetű Mátyás Királyunk' Uralkodása alatt minden részben a' Haza; 's ezen virágzásnak a' következő Királyok alatt tovább is kellett volna terjedni, ha a' siralmas Mohácsi veszedelem azt a' szerentsétlenségnek olly mély örvényébe nem süllyesztette volna, hogy a' mint tapasztaljuk, abból több Századok' elfolyása alatt is alig tudá kimenekedni. Biztat azonban most már bennünket ismét a' reménység, hogy Hazánknek virágzása, mellyet már a' Felséges Austriai Házból többen; mint Nagy Károly, Dicső Mária Theresia, 's Ildik Leopold Királyaink olly szembetűnőképpen előmozdítani igyekeztek, a' mostan dicsőségesen Uralkodó Felséges I. Ferencz Királyunknak a' Haza eránt olly szembetűnőképpen kimutatott kegyelme, 's Hazánk Nagyjainak pártfogó igyekezetei által ismét kívánt czélt fog érni, mellyre hogy Felséges Urunkat a' Magyarok Istene segítse, 's ezen jó igyekezetében életét még sok időre kiterjessze szívünkől kívánjuk!

ee) Wallaszky' mondott könyvében a' 113. lapon mondatik, hogy a' Budai akkori Universitas, negyven ezer Tanulók' számára volt készítve. Egyéberánt lásd ezen könyvet a' 90—136. Ismét. *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad.* Vindobonae 1767. pag. 64—92. lap.

ff) Lásd Vallaszky m.k. 122.—127. lap.

V. F e j e z e t.

A' Szittya felekezetbeli Népeknek erkölcsseiről, 's szokásairól.

Jöllehet a' Szittya Felekezetbeli Népekről, 's később a' Magyarokról is, a' mint az elébbeni fejezetben említettük, némelly idegen Irók több koholt Meséket költöttek, mindazáltal vagynak a' régiségekben több maradványok, melyekből kitetszik, hogy a' Szittya felekezetbeli Népek vitézségeken kívül, erköltseikre, 's szokásaikra nézve, őszinték, bátor egyenes szívűek, példátlan barátságúak, nagy lelkűek, vidámak, szavokat szentül megtartók, 's más e'féle dicséretes tulajdonságúak voltak, mind addig még némelly Szittya felekezetek más Nemzetekhez vándorolván, vagy azokkal össze keveredvén, néha Nemzetiségekkel együtt, dicséretes erkölcsöket is elvesztették a). Ugyan is Homérus már a' Szitttyákat a' Világon minden Nemzetek között legigasságosabbaknak lenni vallja, 's azok között kivált a' Székely Szitttyákat, b) a' honnét némellyek az *aequus* magyarul *egyenes szívű* deák szót is tőlők' származtatják; c) Strabó pedig a' Szitttyákat szenteknek nevezi. d) Továbbá Justinus a' Szitttyákról mondja: „A' Szittya Nemzet” úgymond „igen hadakozó, 's meghódíthatatlan Nemzet; fős vénység, 's dölfősség nélkül való, a' Meggyőzettektől

a) Lásd Bonfinii *Decades* pag. 11.

b) Desericii Innocentii *de Initiiis, ac Majoribus Hungarorum* pag. 88. 89.

c) Lásd *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb Történeteiből* 9. lap.

d) Lásd Bonfinii *Decades* pag. 11.

semmit egyebet, mint dicsőséget kíván; — az igasságot nem a' törvényekben keresik, hanem már elméjékbe vagy az bé nyomva; semmi cselekedet nállok nem vétkeesebb a' tolvajságnál; az aranyot, 's ezüstöt nem ohajtják: Többiben a' legmértékletesebbek, és természetek szerint jámborok, melly tulajdonságokat a' Görögök, 's Romaiak alég tudtak Törvények, 's a' Philosophusok' tanítása után is elérni. Mert többet használt a' Szittyának a' vétkek' nem esmérése, mint azoknak a' virtus' esmérése, e) — Úgy szinte a' Szittyák, 'szavokat, 's tett fogadásaikat olly szentül megtartották, hogy az más Nemzetektől esküvés gyanánt vétetett; f) a' barátságot annyira szerették, hogy közöttök, kivévén a' kardot, 's poharat, egyebek mind édes mieink voltak. g) Ezen kívül vagyon nyoma az Irókban némelly tetteknek is, mellyekből a' Szittyák' erköltseit kiki megítélheti; Nevezetesen pedig Lucianus említi: hogy egykor bizonyos Szittya Feleségével, Leányával 's Barátjával utazván, estve felé bizonyos helyen megszálltak, holott is elaludván, éjszakán a' ház meggyúladott; erre a' Szittya felébredett, 's kiszaladott, 's látván a' veszedelmet, azonnal Barátjához ugrott, 's azt a' veszedelem közül kiszabadította; ezután a' Feleségét, 's Leányát akarta volna kiszabadítani, de már akkor azok a' láng' prédájává lettek; melly tettéért hogy t. i. Feleségét 's Gyermekeit inkább veszedelembe hagyta mint Barátját, midőn némellyek megfeddették volna, azt felelte: „elvesztvén úgymond: Feleségemet, mást vehetek, 's attol gyermekeket is nemezhetek, de ha egy igaz Barátot elvesztek, ollyat többé vagy soha, vagy igen nehezen talállok. „Hasonló figyelemre méltó eset egy második: Két jó Szittya

e) Bonfinii *Decades* pag. 30. 31. Ismét Desericiusnak fentebb említett Könyvét a' 80. és 90. lapon.

f) Pray *Annales Vet. Hung.* pag. 10.

g) Cluverius *Introd. in Universam Geographiam etc.* pag. 403.

Barát vadászni menvén, a' sátrába egy Oroszlányra akadnak, melyet az első nyíllal gyengén megsebesítvén, a' dühös Vad a' Sebesítőre rohan, 's már már széjjel szaggatni akarja, a' midőn a' másik Szittyá hátulról a' Vadat megtámadja, 's azt magára ingerli, hogy addig Barátja magát kipihenje, de alég, hogy erről a' másakra fordult a' dühös állat, azonnal az első ismét Barátja' szabadítására siet, mielőtt vége ezen barátságos védelemnek? nem tudatik. Szinte nem megveto' eset a' Szittyák közt egy harmadikkal. Bizonyos időben az Ellenség véletlenül a' Szittyákra rohadván, a' nyert préda között bizonyos Szittyának Barátját is magával ragadja, 's azzal a' két Birodalmat választó vízen keresztül halad; Barátjának vesztett észrevétele a' Szittyá, azonnal utánna indul, 's az Ellenségtől körül vétetvén, Barátjáért hozott váltásáért említi; melyre midőn az Ellenség kérdezné, mit hozott volna Barátjának megváltásáért? azt felelte: hogy ő a' két szeménet drágább kincsrel nem bir, vájják ki azokat, ha akarják, Barátjának váltásáért; erre a' kegyetlen ellenség azon Nemes Szittyának szeméit kivádván, barátjával együtt szabadon eresztették; melyre a' Nemes meg ölelvén Barátját, 's vállára vévén, a' sebes víznek rohant, örülvén, hogy így Nemes Zálogot szemévilágának elvesztése által megváltathatott. h) Mind ezek reményilem élegendők arra, hogy a' régi Szittyák' erkölcseiről, 's szokásairól ítélletet tehessünk, jóllehet a' régi Irokban még ilyeneket többeket is találhatnánk; most tehát már térjünk a' Hunnuszokra vagy is Hunokra. A' Hunnuszokról, Priscus, a' ki Attilánál követtségben is volt, több nevezetes dolgokat említi, kinek is szavait, hogy a' régi Kunoknak erkölcseiről, szokásairól, 's egyéb tulajdonságairól szinte kiki ítélhessen, nem tartottam haszontalannak rövid kivonatban itten közleni: „Attilához

h) Lásd Desericiusnak m. k. 101. 102. lap.

lévén úgymond: több Római Követekkel együtt küldve követségbe, olly végből: hogy ha lehet Attilát valami módon kivégeztessük, a' Világhól, a' gonoszságot Bigilás (ez Római követ volt) rendelte el, mellynek végbe vitelére nézve bizonyos Edecon nevű Fő Szittyának, kinek midőn az a' Rómaiaknál követségben volt, eget földet ígértünk, munkálódásával akart élni. Illy célból tehát elindulván több napi utasásaink után elértünk az Attila' Táborához, a' holott is midőn Attilának mint Követek bájelentettünk volna, Attila ugyan eleinte (mivel már ekkor Edecon elárulta volt titokban Attilának az ellene forralt gonosz feltételt) nem akart bennünket maga eleibe eresztetni, minekutánna azonban tudtára adtuk volna, hogy követségünknek foglalatját egyedül csak nékie nyilatkoztathatjuk ki, 's egyszersmind némellyek közben vetették volna magokat hozzá járulhatásunk végett, végre csak ugyan Attila' eleibe eresztettünk, kit is a' nagy őrizettel körül vett Sátorában fa Tronushan ülni szemléltünk, 's megköszöntvén őtet, a' Római Császáruk által küldött levelet nékie által adtuk. Erre Attila egyenesen Bigiláshoz intézvén kemény beszédét, őtet vadnak szemtelennek nevezte, mondván: hogy minekutánna különben is tudta Bigilás, hogy ő a' Római Császárhoz által ment Szittyá szökevényeket kívánta, mire való volt ide jövelelek, midőn azon kívánságának eleget nem tettek? hozzátévé szavához, hogy Bigilást tüstént keresztre feszíttetné, ha követségének tisztelete haragját nem engesztelné, parancsolta egyszersmind, hogy Bigilás Eslával azonnal menne vissza, 's mondaná meg a' Rómaiaknak, hogy minden Szittyá szökevényeket vissza adjanak, mivel különben az egész Római Birodalom sem léend többé bátorságban tőle. Bigilás tehát elment, mink pedig (t. i. Priscus, 's Maximinus, ki a' követség' feje volt) parancsolatjára Attilának, a' válaszra várván; szállásunkra mentünk. Egy nap még itt mulatván, harmadnapra Atti-

lával együtt útnak indultunk, de együtt messzire nem mehettünk, mivel a' Szittya Kalauzok minket más útra vezettek. Sok utazás után estvére bizonyos tó mellé, mellynek vize iható volt, értünk, 's mivel már kezdett estveledni, ottan tanyát ütöttünk. Éjszakának idején nagy szélvész támadván, tanyánkat széjjel rontotta, 's butyainkat elszélesztette, mink pedig félelmünkben ide 's tova kóvályogván, végre egy közellévő Faluba mellyet Blédának, Attila' volt Testvérének egyik Felesége bírt, értünk; holott is kiáltozásunkra némelly Szittyák, a' nállok keletbe lévő égő fáklyával (Calamus) kiszaladván, kérdezték, mit akarnánk? mellyre midőn feleltünk volna, hogy a' szélvész kergetett ide bennünket, azonnal szívesen meghíván, bennünket szállásokra vezettek; a' holott is néhai Bledának volt Felesége nekünk ételt adott, 's szép Ásszonyokat vezetett hozzánk, (mivel ez a' Szittyáknál becsületnek tartatik) hogy azokkal magunkat mulatnánk, mellyek után megköszönvén a' jóltartást, aludni mentünk. Másnap, a' hogy meg világosodott, azonnal elmentünk széjjel szórt holminknak keresésére, 's azokat imitt amott megtalálván, a' Faluba vissza tértünk, 's az egész napot ruháink' szárításával töltöttük. Az után lovaink körül elvégezvén dolgainkat a' mondott Királynét mentünk köszönteni, kinek is több ajándékokat adánk, 's megköszönvén hozzánk mutatott szíveségét, kevés vártatva azon Faluból elmentünk. Hat napi utazásaink után egy Faluban rendelték megállani bennünket Szittya Vezetőink, a' hová mondák megérkezendeni Áttilát, a' mint hogy minekúlánna az nagy sokasággal megérkezett volna, kevés mulatás után bizonyos vízekén által menvén, egy nagy Helységbe értünk. Itten volt Attilának, a' mint mondták, a' többi között a' legszebb lakóhelye. A' mint a' Faluba értünk több fehér fátyollal béta-kart Leányok öszve fogott, 's feltartott kezekkel Attila' eleibe jöttek, 's nékie Szittya verseket mondtak, 's

énekelték. Közel voltunk már Onegesius' (ez egy kedves Tanácsosa volt Attilának) Házához, a' midőn Onegesius' Felesége sok ötöt követő Leányokkal együtt előnkbe szaladván, ételt, 's bort hoztak, melly a' Szittyáknál a' legnagyobb liszteletnek tartatott. Az Asszony Attilát megköszöntvén, kérte, hogy ennék azon ételekből, mellyeket eránta viseltető szives indulatjának békabizonyítására hozott. Attila tehát szükséges jó! Embere' Feleségének kedvezni kívánván, a' lován ülve evett, némelly ötöt követő Szittyák ezüst táblát tartván fel feje felett, azután pedig a' bort is megköstolván, Királyi Lakhelyébe ment, melly a' többi lakásoknál kitetszhetőbb 's magosabb helyre volt helyheztetve; Mink pedig Onegesius' házánál maradni rendeltettünk, hanem vatsora után az Attila' lakóhelyéhez közelebb tettük sátorunkat. Nem sokára Onegesius-t meglátván (t. i. Priscus) hozzá mentem, 's ezeket mondtam: Tégedet a' Római követ (t. i. Maximinus) köszöntet, és tölle néked ajándékot, a' Római Császártól küldött aranyokkal egyetembe hozom; ő elvévén az ajándékokat, azt ígérte, hogy Maximinus-hoz elfog jönni, a' mint hogy minekutánna ezt Maximinusnak tudtára adtam volna, nem sok időre Onegesius el is jött, 's megköszömvén az ajándékokat, kérdezte mi jót akarna? erre Maximinus „itt van az idő“ úgymond „a' midőn magadnak nagyobb dicsőséget szerezhetsz, mintsem a' millyet valaki valaha elérhetett, ha“ úgymond „te a' Római Császárhoz elmenvén, a' Rómaiak, 's Hunnusk között fent lévő villongást okosságod szerént eljétezended, és a' két Nemzet között egyességet, 's békességet szerzendel, melly nem csak mind a' két Nemzetnek nagy hasznára válna, hanem egyszersmind a' te Házadnak is annyi javára szolgálna, hogy mind néked mind gyermekeidnek a' Római Császár, 's annak Nemzetsége örökre le volna kötelezve. Erre Onegesius „mivel kedveskedhetnék a' Császárnak, 's hogy szakaszthat-

nám végét a' viszálykodásoknak? Maximinus felélvén "ha a' mostani dologban elmenvén, a' Császárnak köszönetet kinyilatkoztatnád, és a' viszálykodásoknak okait csendes elmével megvizsgálván, a' viszálykodásról a' békekötés' feltételei szerént a' magad ítéletét előadnád," Mellyre Onegesius viszonozá: „már régen kinyilatkoztattam mind a' Császárnak, mind a' körülette lévőeknek mi volna Attilának ezen egész dologban ítélete, talán a' Rómaiak azt gondolják, hogy engemet lehet akár melly kérésekkel is arra venni, hogy Uramat eláruljam, 's semmibe vegyem a' Szittyáknál való nevelését Feleségemnek, 's Gyermekeimnek? és hogy nem többre becsülöm e' Attilánál a' szolgaságot, mint a' Rómaiaknál a' legnagyobb kincset? Többiben, mondván „több javakra leendek én a' Rómaiaknak ha itthon maradandok, mint a' ki Uramnak haragját mérsékelhetem, 's gyengíthetem, ha valahogy a' Rómaiak ellen keményebb feltételekről gondolkozna, mintha elmenvén, vétkessé tenném magamat“ 's a' t. Másnap mond Priscus „Attila' lakóhelyének belsőjébe vettem magamat, ajándékot vivén az ő Feleségének kit Crecának hívtak Ettől voltak három Gyermekai, mellyek közül az egyik, már akkor az Akacziroknak (az az Kúnoknak) 's más a' Pontusnál lakó Szittyá Népeknek Uralkodója volt. Azon kerítésben voltak sok épületek, mellyek részszerént jól öszve eresztett, 's ki metszett táblákból, részszerént közbe közbe szépen ki gyalt, 's öszve rakot gerendákból, 's esztergályozott fából voltak építve; a' körök pedig, vagy is kerületek, föld szintől kezdve magasra emelkedtek bizonyos arányba. Itten lakott Atillának Felesége, kihez az Ajtónállótól bé eresztetvén; ötet puha Zsámolyon fekvő egyfelül nagy sokaságú Inasok, más felől pedig a' földön ülő Szobaleányok által kik öltözet' cifraságára szolgáló tarka himvarrást dolgoztak, körül vétetve találtam. A' föld deszkája, vagy is a' szobapadló szőnyeggel volt bevonva.

Köszöntvén Crecát, 's az ajándékot nékie által adván, kimentem, 's az épületnek többi részeit, a' hol Attila' tartózkodott, vi'sgáltam. Itten midőn a' többi sokasággal együtt, álltam, egyszerre nagy lármát hallottam, 's szaladókat jönni láttam. Atilla jött ki Onegesiuszal együtt szobájából, méltóságos tekintettel, mindeneknek figyelmét magára vonván, igasság' kiszolgáltatás végett; holott is sok ügyes bajos embereknek igasságot szolgáltatott; az után szobájába ment, 's a' Nemzeteknek hozzá jött Követjeit maga eleibe bocsájtotta 's a' t. Vissza menvén a' Sátorunkba azonnal jött hozzánk Orestesnek Atyja, „Attila“ úgymond „titeket ebédre hivat, melly a' napnak kilenozedik óráján (az az délután mintegy három óra tájban) léend. A' rendelt időre a' Nyugotti Rómaiaknak követjeivel együtt elmentünk, 's az ebédlő szobának küszöbénél Attila előtt megállottunk. Itten, mint szokásban vagyon abban az Országban, a' Pohárnokok poharat nyújtottak kezeinkbe, hogy minek előtte az asztalhoz ülnénk köszönténénk el azokat; mellyet megtévén, 's az italt megköstolván, a' nekünk rendelt helyre az asztalhoz leültünk. Itten ellévén a' székek sorjában a' fal mellett helyheztetve, Attila a' közepében egy Zsámolyon, vagy is ágyon ült, által ellenében volt Attilának egy Zsámolya, szép, 's a' szobához hasonló szőnyegékkal bevonva olyan formán, mint a' millyet a' Rómaiak, és Görögök menyegzőkor a' Házasulandóknak szoktak készíteni. Az első rendű vendégek Attilának jobbjá, a' második rendbeliek pedig, a' hová minket, és Berich nevű Nemes Szittyát is helyheztettek, balja felől ültek. Onegesius egy káros székben az Attila' Királyi - Székének jobbjá felől, 's ennek által ellenében Attilának két Fiai ültek; az öregebb Fia pedig ugyan az Atyja' Tronusában nem közel, hanem jóval alább ült, szemeit az atyjától való szegyenletében mindég a' földre szegezve tartván. Ilyen rendben ülven, mindenek előtt Attilának Pohárnoka jött

be, 's a' pohár bort Attilának által adta, melyet az elvén, azt rendre elkészöntötte, 's a' köszöntést elvégezvén felállott, 's elébb le sem ült, méglen azt ki nem iván, a' Pohárnoknak vissza nem adta. Leülvén Attila, szokás szerént mindenki, a' ki csak a' vendégségnél jelen volt, a' pohárát felvette, 's a' köszöntés után azt megköstolván, tiszteletét kijelentette. Mert minden Vendégnek volt egy Pohárnokja, kiket az Attila' Kulcsárja rendre bebocsájtott. Leülvén a' második, 's a' többiek is ily móddal rendre megtiszteltetvén, Attila bennüket, a' *Thrakusok* (ezek is *Szittyá Felekezet-beliek voltak*) szokása szerént poharaink össze ütésére meghívott. Ekkor minden köszöntéseknek vége lévén, a' Pohárnokok elmentek. Az asztalok, melyek mellett három, négy, 's több vendégek, az Attila' asztala mellé voltak helyeztetve olly formán: hogy a' melly tálételből kinek kinek tetszett, a' nélkül hogy helyéből ki mozdult volna, késsével vehetett. Azután előjött az Attila' szolgája, hozván magával egy tele tál húst; ezután ismét más szolgák, kik a' többieknek szolgáltak, kenyeret, és ételeket tettek fel. Nekünk 's minden ott lévő Szittyáknak minden féle ételek készítették, 's ezüst tálakban tétettek fel; Attilának pedig egyedül hús adatott fel, 's az is fatálban, mértékletesen viselvén magát mindenekben. A' Vendégeknek arany poharakból adtak inni. Attilának csak fa pohara volt. Attilának takaros ruházatjában semmi sem volt, melly a' másokétól különbözött volna, egyedül hogy tiszta, és egyszerű volt. Kardja sem volt neki valami különös ékességű, sem saruinak kötőlékje, 's Lovainak szerszáma arannyal, és drága kövekkel nem tündöklött, mint a' többi Szittyáké. Minekutánna tehát az először felhozott tál ételeket megettük volna, felkelünk, 's addig egyikünk' sem ment vissza helyére, míglen az nekünk adott pohár bort az említett szokás szerént Attilának egészégeért kinem ittuk. Ezután ismét

leülvén, minden asztalhoz újabb, 's az elsőktől különböző tál ételek adattak fel, melyekből, minekutánna ettünk, ismét az előbbeni módon felkeltünk, 's kíván poharunkat, helyünkre vissza tértünk. Be estveledvén az idő, 's elvivén az ételeket, Attila előtt két Szittya Férjfiak jelentek meg, 's az Atilla győzedelmeiről, 's Hadi dolgairól általok csinált verseket mondtak. Mellyre a' Vendégek szemeiket a' földre függesztették, 's némellyike a' versekben gyönyörködött, némellyikét a' Hadi dolgoknak emlékeztetvén buzditotta, némellyeknek ismét, kiknek megelémedett idejek a' hadakozásért buzgó heves kívánságokat már pihenni, 's csillapodni kényszerítették, könyeket facsart ki szemeikből. A' versek, 's éneklések után nem tudom miféle esztelen Szittya (*ez úgy látszik udvari bolond volt*) holmi balgatag csudálatos, 's érthetetlen beszédekkel lármázván, mindeneket nevetésre indított. Utoljára bájolt bizonyos Zerchon Maurisius nevű ember, kinek Edecon javasolta, hogy menne Attilához, mondván „ő mindeneket elkövetend, hogy Feleségét vissza nyerhesse. Azt ő Szittya Országba vette el, 's mivel Bléda kedvellette volna, akkor midőn Attilától Aetiuszhoz volt követségbe küldve, otthon Szittya Országban hagyta. De megcsalatkozott azon reménységében, mivel Attila megneheztelt reá, hogy Hazájába vissza ment. Használói akarván tehát a' vendégségi ünneplést zavarodott formában, ruhában, 's szavakkal elő állott, majd Ausoniai (*ezek Szittya felekezeti Népnek voltak*) majd Gotthus nyelvet kevervén beszédjébe, melly által mindeneket olly nevetésre, 's vigságra gerjesztett, hogy azt alég lehetett lecsillapítani. De Attila mindenkor egyforma ábrázattal, minden változás nélkül vesztleg maradt, és semmi olyast, mellyből vigságot, vagy tréfát lehetett volna magyarázni, nem mutatott, sem nem mondott. kivéven: hogy legfiatalabbik Fiára, midőn az bájolt volna, vidám szemekkel tekintett, 's orcáját megczírogatta. Én mi-

dőn azt csudálnám, hogy Attila a' többi Fiait felsem veszi, egy Szittyá, ki mellettem ült, 's Deákul is tudott, titokba nekem azt mondta, hogy Attilának megjövendőlték volna a' Jósók, hogy az ő Nemzetsége, melly különben elveszendene, azon gyermek által (t. i. a' fiatalabbik fia által) fog ismét megújulni. Így minekutánna a' vendégség késő éjszakáig tartott volna, nem tartottuk tanácsosnak többet inni, hanem többen kimeuvén, szállásunkra tértünk. Másnap Onegesiushoz mentünk, kérvén elbocsájtatásunkat, mellyre ő nem sokára az Attila' rendelkezéseiről, a' Nemzet' Nagyjaival tanácsot tartván, a' Császárnak szőlő Levelet, elkészítette. — Az alatt Recca *(ezt ugyan azon elébb említett Crécának tartják lenni)* Attila Felesége, a' ki a' házra gondot viselt, minket szinte vacsorára *(talán inkább ebédre)* meghívott, kinél is több Szittyá Nagyokkal egyetemben megjelenván, bennünket szívesen fogadott, kellemetes vig beszélgetéseivel mulattatott, 's különös drága ételekkel megvendégett. Ekkor mindegyik a' jelen lévő Szittyá késérök, vagy is Vendégek közül, Szittyá szokás szerént tele pohárral kínált meg bennünket, 's azt, ki ivott megölelte, 's megcsókolta. A' vacsora után szállásunkra vontuk magunkat. Másnap ismét Attila hívott bennünket vacsorára, kihez elmenvén bennünket szinte az elébbeni módon vig-ságra gerjesztett, 's velünk egész vendégség alatt nyájasan beszélgetett. — Elérkezvén az éjszaka a' vacsorától, elmentünk, 's harmadnap mulva ajándékokkal felruházva elhocsájtattunk, kiki az Attila mellett lévő fő emberek közül, az Attila' parancsolatjából egymással vetélkedve, egy egylovat ajándékozván Maximinusnak. Továbbá „mond Priscus“ vissza térvén Bigillás *(ez az elébbeni, ki Attila' élete ellen törekedett)* a' midőn már talán Attila ismét az elébbeni helyére, a' honnét jött, vissza tért, őtet az arra rendelt Szittyák megfogták, 's a' pénzt, mellyet Edeconnak hozott, tölle elvévén, azzal együtt Attila' eleibe

vitték. Kitől is midőn Attila kérdezte volna „mire való volna azon sok pénz? Bigilás azt felelte“ hogy a' követségnek szükségeire, 's, hogy azoknak, kik velem vagynak, szükségüket ki pótolhassam, 's az útra szükségeseket megvásárolhassam, ezen kívül némelly foglyoknak ki váltására, mellyeknek kiváltását sok Rómaiak reám biztak. „Kinek Attila felelvén“ Ó te fene vad álat! már csak ugyan elnem fogod te ki gondolt fortélyoskodásaid által kerülni, az ítétetet, 's nem is találhatsz elegendő, 's igasságos okot arra, hogy az érdemlett büntetést elkerüljed. Ugyan is sokkal nagyobb summa pénz az, mint sem vagy az a' te szükségeidnek pótolására, 's az úti szükségeknek megvásárlására, vagy pedig némelly foglyoknak kiváltására megkívántatnék. Ezt mondván, Bigilásnak Fiát, ki akkor először késerte Atyját a' Munnusok' földjére, karddal keresztül szúrni parancsolta, ha csak az Atyja nyilván kinem valandá, mi végre hozott legyen magával annyi aranyokat? Ki is midőn látná Fiát halálra íteltetve lenni, sirásra fakadott, 's kérte a' kardot magába, nem pedig ártatlan fiába ültetni, 's nem is sokat gondolkozván, minden álattomos fortélyoskodásokat nyilván kivallott, kérvén őtet magát megöletni, Fiát pedig, ki semmit sem vétett, szabadon bocsájtatni. Minthogy pedig Attila az Edecon által már kinyilatkoztatottakból által látta, hogy Bigilás semmit elnem tagadott legyen, őtet vasha tétette, mondván, hogy abból másképp' meg nem szabaduland, hanem ha a' mostan ezért vissza küldött fia, magok váltságáért száz font aranyat elhozand, mellyre Bigilás csak ugyan vasba tétetett, a' fia pedig a' Rómaiakhoz vissza utazott.

i) Ezeket írja Priscus Attiláról, 's azoknak Kunjairól, hozzá tévén, hogy Attila nem sokára Bigilást is a' megküldött száz! font arany' elküldése után szabadon csesz-

tette; mellyekből a' régi Barbarusoknak nevezett Hunnuszok' erkölceiről 's szokásairól kiki Ítéletet hozhat. — A' mi a' Magyarokat illeti: Nemzetünk semmivel sem volt alább való régi Eleinél a' Szittyáknál. Mert a' ki azt olvassa, menyüi Jövevényeket fogadtakbe régi Eleink magok közé, 's mennyi javakkal gazdagították azokat a' Hazában, 's hogy az idegenekkel együtt mint az Attila' Kunjai együtt vendégeskedtek, 's lakoztak, sőt hogy a' vendégszeretés máig is helyel helyel a' legnagyobb dívatban van Hazánkban, azonnal kiki által láthatja, hogy a' Magyarok abban az időben szívésségben 's vendégszeretésben minden más egyéb Nemzeteket felül haladtak k). Többsiben elnem lehet halgatni a' Magyaroknak régi dicséretes szokásai között azt is, hogy midőn valamit esküvéssel egymás között fogadtak, bizonyos edénybe véreikből eresztettek, mondván hogy a' hiteszegetnek úgy folyjon vére, mint az övék folyt az esküvéskor. l) Ezen szokást a' Magyarok Eleiktől tanulták, kikről lehet olvasni, hogy a' Szittyák midőn valakivel fogadást tettek, egy pohár bort hozattak, mellybe a' valamelly tagjokba megvérzett kardot, vagy nyilat, vagy más egyebet mártván, azt több szóbeli fogadások után egymás között megitták, nem csak a' fogadást tévők, hanem minden jelen lévők is egyetemben, 's ekkor mind a' fogadás, mind a' barátság szent, és változhatatlan volt előttök; m) sőt az olyanok, kik e' szerint az olyan vérral kevert borból ittak, egymást Atyjokfiának, 's Véreiknek lenni

k) Lásd Anonymust apud Schvandtner *in script. rer. Hung.* pag. 31. 43. 47. 48. a' holott is lehet olvasni, hogy midőn Attila régi lakó helyére értek volna a' Magyarok, minő vigan lakoztak légyen.

l) Lásd Anonymust a' m. k. 9. lap.

m) Lásd Cornides, *Commentatio de religione Vet. Hungarorum* pag. 46—48.

tartották; n) a' honnét a' Magyaroknál most is szokásban lévő *Vérem* nevezet is alkalmasint vette eredetét. Egyéb eránt hogy a' régi Magyarok szavokat 's fogadásaikat szentül megtartották légyen, annak szinte elég nyomaira akadhatni, jöllehet, azt sem lehet tagadni, hogy a' később időkben e' részben igen megváltoztak, melyet bizonyít azon Magyar példa beszéd is „*ember téssen fogadást, eb a' ki meg állja.*“

VI. F e j e z e t.

A' Szittyá Felekezetbeli Népeknek 's azok közt a' Magyaroknak is hadi tudományokról 's hadakozások' modjáról.

Minden tulajdonságok, 's tökéletességek között legnagyobb volt a' Szittyáknál a' hadi tudomány; ezen tudományt, és mesterséget, mellyhez már természeteknél fogva vonzódtak, 's reá születtek, olly nagy tökéletességre vitték régenten, hogy nem volt Nemzet, ki a' Szittyák fegyveréről nem rettegett volna; nem volt az akkori esméretes Világnak az a' tájéka, a' hová a' Szittyák' vitézségének híre elnem terjedett volna, 's méltán is, mert a' ki a' Philisteusok', Partusok', Amazonok', Kunok', vagy is Hunnok', Avarok', Paczinacziták', Törökök', 's Magyarok' viselt dolgait olvasta, azonnal által láthatja, hogy ezen Nemes Nemzet, már a' régi időben is a' Nemzeti dicsőségnek legfelsőbb polezán állott. — Ugyan is a' Szittyák voltak azok, kik egész Ásián tovább ezer esztendőknél uralkodtak; kik a' Rómaiaknak fegyverét inkább csak hallották, mint érzették; kik o' híres Dáriust temérdek Népének veszteségével Hazájába csu-

fosan vissza szalasztották; a) A' Szittya felekezetbeli Pártusok voltak azok, kik a' Rómaiakkal való hadakozáskor inkább Győzők, mint Meggyőzettek voltak; kik a' Persákat meghódították, kik az egész Görög tábort elfoglalták 's a' t. b) Valamint a' Szittya felekezetbeli Hunnuszok, 's Avarok voltak azok, kik a' híres Római Nemzetet anyiszor végső romlással fenyegették. c) Úgy szinte a' Szittyák voltak azok, kik a' híres Nagy Sándor' vi tézségének is eleibe mertek állani, 's a' kikről Nagy Sándor nem szégyenlette az ütközet előtt azt mondani; hogy ha meggyőzettetik nem fog gyalázatjára szolgálni, mert a' Szittyák által győzettetik meg. d) Hát azoknak a' rettenthetetlen Szittya Asszonyoknak az Amazonoknak ki nem hallotta hírét, kik egy részén Európának, 's Ásiának, dicséretesen uralkodtak? Valóban ha meggondoljuk azt, mennyi erős Nemzeteken győzedelmeskedtek az Attila' Kunjai, az a' híres Attila' az úgy nevezett Isten ostora, ki előtt a' nagy Világ rettegett, e) kinek

(a) Lásd 1820. *Tud. Gyűjt.* I. köt. 47. lap. ismét 1822. *Tud. Gyűjt.* VI. köt. 6. lap. Ismét Jo. Christ. Engel *Commentatio de Expeditionibus Trájaní* Vindobonae 1794. p. 92. 93.

b) Lásd Ant. Bonfinii Asculani *Rerum Hungar. Decades. etc.* Lipsiae 1771. pag. 31.

c) Lásd Pray *Annal. Vet. Hun.* ismét Bonfiniusnak most említett könyvét a' 101. 102. 122. 's köv. lap.

d) Lásd 1820. *Tud. Gyűjt.* I. köt. 50 lap.

e) Lásd Pray *Annal. Vet. Hun.* 67. és köv. lap. Ismét Bonfinius mond. könyv. 48. 's köv. lap. Egyéberánt mennyire rettegett a' Hunnoktól abban az időben a' Világ, kitetszik Sz. Hieronimus 395. Levelének e' következő szavaiból: „*Ecce subito discurrentibus nunciis Oriens totus intréruit, ab ultimis Maeotide inter Glacialem Tanaim, et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri Claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quae pernicibus equis huc illicque volitantia, caedis pariter, ac terroris cuncta complerent, — insperati ubique aderant, et famam*

az egész világ meghódolni látszatott; úgy szinte a' hirtelen győző Avar, 's a' sokszor 's könnyű móddal győzedelmeskedő büszke Magyar Nemzet, kinek fegyverétől a' körül belől lévő Nemzetek annyira rettegtek, de a' kit ellenben mint egy Véd-angyal gyanánt tartván, több ízben segedelemre meghívtak; — a' nagy Szittya Nemzetnek Vitéz tetteiket 's Herosi (az az erős) nagy lelkeket eléggé nem csudálhatjuk. — A' mi tehát a' Szittyáknak hadakozások' módját illeti. A' Szittyák' serege, mint hogy a' Szittyák a' világon a' leg jobb lovasok voltak, többnyire lovasságból állott; Fegyvereik pedig nyil, és kard volt. Ők találták fel először a' nyilazás mesterségét is, 's ugyan azért azon hadi eszközeiktől nyerték, a' mint előbb láttuk, a' Szittya felekezetbeli Jászok nevezetjeiket is. Ezen fegyver nemével való élést annyira értették a' Szittyák, hogy midőn lovaikon legsebesebben futottak is, utánnok lévő ellenségeikre a' legveszedelmesebben szórták nyilaikat, 's ezen fegyver' nemében már gyermek korokban is annyira gyakorlottak voltak, hogy a' kisebb vadállatokat azzal széltere öldöklötték; a' felserdültek pedig addig a' Férjfiak' sorába sem számláltattak, még fegyverek által legalább egy Ellenséget meg nem győztek. Ugyan ezen fegyver' nemével tették semmivé a' Palestínai Szittyák Sdul Király' Táborát is, midőn magát a' Királyt is Fiával egyetembe lenyilazták.

f) A' kardjok a' Szittyáknak a' többi Nemzetekétől annyiba bülönbözött, hogy ők görbe, más Nemzetek pedig egyenes kardokkal hadakoztak. Mennyire értették pedig

celeritate vincentes non religioni non dignitatibus non actati parcebant, non vagientis miserebantur infantiae. Cogebantur mori, qui nondum vivere ceperant, et nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant. " 's a' t. Lásd *Codex Diplomaticus Hungariae* Budae 1829. T. I. pag. 113.

f) Lásd Flavii Josephi *Opera* Basileae 1598. pag. 168. 169.

a' kard forgatást? az a' világ előtt eléggé tudva vagyon. Az Ellenségre való rohanásban, Herodotus szerint, a' Szittyák ilyen fortéllyal éltek: először tüzesen rohantak az Ellenségre, de a' melly nem sokáig tartott, hanem ha az Ellenség nem engedett, azonnal széjjel oszolva mintegy rend nélkül villám módra vissza fordultak, 's az Ellenségtől való megfutamodást szinlették; ekkor ha az Ellenség kivált a' nagy öröm miatt néha rend nélkül is üzte őket, ugyan azon villám sebességgel rendbe szedve, az Ellenségre ismét vissza fordultak, 's többnyire győzedelmeskedtek; ha pedig az Ellenség' ereje az övékét sokkal meghaladta, 's nem engedett, akkor az első rohanás után többnyire eltávoztak, 's vissza sem jöttek addig, míg alkalmatosságot nem láttak az ujjabb rohanásra. g) Az Avaroknak hadi fortélyai között figyelmet érdemel azoknak Erősségeik, mellyek Magyar Országon nékiek legbátorosabb menedék helyül szolgált. Ezt Pray (*In Annal. Vet. Hung.* pag. 281. 282.) Aventinus' szavaival eképpen írja le: „az Avarok a' magok' részeket kilencz sánczokkal és kerítésekkel, mellyet Ringnek nevezünk, bátorság okáért körül kerítették. Az e'féle kerítések egymástól mint egy negyven ezer lépésnyi távolságra voltak, minden kerítés ötven ezer lépést foglalt magában, 's katonai sánczokkal volt megerősítve, melly eképpen volt csinálva: A' földbe sűrű karók, 's fenyű, tölgy, 's bikfa törzsökök kerekbe voltak leásva, ezeknek ellenébe huszadik lépésre ismét mások helyheztettek, melly üresség fűsz fával bérakattván, iszappal, 's gyeppel bétöltetett. Ezen bástya tehát husz lépésnyi széles, 's ugyan annyi magosságú volt. Beültetettek pedig mind kívül mind belől az e'féle sánczolások nagyobb fűz, szil, fejeérnyár, 's egyéb fákkal, mellyeknek sarjadzása megmet-szetvén, kipótolták a' kiveszetteknek helyét. Ezen meg-

g) Lásd 1820. *Tud. Gyűjt.* I. K. 51. lap.

vívhatatlan erősségbe, mint a' latroknak szokott, igen szűk bójárás volt. A' sánczok között pedig a' Faluk, 's Helységek egymástól emberszó hallásnyi mesziségre, a' sánczokon kívül ismét az épületek, 's lakó-helyek mindenfelé úgy voltak elhelyeztetve, hogy egyikből a' másikba kürtel adott jel meghallatszott, a' közel lévők pedig egymáshoz kiáltozhattak, hogy sigitséget ne kén-telenitessenek mesziről szerezni. Ugyan csak Práynál Szent Gál Szerzetes, ki az Avarok' hadakozásába jelen-lévő bizonyos Albert nevű katonától hallottak szerint adja elő a' dolgot, az Avarok' Rhingjéről ezeket mondja: „a' Hunnok földje „úgymond“ kilencz kerítésekkel keritelett bé; és mint hogy én nem más, mint csak holmi rekettyés, 's bokros kerítésekről tudtam gondolkozni, kérdeztem, mi csuda volt legyen az? azt felelte, hogy kilencz kerítésekkel volt megerősítve, 's mivel azokat sem képzelhettem másfélekélt, mint a' millyenekkel a' vetéseket szokták békeríteni; erről való tudakozásomra mon-dotta: olly széles volt egy egy kerítés, az az: annyi helyet foglalt magába, mint a' mennyi mesziségre vagyon Turon vára Constantiától (*Pray szerint ez mint egy harmintz mértföldet tehetett*) melly tölgy, bik, 's fe-nyű fa törzsökökkel úgy megvolt erősítve, hogy a' ke-rités', vagy is töltés', egyik szélétől a' másikáig húsz lépésnyi széles, 's ugyan olyan magos volt; 's az üresség kemény kövekkel fejr földdel megtöltetett. Továbbá a' töltésnek színe gyeppelel bekeritetett, mellyekbe olyan fácskák ültetettek, mellyek a' mint észre szoktuk venni, midőn elmetsettettnek hajlásokat bocsájtanak. Ezen töltések között tehát a' Faluk, és Helységek úgy voltak el-rendelve, hogy egyikből a' másikba az emberi szózat meghallatszott. Azon vívhatatlan falak között pedig igen keskeny bójárások hagyattak, mellyeken rablás végett ki, 's be szoktak járni. Ismét a' második kerítés melly szinte úgy volt mint az első csinálva, a' harmadikáig

husz német mértföldnyire, melly negyven Olasz mértföldet tézen, kiterjedett. Hasonlóúl voltak a' többiek is elrendelve egész a' kilenczedik kerítésig, ámbár az egyik kerítés a' másikonál sokkal szűkebb volt. Minden kerítésbe a' Helységek 's lakó-helyek mindeufelé úgy voltak elrendelve, hogy a' jeladásúl szolgáló kürtnek hangja, egyiktől a' másikba meghallatszott.“ Az Avarok' erősségének illetően leírásából kiki képzelheti millyen tökéletesek lehettek abban az időben azok, onnyira; noгы más Nemzetek azt csudálják; a' honnét úgy is vélekedhetünk, hogy a' Váraknak is régi Eleink voltak légyen első Mesterei. Különben azon erősségeknek *Ring* nevezete alkalmasint a' kerekességétől vetteszármazását sőt alég ha a' Német is a' *Ring* nevezetet, melly gyűrüt, vagy is karikát jelent, nem a' Magyar *kering*, *keringés* vagy *kerítés* szavakból vette, a' honnét *Thuring*, és *Lotharing* Tartományok nevezetét is kiki megfejtetheti. Továbba' a' Magyaroknak hadakozások módjait leírta Bölcs Leo Császár, kinek is munkáját Kollárunk ilyen Czímű Könyvében *Juris utriusque Regni Hungariae Amaenitates* Vol. I. Vindob. 1783) közre bocsájtott, melly minthogy nevezetes dolgokat foglal magában, nem tartottam haszontalannak azt itten röviden előadni, megjegyezvén itten, hogy Leo a' Magyarokat mindenütt Turkusoknak vagy is Törököknek nevezi; de azért azon nevezet alatt, nem a' mostani Törököket, hanem egyenesen a' Magyarokat kell érteni, „Némelly Nemzetek tehát „úgy mond Leo“ mint a' Turkusok, vagy is Törökök az Ellenséget feloldozott renddel üldözik; a' honnét következik, hogy az Ellenség által, ha az rendesen hátrál, 's hirtelen vissza fordul, hamarabb megverettelnek. Más Nemzetek pedig az Ellenséget mérsékelve, 's megtartott renddel üzik, ugyan azért, vissza fordulván, ezekre egyenesen reá ütni nem tanácsos, hanem a' mint mondatott, vagy oldalvást, vagy hátulról kell őket megtámadni. Mint hogy pedig a' To-

rökökről tettem emlékezetet, nem fogunk célunktól eltávozni, ha azt megmagyarázzuk miképpen rendelik ők el hadiseregeiket, 's miképpen kelletik ő ellenek azt elrendelni. Ezen tudományt tapasztalásból meritettük, midőn a' Bolgárok ellen, kik a' frigyét megszegték, 's Thráczia Tartományát pusztították, azoknak segítségével éltünk. És pedig a' Bolgárokat, mint hogy a' Krisztus, Isten, 's Királyok eránt hitetlenek voltak, az Isten megbüntette; mert midőn a' mi Seregeink a' Saracenusok ellen foglalatoskodtak, az Isteni Gondviselés a' Törököknek seregeit a' Rómaiak helyett, a' Bolgárokra bocsájtotta; kik a' mi elrendelt Császári hajóink által a' Dunának tulsó oldalára által vitetvén, azoknak segítségével a' Keresztények ellen Istentelenül felfegyverkezett Bolgárok' seregét három ütközetben végképpen meggyőzték: mintha vétkeiknek megboszulására az Istentől lettek volna reájok küldetve, nehogy a' Keresztény Rómaiak Keresztény Bolgár vér által magokat tovább is bemocskolni kéntelenek legyenek. A' Szittya Nemzetek tehát a' hadiseregek' elrendelésében, 's a' vissza fordulásban ugyan azon móddal élnek. Több Fejedelmeknek engedelmeskednek, helylésben, ideig óráig való lakhelyekben, 's marháiknak alkalmas legelő helyeken mindnyájan töltik életeket. 'S egyedül a' Bolgár, 's Török Nemzetek rendelik illy formán hadiseregeiket, mellyek a' többi Szittya Nemzetek' hadi rendjeinél erősebbek, mivel mind szinlett futamodással ütnek az Ellenségre, mind pedig egy Főnek engedelmeskednek. Minthogy azonban a' Bolgárok ellen kik hitszegésből szerzett tapasztalások után megismérvén a' Krisztust, a' Rómaiakkal ugyan egy hiten lennének, nem gondolnánk, hogy valaha fegyvert fogni kéntelenek legyünk annyival inkább: mivel a' mi ellenek való hadi szándékainkat Istenre bíztuk volna, ugyan azért sem az ő seregeiknek mi ellenünk való, sem pedig viszont a' mieinknek ő ellenek való elrendeléséről (mint

hogy hitünk sorsosi, 's a' mi intéseinknek helyt adta-
 nak) nem szóllunk. De a' 'Törököknek szokásairól, 's
 hadi seregeiről, melly a' Bolgárokétól kevésbé, vagy
 semmitsem különbözik, most már beszéllünk. Ezen
 Férjfiakkal bővelkedő, 's virágzó Nemzet tehát *Nemes*,
 és *Szabad*; Nincs neki a' pompára, 's a' bővelkedésre
 semmi gondja, egyedül azon igyekszik, hogy lelkének
 ereje, vagy is bátor szíve által Ellenségeit felül halad-
 ja. — Ezen Nemzet tehát, melly t. i. egy Fő által kor-
 mányoztatik, Elöljáróit, ha valamit vélkeznek, kemé-
 nyen szokta büntetni, 's inkább félelemből mint szere-
 tetből, vagy is önkéntes akarathol engedelmeskedik,
 és minthogy lakása bizonytalan, minden munkát, 's
 nyomorúságot férjfiisan elszenved, nem enged sem hi-
 degnek sem melegnek, 's az életre megkívántatóknak hi-
 ánoságát békességesen eltűri. — A' 'Török Nemzetsé-
 gek pedig mindenre igen vigyáznak, 's semmitsem tar-
 tanak jobban titokban mint az együtt való tanácskozáso-
 kat, minthogy pedig a' barátságnak, 's fogadásoknak meg-
 tartásán nem igen iparkodnak, 's pénzbeli kíváncsiságok-
 ban telhetetlenek; ugyan azért az esküvést kevésbé veszik
 (ezen kitétel alég ha igaz, a' mint az előbb-nieken
 láttuk) a' Frigyet sem tartják, 's ajándékokkal sem le-
 het őket ki elégíteni, hanem előbb hánynak lest, 's a'
 Frigyet is előbb fel törik, mint az ajándékokat elvegyék.
 — Az alkalmas időt igen szorgalmasan kinézik 's azon
 igyekeznek, hogy nem annyira erőnek erővel, vagy hadi
 seregnek hadi sereggel álljanak ellent, hanem inkább,
 hogy az Ellenség' seregét hadi fortéllyal, véletlen red-
 ütésekkel, 's holmi megkívántatóknak elfoglalásával za-
 varha hozhassák. — Fegyvereik a' kard, pánccél, nyíl,
 és dárda, mellynél fogva némellyek közülök az ütközet-
 ben kétféle fegyvert is viselnek, t. i. dárdát a' vállokon,
 's nyílat a' kezekben, 's szükség idejében mind ezzel,
 mind amazsal élnek, de hátráláskor az üldöző ellenség

ellen a' nyilazásba mindeneket felül múlnak, — 's nem csak hogy ők magok fegyvereik által fedve vagynak, hanem egyszer'smind az Elébkélők lovaiknak elejeket vassal, vagy egyéb vastag ringy rongyokkal fedezik, 's erősítik. — A' lóról való nyilazást nagy szorgalommal, 's gyakorlással tanulják. — Követik őket nagy sereg állatok, kanca 's herélt lovak, ismét tehén, 's ökör csordák, mind élelmekre, mind pedig tej ivásra nézve, 's egyszer'smind azért, hogy táborok nagynak látszassék. — Midőn tábort ütnek, nem sánczolják körül magokat mint a' Rómaiak, hanem az ütközet' napjáig Nemzetségek szerént széjjel oszlanak. A' lovakat mind télen mind nyáron állandóul legeltetik, az ütközet' napjának közelítésével pedig a' szükséges lovakat használás végett magok mellett a' sátorok mellett hékóba tartják egész a' sereg' elrendelése idejéig, mellyet éjszaka szoktak elrendelni. — Az Öröket messze a' Tábortól, közel egymáshoz állítják, hogy könnyen lopva reájok ne ülhessen az Ellenség. Az ütközetkor pedig seregeiket nem osztják három felé, mint a' Rómaiak, hanem több ezredes csapatokra, melly csapatok egymással úgy össze vagynak foglalva, és olly kevésbé vagynak egymástól elválasztva, hogy folyvást egy seregnek, vagy ütközet-rendnek lenni látszanak. Az felkészült seregeken kívül véghetetlen hadi csapatjaik is vagynak, mellyeket vagy az rosszúl elrendelt Ellenség' seregeinek megcsalására küldnek ki, vagy pedig valamely munkálódó seregrésznek segítségére, tartanak. Tábori bútoraikat pedig, 's szekereiket, a' seregnek jobb, vagy bal szárnyánál, egy, vagy más Erered' közé a' sereg' háta megé helyhezteszik, mellynél kevés segítséget is hagynak. — Néha pedig felesleg való lovakat kötnék össze, 's nagyobb bátorságnak okáért a' Sereg' háta megé helyhezteszik. Az Ezerekes csapatokat, vagy is rendeket véghetetlen vastagon helyhezteszik el, 's azon vastagságra hogy hadi seregek erősebb legyen, legna-

gyobb gondjok vagyon. h) Véglére azon igyekeznek hogy seregeiknek eleje, vagy is első rendje tömött 's egyenlő legyen. — De a' távulról való megütközést, a' csalvetést, és keringéseket (circuitus) jobban szeretik, midőn t. i. kiterjesztvén seregeiknek mind a' két szárnyait az Ellenséget bé keríteni igyekeznek, valamint szinte a' született futamodást, a' hirtelen való vissza fordulást, 's a' Sereg csapatoknak elszéledését is. — Minekutánna pedig az Ellenséget egyszer megszalasztják, félre tévén minden gondolkozást, szorgalmatosan a' sarkokba vagynak, az üldözés lévén egyedül minden gondjok, 's szándékok. Mert nem elégsznek meg, mint a' Római, 's más Nemzetek, az Ellenségnek mérsékletes nyomozásával, a' szaladók' holnijainak elrablásával, hanem addig üldözik őket, míg végképpen elnem törlik, melly végre minden igyekezelet, 's mesterséget elkövetnek. — Ha az üldözött Ellenségnek némelly része valamelly erősségbe veszi magát, akkor azon igyekeznek a' Törökök, hogy világosan ki tapasztalhassák vallyon embereknek, vagy lovaknak megkívántató dolgokba szükkölködik e' az Ellenség? mellyet ki tudván, a' Várat mind untalan ostromolják, hogy magokat, vagy a' szükség szenvedés miatt megadják, vagy pedig bizonyos kötésekre kényszerítsék, és pedig előbbször kevesebbet kívánnak tőlök, midőn pedig már az Ellenséggel egyszer megegyeztek, terhebb feltételeket adnak elejekbe. — Ez tehát a' Törököknek' szokásai, mellyekben a' Bolgároktól csak annyiban különböznek, hogy ezek Keresztényekké lévén, 's a' Rómaiak' élet módját annyiban mennyiben

h) Ezt Kollár mondott könyv. a' 31. lapon így teszi ki: „*Turmarum miliarium series, sive ordines indefinita profunditate instruunt, quod profunditatis, quo acies sit validior majorem curam gerunt.*“ Az érdemes olvasó ítélje meg, ha jól vagyon e' vagy sem ez általam magyarázva?

követvén, vad szokásaikat, 's kőborló álhatatlan életmódjokat bálványaikkal egyetemben elhagyták. — Ellenek vagyon pedig a' Törököknek a' legelőnek hiánossága, a' velek hordott állatoknak sokasága miatt. — Az ütközetben pedig semmi őket jobban vissza nem veri, mint a' gyalog jól öszve szorúlt sereg, melly nekik nagy ellenekre vagyon; mint hogy ők lovasok, 's a' lóról lenem szállanak, mert gyermekségektől fogva megszokván a' lovon való ülést lábon állni nem szeretnek. — Ellenekre vagyon nékiek az egyenes, 's mivel föld is, ezen kívül a' tömött 's minden megszakadás nélkül egyik a' másik után lévő lovas sereg. — Ellenek vagyon nékiek a' nehezebb fegyverekkel közéről való megütközés, ismét az éjjeli olly okosan elrendelt reáütések, hogy a' Reáütőknek egy része az ütközet' helyén; más része pedig lesben álljon. — Igen rossz szívvel veszik azt is, ha közüllök valaki a' Rómaiakhoz; által szökik, mert esméri több Nemzetségből öszve állott Nemzeteiknek álhatatlan indulatját, nyereség kívánsát, következésképpen nem gondolnak sokat sem rokonsággal, sem egyetértéssel. Mert minekutánna ne talán némeltyek hozzánk által szökni kezdettek, 's általunk barátságosan, 's emberségesen fogadtattak volna, többen követték azokat, mellyre nézve igen nehezen veszik, ha valaki töllök elszakadand. — Ha tehát valaki megütközés végett hozzájuk közelíteni akarand, mindenek előtt az Örökre leginkább vigyázzon, kik egymástól nem igen messze állanak; azután a' rossz kimenetelre mindenek jól elkészítessenek, hogy t. i. ha a' Törökök által megtámadtattván, megszalasztattnék, a' szerencsétlen pillanatban valami erősségbe vonhassa magát, 's néhány napra ott elterjedt szerézzon különösen a' Lovasságnak szükségeseiket, 's ha lehet a' lovaknak 's marháknak; arra pedig legnagyobb gondja legyen, hogy vízbe szükségét ne szenvedjen. Azután a' tábori bútýorokról is olly rendelést tegyen, mint

a' millyet az elébbi Fejezetben a' tábori szekerekről mon-
dottunk. — Ha gyalog hadi-csapatok vagynak, akkor
leginkább az első ütközetben, az első rendbe azokat, kik
azon Nemzettel már másszor is megütköztek, a' fellebb
meg irt mód szerint rendeld el, az az: hogy a' gyalog-
ság hátamegett légyen a' jól elkészült Lovasság. — Ha
egyedül csak Lovas csapatok volnának, mellyeket a' Törö-
kök ellen kellene elkészíteni, akkor mind számok-
ra, mind vitézségekre nézve hozzájuk hasonló sereget,
szinte azon módon rendeld el, mint a' miképpen ottan,
midőn a' seregek' elrendeléséről szözlöttünk, megmon-
dottuk. — A' szárnyoknak, vagy is oldaloknak védelmé-
re pedig többeket, 's gyorsakat kellek ki választani,
mert a' sereg' hátuljának védelmére elegendők a' fel, 's
leugrándozó Lovasok, kiket közönségesen Védelmeszök-
nek neveznek. De a' könnyű Lovasok vagy is Zászlóvé-
dők, midőn az elszéledett Ellenséget üzik, vigyázzanak,
ne hogy vakmerően kergessék őket, 's a' fel, 's leugrán-
dozó Lovasoktól három, legfellebb négy nyíl lövésnyi-
nél meszebbre ne távozzanak. A' sereg' Vézére pedig leg-
inkább azon igyekezzen, hogy ha lehetséges, egyenes
sík földön rendelje el seregét, a' hol sem sűrű erdők,
sem tavak, sem völgyek nem akadályoskodnak, a' Törö-
köknek cselvetések végett, mellyet szorgalmasan szok-
tak vetni. Vigyázó Öröket is illendő távolságra egymás-
tól a' seregnek négy részében helyheztesse. — Az is
jó, ha lehetséges, ha a' seregnek hátamegett olyan fo-
lyó víz, vagy tavak vagynak, mellyeken terhes az által-
menetel; hogy a' részről bátorságban lehessen. — Ha az
ütközet szerencsés kimenetellel végződik, akkor sem
gondatlanul nem kell őket üldözni, sem pedig a' dol-
got nem kell henyélve vinni; mert a' Törökök nem
hagyják úgy el a' harczot, mint más Nemzetek ha az
első ütközetben megverettetnek, hanem mind addig,
miglen minden erőből kifogyatkozván, kedveket el vesz-

tik, egyedül azon igyekeznek, hogy Ellenségeikettismét minden úton; módon megtámadhassák. Ha a' Hadisereg vegyített léend, 's több léend a' gyalogság, az ilyen esetben a' lovak' eledeléről gondoskodni kell, mert ha az Ellenség mutatja magát, akkor a' Lovas-katonának a' lovának eledelt öszve szerezni nem szabad, a' Törököknek tehát ezen hadakozás módjok, 's szokások, a' mint mondatott, némelly csekélységben különbözik ugyan a' Bolgárokétól, de a' többiben egymással igen megegyeznek. — Ezeket pedig mi néked nem azért írtuk le, mintha a' Törökök ellen kellene rendelned Hadisereget, mivel ők nekünk sem nem Szomszédink, sem pedig nem Ellenségeink; sőt a' Rómaiakhoz jó szívvel viseltetnek. — Hanem azért oh Vezér! hogy légyen miből tanuljad mind azokat, mellyek a' Hadiseregeknek többfélekép' való elrendelésére, 's okos vezérlésére megkívántatnak, 's hogy azokat alkalmas időben tetszésed szerint gyorsan használhasd, ezen kívül, hogy a' Vezéreknek viselt dolgaiból, 's a' seregek' elrendelése' példáiból, mellyeket sok tapasztalás után találtak fel némellyek, az a' mi hasznos, magadnak kiválaszthatod, 's használhasd; végtére, hogy midőn időd engedi, a' mondottakról ellenkezőkép is gondolkozván, mint jó kitanult Vezér, seregedet vezérelhesd. — Ezek tehát Bölcs Leonak a' Magyaroknak hadimesterségeiről való előadása, mellyek ha némelly részben, a' mi, kivált a' Nemzet' Characterét illeti, mint az elébheniekből láttuk, nem egészen az igazságon épülnek is, mindazáltal, mint hogy Leo maga forgott a' dologban, 's több részben más Irókkal is egyezik állítása, tökéletes hitelt, 's dicséretet érdemel.

VII. F e j e z e t.

A' Szittya Felekezetbeli Nemzeteknek Uralkodások formájáról.

Jöllehet a' Szittya Nemzetségek által már a' legrégibb időben használt Uralkodás' formájáról olly kevés tanubizonyosságok szóllanak, hogy arról a' leghatározottabban szóllani nem lehetne, úgy látzik mindazáltal, hogy minekutánna több régi Irók a' Szittya Nemzetet száz nyolcz Nemzetségből állónak lenni erősítik; a) azon Nemzetségeknek valaha egy Köztársaságot kellett formálniok, és ez annyival inkább igaz, mivel a' régi Irók sem bizonyítják azt, hogy valaha az egész Nagy Szittya Ország valamelly Királyi Kormány alatt lett volna; vagy pedig az valamelly hatalmas Fejedelem által meghódítatott volna. Azon időtől fogva azonban, mióta a' Szittya Nemzetről bizonyosabban szólhatunk, annyi igaznak látszik lenni, hogy azon száz nyolcz Szittya Nemzetségeknek némelly része a' Királysági, némellyike ismét a' Köztársasági Uralkodás' formáját vettékbe. Azok, kik Királyság alatt voltak, a' mint ezen Könyv' elején is mondtuk, Kúnoknak, Hunnoknak, Sakkáknak, Chazaroknak, vagy is Császáriaknak, 'S Baziliusoknak nevezettek. Voltak azonban ollyan Szittya Felekezetek is, kik jóllehet szinte Királyság alatt voltak, még is a' képpen nem nevezettek, mellynek okát ott kell keresni, hogy az ollyanok, mint szinte említettük, vagy valamelly más állapottól, vagy helyheztetésektől vették nevezetjeket,

a) Lásd Simonis Keza *Chronicon Hungaricum* Edit. Horanyianae Budae pag. 35. Ismét Thuroczy *Chron. Hungaror. in Scriptor. rer. Hung. P. I. Tyrnaviae 1765. pag. 90.*

vagy pedig valamelly hatalmas Uralkodó által lenyomattattak. Így az Avarok jöllehet Királyság, vagy is Hánság alatt voltak, mindazáltal a' fellebb mondott névvel mégsem neveztettek, de azonban több Írókból még is bizonyos, hogy ők Hun-Avarok következésképpen Kúnok voltak légyen b). A' mi tehát az a' féle Királyi Országlásformáját illeti: úgy látszik, hogy az a' Szittya Felekezeteknél régenten sem volt egészen tiszta, hanem egyelített. Bizonyítja ezt a' Hunnoknak azon törvények is, melly a' Haza' közönséges védelmére nézve hoztattott, és a' melly ezt foglalja magában: „*Az Isten és a' Nemzet' parancsolatja, hogy kiki ezen, 's ezen a' helyen, ekkor, 's ekkor, fegyveresen, vagy a' hogy lehet, megjelenjen.*“ c) Bizonyítja továbbá ezt az is, hogy Priscus szerint Attila is a' Nemzet' Fő embereinek tanácsával élt, 's végezte a' Haza' dolgait. d) Különben úgy látszik, hogy a' Királyság a' régi Szittya Felekezeteknél nem volt tökéletesen a' firól fira való örökösödéshez kötve, hanem az a' Nemzet' választásdától függött, kivéven, ha másképeküdtek volna hűséget. Így ha némelly Íróknak hinni lehet, azt tapasztalhatjuk, hogy az Hunnoknál, kik Balamber' vezérlése alatt jöttek ki Magyar Országba, a' Királyság nem firól fira való örökösödés útján származott által a' Maradékra, hanem a' Nemzet' választása határozta azt meg. Így Balamber után Charatont választották a'

b) Lásd Pray *Annal. Hun.* pag. 185.

c) Lásd Késának fentebb említett Kronikáját a' 37. lap.

d) Pray mondott könyv. a' 132. lapon Priscusnak e' következő szavait adja elő, *Tum Onagesius respondit se jam dudum Imperatorem et eos qui ei a consiliis erant admonuisse, 's a' t.* Ismét a' 136. lapon Priscus ezeket mondja „*Itaque non multo post consilium Procerum de his quae Attila statuerat, habuit*“ 's a' t. mellyekből szinte kitetszik, hogy Attila is az Ország dolgainak elintézésében a' Nemzet' tanácsával élt légyen.

Hunnok Királynak; ez után Uldint; ezt követte Mundzuch az Attila¹ Atyja; ezt ismét követték Uptar, és Ruás, Mundzuchnak Testvérci, 's végre ezekután a' Nemzet' Közgyűlésén Attila választatott Királynak, e) kinek halála után ugyan csak a' választáson való vetélkedés, és meg nem egyezés okozta azt is, hogy a' Hunnok' Birodalma végképpen felforgattatott. f) Vagynak azonban olyanok is, mint Priscus, és Jornandes, kik azt erősítik, hogy a' Hunnosoknál a' Királyi Uralkodás örökösödés' útján származott legyen által egyik Uralkodóról a' másikra. Továbbá olvashatjuk Prayból azt is, hogy az Avarok Kánjokat, vagy is Királyokat választás által tették legyen g). A' mi a' Magyarokat illeti: hogy ezeknek mi-nekelőtte még a' Törökökkel ugyan egy Nemzetet tettek. h) 's minek előtte Európába jöttek volna, semmi

-
- e) Lásd Pray *Annal. Vet. Hung.* pag. 80—90. Egyezt Pray Dissert ad *Annal. Vet. Hun.* pag. 224. 225. Egyéb eránt Bonfiniusban *Rerum Hung. Decades.* Lipsiae 1771. az 50. lapon Attilának választásáról ezeket olvashatni: „*Edictis igitur Comitibus, quum Tribus undique convenissent Attilae cunctis suffragia reddunt, Regemque declarant*“ mely szavakból eléggé kitetazik, hogy a' Hunnoknál a' Királyságot nem örökösödés által, hanem a' Nemzetnek köz gyűlésén történt választás által lehetett elnyerni.
- f) Kexa Kronikájában a' 61. lapon az Attila fiainak versengésekről ezeket írja „*Quia vero sanior pars (scilicet populi) Clabbe adhaerebat; externa autem Natio Aladario, ea propter utrique inceperunt imperare*“
- g) Praynak sellebb említett könyvébe a' 190. lapon az Avarok' Kánjának választásáról ezeket lehet olvasni: „*Polomuenus Onahoeji Consanguineus lecto, quanta celeritate potuit, milite, Chifam profligavit, Chani titulum et potestatem a Populo consequutus*.“
- h) Lásd Praynak elébb említett könyvét a' 312. lap. a' hol a' többi közt mondatik „*Turcos hodiernos ex Hungaria ortos, hoc est unam in primordio cum Hungaria gentem fuisse*“ 's a' t. Egyezt. az 1-ső Fejezetben mondottakat.

Fejedelmek nem volt, hanem Köztársasági Uralkodás' formáját követték, az Constantinus Porphyrogenitus régi Íróból eléggé világos, i) azután pedig jöllehet a' Magyarok Árpádot Vezérjeknek választották legyen is, mindazáltal a' Fejedelmi just az Országgal együtt nekie által nem adták, hanem a' Nemzetségi Felekezetek köz megegyezéssel, következésképpen szinte Hőztársaság formában kormányozták az Országot, melyet bizonyít azon esküvés formája is, melyet a' Magyarok egymás között tettek, k) 's ezen Uralkodás' formája tartott mind addig, miglen a' Magyarok köz megegyezéssel Szent István első Királyunkat Királyi méltóságra emelték, melly időtől fogva a' Nemzet' főbb részének kormányával mérsékelt Királyi Uralkodás' formája foglalt helyet Hazánkban; 's az dicséretesen tart mind e' mai napig. l) Kérdés azonban hogy mi féle Felekezeteknek volt szavok régenten az Ország' kormányjához? mellyről utóbb, midőn az Országos Gyűlésekről szöllandunk, fogunk kevésbé értekezni.

i) Említett Constantinus *de administrando imperio* Czimű munkájában a' 38dik Fejezet. ezeket mondja: „*Ante hunc Arpadum Turcae* (a' Magyarokat érti alatta) *Principem alium nullum habuerunt.*

k) Béla' névtelen Jegyzője *in scriptor. rerum hung.* pag. 9. a' Magyaroknak esküvéséről a' többi közt ezt írja: „*Secundus status Juramenti sic fuit:* „*Ut quid quid boni per labores eorum acquirere possent, nemo eorum expers fieret*“ mellyből kilátszik, hogy akkoriban a' Nemzet mind azt, a' mit fegyverrel keresend, köz osztályra bocsájtani kívánta, 's a' Fejedelemre által nem ruházta.

l) Hogy már Sz. István Királyunk is a' Nemzet' főbb részének Tanácsával, élt, 's folytatta az Ország' kormányát bizonyítják azon Sz. Királyunknak a' Törvénytárba lévő két Törvény-Könyvei, mellyekből a' *Regale Concilium* a' *Decretum Regalis Senatus* nevezeteknek több nyomára akadhatni, ezen kormányozás' módját a' következő Királyok' Törvény könyvei még világosabban bizonyítják.

II. R É S Z.

I. F e j e z e t.

A' Királyválasztásról Magyar Országban.

Béla' névtelen Jegyzője szerint, a) Dicső Eleink, midőn ezen boldog Hazát elfoglalták, a' *Turúl* Nemzetségből származott Álmos jeles Vitéz embert, több Irók szerint pedig Árpádot az Álmos' fiát, b) választották Fejedelmeknek olyan esküvéssel: hogy miglen az Álmos, vagy is Árpád Nemzetségi - Ágazatnak magva nem szakadand, mindenkor abból fognak magoknak Vezért, vagy is fejedelmet választani. Mellyből kiki által láthatja, hogy jól lehet a' Vitéz Magyarok az Árpád Nemzetségi Ágazathoz kötelezték ugyan magokat; a' Vezér, vagy is Fejedelem' választásban mindazonáltal szabadságában állott a' Nemzetnek azon Nemzetségi - Ágazatból akar mellyiket választani. Ezen szabadválasztásbeli jussa a' Nemzetnek fent maradt mind addig, miglen a' Magyarok az 1687. Ország - Gyűlésén 1ső Leopold Császárnak, 's Királynak, a' Törvénybe is bé iktatott olly kötelezést tettek, melly szerint a' Magyar Királysági just 1ső Leopold Császár 's Királytól származandó Férjfi - ág' első Szülőtjére, ennek pedig magva szakadtával, az akkori Spanyol Király II. Károly' ferfiu-ágból lévő Maradékára szinte

a) *In Scriptoribus rerum hung.* pag. 9.

b) Lásd *Pray Annal. Vet. Hung.* pag. 310.

az első Szülöttre által ruházták, olly formán: hogy a' Hirállyságra rendelt első Szülött mindenk előtt az Ország-Gyűlésén megkoronáztassék, 's azon alkalmatossággal az Ország' szabadságának, 's Jussának megtartására hittel köteleztessék; az említett örökösödésnek magva szakadtával pedig a' Királyválasztásbéli Jussa az Ország-nak a' Nemzetre ismét vissza száljon. c) Ezen örökösödésbéli Just a' Nemzet a' Felsőges Austriai Haz eránt viseltető Jobbágyi hűségénél fogva VI. Károly Császár, 's Király alatt ismét jobban kiterjesztette, mivel az 1723. Ország-Gyűlésen a' Magyar Királyságban való örökösödést, nem csak a' fellebb említett Ferfi-ágra, hanem egyszer'smind elébb ugyan a' most említett Császár, 's Királytól, ennek magva szakadtával ismét 1ső Jó'sef Császár, 's Királytól, és ismét ennek magva szakadtával az 1ső Leopold Császár, 's Királytól származandó Leánymaradékokra is mindenkor az Elsőszülöttekre által ruházta, szinte a' fellebb említett feltételek alatt. d) A' most említett Törvények' hozása előtt tehát, a' mint mondám, a' Királyválasztásbéli Jus a' Nemzetnél volt, és pedig az Árpád Nemzetségi ágazat' uralkodása ideje alatt, a' mint láttuk, egyedül arra kötelezte a' Nemzet magát, hogy csupán csak azon Nemzetségi ágazatból, akarmellyiket azonban tartozzék Királynak választani, 's ezen Királyválasztásbéli jussát gyakorolta is a' Nemzet szakadatlanúl egész a' fentebb említett Törvények' születéséig; mellyet bizonyitnak e' következendők: Ugyan is mindjárt Szent István Királyunknak magvaszakadtával a' Nemzet nem Kopasz Lászlónak fiait, kik a' Ferfi-ágon az Árpád Nemzetségi ágazatból valók voltak, hanem Szent István Testvérének Gizelának fiát Pétert, választották Királyjoknak, és ennek le-

c) Lásd az 1687. Törvény Könyv. 1. 2. 3. Cikkely.

d) Lásd az 1723. T. K. 1. 2. Cikkely.

tetélével ismét Szent Királyunknak Sógorát Abát, és csak ezeknek ki haltával választotta a' Nemzet fejt említett Kopasz Lászlónak egyik fiát Andrást, és ezután ismét nem ennek fiát Salamont, hanem előbb a' már említett Andrásnak Testvérét Belát választották Királyoknak. E' képpen ment a' dolog egész III. András Királyig, a' midőn is jól lehet még akkor a' Turul Nemzetség ki nem veszett ugyan, e) mindazáltal mivel a' Magyarok egyedül az Árpád Nemzetségi ágazatnak kötelezték le Királyválasztásbeli jussokat, az Árpád Nemzetségi ágazatnak pedig ő benne a' Férjfi-ágban magva szakadott, a' Király választásbeli jus a' Nemzetre ismét vissza szállott. Bizonyítja ezt azon környüállás, hogy jól lehet III. Andrásnak volt légyen egyetlen egy Leánya Ersébet, mindazáltal a' Nemzet nem azt, hanem Cseh Venczelt, 's ez után ismét Bajor Ottót hívta meg a' Királyságra, kiknek rövid uralkodások után a' Magyarok ismét IV. László Magyar Király' Testvérének, II. Károly Neapolyi Király' Feleségének Unokáját Robert Károlyt választották Királyoknak. f) De hogy hosszas ne legyenek a' dologban, így ment a' dolog egész a' szerencsétlen Mohácsi veszedelemig, a' midőn II. Lajos Királynak magva szakadta a' Királyválasztásbeli jus a' Nemzetre ismét vissza szállott. Ekkor meghasonlottak az Ország' Nagyjai egymás között, 's egy része azoknak Zápolya Jánost, más része 156 Ferdinand Római Császárt akarták Királyoknak, a' mint is mind a' kettő, és pedig Zápolya 11dik Novemberben 1526. Fehervárott. g) 156 Ferdinand

e) Lásd *Magyar Ország Gyökeres Nemzetségeiről*. Pest 1820. 63. lap.

f) Lásd *Disquisitio historica de modo consequendi Summum Imperium in Hungaria*, Budae 1820. pag. 200—209. holott is Károly Király' választásáról két Diplomák találtattnak. —

g) Lásd a' most említett Könyvet a' 129dik lap.

pedig Szent Katalin napjára, vagy is 25dik Novemberre rendelt Ország Gyűlésen megkoronáztattak; h) Utóbb Zápolya Ferdinándnak engedni kénytelenített mind azért: mivel azon Ország Gyűlés, mellyen ő megkoronáztatott, nem a 'Törvények' rendelkezése szerint t, i. a' Nádor Ispány által hívattatott össze, mind pedig azért: mert az Ország' Nagyjainak nagyobb része a' Ferdinand' részén volt, 's közöttök, az egyesség megtörtént ilyen forma feltételek alatt: hogy ki mit bír az Országból azt tartsa meg míg él; Horváth, Tót, és Dálmát Országok Ferdinand alatt, Erdély pedig Zápolya alatt maradván, meghalván pedig Zápolya, ha mindjárt nékie fia maradna is, az egész Magyar Birodalom 1ső Ferdinandra, vagy annak Férjfmagzatjára menjen által; ha pedig 1ső Ferdinand Férjfi-mag nélkül meghalálozna, akkor a' Királyság Zápolya' Férjfi-maradékaira száljon, 's csak mind a' kettejeknek a' Férjfiágban való magva szakadtokkal száljon vissza a' Királyválasztásbeli Jus az Országra. i) Megerősítettvép tehát Ferdinand a' Magyar Tronuson, jöllehet az uralkodási Jus ezen Királynak Maradékaira is által ruháztatott, mindazáltal az azok közül való választás még akkor is a' Nemzettől függött egész, a' mint mondatott, 1ső Leopold 'Király' idejéig; a' minthogy még Ferdinándnak fia Maximilian is választás által tétetett Királyjá. k) Többiben a' Nemzetnek ezen választásbeli jussát bizonyítja a' Nemzet által egész 1ső József' idejéig szakadatlanul gyakorlott azon szokás is, melly szerint minden koronázás' alkalmával az Ország' Nádor Ispánya, vagy ennek Helytartója, a' koronázás' helyén a' legfelsőbb lépcsőre fel menvén, 's kezébe a' koronát tartván,

h) Lásd Kaprinay *Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae Corvini. Vidobonae, 1767. p. 1. 274—276.*

i) Lásd a' fellebb említett *Disquisitio hist.* könyvet a' 143—146. lap.

k) Lásd a' most említett Könyvet a' 149—151. lap.

a' Népet háromszor fenn szóval megkérdezte e'képpen : „*Akarjátok e' hogy ez , 's ez (nevéről szöhlítván a' Királyt) választott Király megkoronáztassék*“ melly után ha a' Nép által visszonoztatott „*Akarjuk*“ szó következelt; a' Király megkoronáztatott. 1)

II. F e j e z e t.

A' Magyar Szent Koronáról.

Magyar Szent Koronának nevezzük azt, mellyel Szent István első Királyunk megkoronáztatott, 's melly mostan is Budán a' Királyi Palotában őriztetik. Azon Koronát mindenkor olly becsben tartotta, 's még is tartja Nemzetünk, hogy csak azt esmérí törvényes Királyának, ki azzal megkoronáztatik; a' minthogy példa is vagyon arra, hogy ennek nem léteben, a' más Koronával való megkoronáztatás nem volt elegendő arra, hogy a' választott Király az egész Nemzet által törvényes Királynak el esmértessék a). A' mi ezen Koronát illeti: közönségesen azt tartották a' felől, hogy azt Szent István Királynak II. Sylvester Pápa ajándékozta légyen; az ujjabb időkben azonban találkoztak többen olyanok, kik egyenesen tagadták, hogy az Sz. István Királyunknak a' nevezett Pápától küldetett adománya volna, b) mellyre leginkább az adott okot, 's alkalmatosságot, hogy a' nevezett Koronán Görög felülírások is lennének;

1) Lásd a' fellebb említett könyvet a' 161—162.

a) Robert Károly is ilyen esethe volt. Lásd *Magyar Századok* Budán 1816. 46—47. lap.

b) Kollar *Historia Diplomatica Juris Patron. Hung. Regum*, Vindobonae 1762. 20—47. lap. Ismét 1821. Tud. Gyűjt. XII. köt. 3. — 's kör. lap.

sőt voltak olyanok is, kik azt állították, hogy azon Koronát, vagy Róbert Károly, vagy Nagy Lajos Királyok készítették. c) Mindezeket a' sok ketségeskedéseket azonban Fő Tiszt. Koller Jó'sef Úr, 's mások után is (Lásd *de Sacra Corona Ungar. Commentar. Quinque Eccles. 1800*) igen szépen kívánta megfejtetni, 's el igazítani nagy érdemű Hazánkfia T. T. Szombathy János Pataki Professor Ur, ki is az 1821. *Tudományos Gyűjtemény*' XII. Kötetjében azon Szent Koronánkról közlött értekezésében, azt mutatja meg: hogy Szent Horonánknak felső része, mellyen Deák felül irások vagynak, Szent István Királyunknak Rómából küldetett; alsó Görög része, pedig Geizának Szent László Király' Testvérének Konstantinápolyból küldetett Koronák légyenek; mind a' kettőt pedig egyesítette Szent László Királyunk olly formán: hogy a' Rómából küldetett keskenyebb Koronát a' Görög tágasabb Koronába helyeztette. Hogy tehát azon Hazánkknak Szent Ereklýjét többen is esmérhessék; azt az érdemes Olvasókkal a' szerint, a' mint azt Fő Tisztelendő Koller Jósef Úr fentebb említett könyvébe három Réz Táblákba kiadta, itten közlöm. Ezen ábrázolatok közül az I. ábrázolja a' Koronának első, a' II. a' Koronának hátulsó részét, vagy is oldalát; a' III. pedig a' Horonának tetejét, 's a' mellyet csak rendes vizsgálát után lehet látni.

A' Korona fél-gömb formája, arany posztóból vagy on csinálva; belől pedig kis selyem párnácskák vagynak varva, hogy az a' koronázandó Király' fejéhez illjen.

A' Korona' tetején arany Kereszt vagyon helyeztetve, melly. minthogy lyukai kitágultak, hol egy, hol másik oldalra dől, a' mint t. i. mozgattatik.

A' felső részén tehát ezen Koronának, melly Deák Koronának mondatik, mind a' fellebb mondott okokból, mind pedig azért is, mivel azon mind Deák felül irások

c) Lásd 1821. *Tud. Gyűjt. XII. Kötet. 18. lap.*

vagynak, mindjárt a' Kereszt alatt a' Megváltó' képe ülve
 vagyon ábrázolva, mellette két fa Forma láttatik, mely-
 lyeknek tetejek hegyesek, 's befelé hajlók. A' Megváltó'
 feje felett egy kör látszik, mellyben bizonyos vékony
 egy nemű vonások a' Megváltó' feje körül keresztet áb-
 rázolnak; a' fő mellett pedig jobbról a' Nap, balról a'
 Hóldújság vagynak ábrázolva. Ezekután következnek az
 Apostolok' kepei a' felül irásokkal, a' mint a' III. ábrá-
 zolaton látható. És pedig

A' Korona egyik, vagy is hátulsó oldalán a' Meg-
 váltó' képe alatt ezek taláttatnak.

SCS JÓHNS. az az: Szent János.

ARTHOLO. az az: Szent Bertalan.

Ismét a' kereksegnak jobb oldalán a' Megváltó' ké-
 pe alatt.

SCS PETRUS. az az: Szent Péter.

SCS ANDREAS. az az: Szent András.

A' Kereksegnak bal oldalán szinte a' Megváltó' képe alatt.

SCS PAULUS. vagy is: Sz. Pál.

SCS PHILIPUS. az az; Sz. Fülep.

Az Koronának elő oldalán a' Megváltó' képe alatt.

SCS JACOBUS. az az: Sz. Jakab.

SCS LTHOMAS. az az: Sz. Tamás.

Mindezen oldalak egymástól keresztbe külön vá-
 lasztva lenni látszanak a' Koronának legalljáig.

Midőn egyenesen reá tekint az ember a' Koronára
 (Lásd az I. és II. ábrázolatokat) nem látszanak ezek-
 nek, t. i. a' Megváltó', Szent János', Péter, Pál',
 Bertalan', Sz. András', Fülep', Jakab', S. Tamás (kivé-
 vén ezen utolsónak homlokát) kepei. Ha azonban úgy
 fordíttatik a' Korona hogy láthatók legyenek mind'azok,
 a' miket látni lehet, akkor megláthatni, a' kereszt alatt a'
 Megváltó' képét: János, Péter, Pál, Jakab, és Bertalan
 Szenteknek felül irásait; András, és Fülep Szenteknek

fejeit, és Bertalan, 's Tamás Szenteknek homlokait. (Lásd a' III. ábrázolatot) Bertalan, András, Fülep, és Tamás Szenteknek képei, 's a' Deák Koronának alsó része, a' Görög Koronán lévő képek, 's czifraságok által eltakar-
tatnak. —

Egyébaránt különbözik a' Deák Korona a' Görög Koronától mind a' mivnek, mind a' Gyémánt köveknek minéműségére nézve. Ugyan is a' Deák koronán lévő képek nem olly mesterséggel vagynak csinálva 's a' Gyémánt kövek, valamint a' gyöngyök is csekélyebbek mint a' Görög Koronán.

A' mi a' Görög Koronát illeti: mellyen semmi Deák felülírások nincsenek, ezek tapasztaltatnak (Lásd az I. ábrázolatot.)

A' Homlok felsőjén a' Megváltó képe, melly csak ezekben különbözik a' Deák koronán lévőttől: hogy amazon a' Megváltó jobb kezét feltartva, a' kis, és neven-
dék újját a' kéznek bé hajtva, a' közép, 's mutató újjokkal, mellyek a' hüvelyk újját eltakarják, mintegy áldást ádni, a' bal kezében pedig könyvet tartani látszatik; és ismét, hogy a' Megváltó fejének jobb oldala mellett ezen betűk *IC.* balról pedig *XC.* az az: *Jésus Kristus* látszanak. Továbbá

A' Megváltó' képe alatt jobbról vagyon Sz. Mihály Archangyalnak képe ezen felül irással: *O APX MIX* az az: Sz. Mihály Archangyal: Balról ismét Sz. Gábor Archangyal' képe tűnik szemeleibe ezen felül irással; *O APX TABPIHA* az az: Sz. Gábor Archangyal.

Ismét jobbról szélről Sz. Mihály képe mellelt Sz. György Martir' képe ezen felül-irással: *O ΓΕΝΕΡΙΟΣ* az az: Sz. György; balról pedig Sz. Gábor' képe mellett Sz. Demeter Martyr' képe ezen felül-irással: *O ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ* az az: Sz. Demeter.

Továbbá azon Görög Koronának hátúlsó részén (Lásd a II. ábrázolatot) legfelül Ducás Mihály Görög Csá-

szárnak képe tűnik a' Néző' szeme eleibe illy felül
írással:

ΜΙΧ ΕΝ ΧΩ ΠΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝΟ ΔΟΥΚ.

az az' deákúl:

*Michael in Christo fidelis Imperator Romanorum
Ducas*

Magyarúl.

Ducas Mihály a' Kristusban hív Római Császár.

Ezen kép alatt jobbról vagyon Constantinus Porphyrogenitus Constantinápoli Császár' képe ezen felül-írással:

ΚΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝΟ, ΠΟΥΡΤ ΡΟΥΕΝΗΤΟΣ

az az' deákúl:

Constantinus Imperator Romanorum Porphyrogenitus

Magyarúl:

Konstantin Porphyrogenitus Római Császár.

Ismét alól a' bal oldalon Geobitz Török Klrálynak képe illyen felül írással:

ΓΕΩΒΙΤΖ ΔΕ ΠΙΣΤΟΣ ΚΡΑΛΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

az az' deákúl:

Geobitz Dominus fidelis Crales (Rex) Turciae.

Magyarúl:

Geobitz hűséges Úr Török Király.

Itten meg kell jegyezni, hogy a' mint a' nagy Tudományú Koller is megjegyzette, 's az elébb mondottakból is megtelszik, a' *Geobitz* szó alatt I. Geiza Királyt a' Turcia vagy Török szó alatt pedig a' Magyarokat, vagy is Magyar Országot kell érteni.

Továbbá ezen a' felén alól szélről a' jobb oldalon Sz. Demjén' képe ezen felül írással: *Θ ΔΑΜΙΑΝΟΣ* az az: *S. Damianus*, magyarúl: *Sz. Demjén*; a' másik vagy is bal oldalon pedig szélről *Sz. Kozma*' képe ezen felül-írással: *Θ ΚΟΣΜΑΣ*, az az: *S. Cosmas*, magyarúl: *Sz. Kozma*.

Ezen Görög Korona alljáról (Lásd az I. és II. ábrázolatokat) kilencz arany lánczok csüggenek le, két oldalról négy négy, és hátulról egy, mellyek külömbb-féle, de még is többnyire veres kőből formált virágokkal végződnek.

És ennyi azon Sz. Ereklýénknek mégesmértetésére nézve elég légyen, a' ki ennek bővebb le írását akarja látni, 's többet akar arról tudni, lássa tisztelt Kaller Urnak fentebb említett könyvét. Ismét Katona István a' *Magyar Szent Koronáról* Budán 1793. Ismét Decsi Sámuel a' *Magyar Sz. Korona Hist.* 's a' t.

III. F e j e z e t.

A' Magyar Polgári Alkotmányról általjában.

Sok könnyen Hívők, 's a' Nemzetnek nem legjobb Barátjai a' Magyar Polgári Alkotmánynak régi állapotját, a' Nemzet, 's a' Külföld előtt nem olly kedvezően festették le, mint azt valóban megérdemlette volna; ugyan is némellyek e' részben azt erősítették, hogy a' Magyarok Polgári-Alkotmányoknak minden részét a' Külföldiektől költsönözték; mások ismét azt, mint valami bárdolatlan csoport Néptől alkotott össze szerkeztést, figyelemre sem méltatták annyira: hogy a' szegény Magyar már már hinni kezdette, hogy Honnyi elrendelésének kezdetét is a' Külföldnek, 's más Nemzeteknek köszönheti, 's hogy a' Nemzet nem is volt alkalmas magának helyes Polgári lételt adni. Igaz ugyan, hogy a' Deák nyelvnek Hazánkban való bėjővetele, 's elterjedése, 's az e' miatt Hazánkba sereglett sok idegenek által Polgári alkotmányunk már az első zsongéjében tetemes változásokat szenvedett: ezen változások azomban, a' mint a' következések mutatták, inkább routottak, mint jobbi-

tottak Hazai alkotmányunkon. a) Ezen tárgyat igyekezett Hazánkban fejtegetni néhai nagy érdemű Kollárunk 's utánna Kováchichunk, b) 's mások is, mindazonáltal a' régiségeknek hiánossága miatt ők is elég tévedésbe estek; — En a' mennyire csekély tehetségem engedte, némelly olyatén hibákat kívántam ki pótolni 's ezen tárgyról röviden értekezni. —

Polgári alkotmányunk Hazánkal egy időse, sőt némelly része annak már a' nagy Szittya Nemzet' legrégebb szokásaiba gyökereztetik, 's ilyen az első Nemeség, mert hogy a' száz nyoltz Nemzetségből álló Szittya Nemzet mindenkor szabad volt légyen, azt több hiteles Írók bizonyítják. c) Ezen szabadságok a' Nemzetségeknek szinte ezen Hazafelfoglalásakor a' Vezérek alatt is megmaradott, 's akkor is csak azok voltak Nemtelenek, kiket vagy a' Magyarok' fegyverei Rabszolgaságba ejtettek, vagy pedig kik szükség' idejében a' Haza' védelmére a' Nemzet' parancsolatjára, fegyvert nem ragadtak. d) A' Birtokos Jóságok', 's a' Vármegyék' állapolja

a) A' Várakhoz tartozott Jóságoknak elidegenítése, 's a' Jüvényeknek a' Hazafiak felett adott szabadság, mellyeknek a' régiségekben elég nyomaira akadhatni.

b) Lásd Kollár *Historiae Jurisq. publici Regni Hung. Amoenitates*, Vol. II. Vindob. 1783. Kováchich *Notio Comitatum etc.* Viennae 1814. *Disquisitio an et quid discriminis interfuerit inter Nobiles Regni, Seruientes Regis et Milites olim apud Hungaros*, Claudiopoli, 1814. 's a' t.

c) Béla névtelen Jegyzője az 5. lapon más régebb Írók után a' Seythákról a' többi közt ezt is mondja „*Scythica enim gens a nullo Imperatore fuit subjugata.*“ Ismét Bonfiniussnál a' 33. lapon olvashatni „*Scythas aliena iuga nunquam diutius tolerare potuisse, eosque bello caeteros superasse*“ Bölcse Leo Kollárnál in *Amaenitatibus* Vol. I. pag. 25 ezeket mondja a' Magyarokról: „*Haec igitur gens Firorum copia florens ingenua est et libera.*“

d) Lásd Kéza' *Kronikáját* a' 37. lap.

a' Nemességgel, 's Hazával szinte egy idős, mert midőn régi Eleink a' Vezérek alatt ezen boldog Hazát elfoglalták, egymás közt olyan kötést tettek, hogy a' mit fegyverek által keresendének, abból kiki közülök részesüljön; e) a' minthogy elég nyoma is vagyon annak, hogy az elfoglalt földeknek, 's Váraknak egyik egyrészét, másik más részét nyerte legyen f) 's ez az első nevezetes osztály az, melly az Országban lévő főbb Méltóságoknak, 's a' Nemesi Jóságok' természetének fő állapotját teszi, 's a' melly maga után huzta az Ország' közönséges védelmét is, vagy is a' Nemzetségeknek közönséges felkelését, melly utóbb Banderiumnak neveztetett. Mind a' Nemesség', 's szolgaság' állapotja, mind a' Jóságoknak természete, 's a' Vármegyék' elrendeltetése, a' Királyi uralkodás alatt többféle változásokat szenvedtek, mivel a' Jóságoknak különbözőféle természete, 's a' későbbi Nemesség' csak a' Királyi uralkodás' idejétől fogva veszi kezdetét, mint a' következendőkben ki fog tetszeni.

IV. F e j e z e t.

A' Magyar Nemesség' eredetéről, 's további állapotjáról.

Ez a' szó Nemes Nemzetségből valót jegyez, szokásban volt t. i. az olyan Nemzeteknél, kik Vitézségek által a' többi Nemzeteken Uralkodókká lettek, Vérségi származásokat, a' legrégibb időkről is számon tartani, mind

e) Béla' névtelen Jegyzője szerint a' 9. lap. a' Magyaroknak ki jövetelek alkalmával tett esküvések' második ágazatja ezt tartja: „*Quidquid boni per labores eorum acquirere possent nemo eorum expers fieret.*“

f) Béla névtelen Jegyzője szerint Bors Turczol, Zabolch Ushu, Boyta 's több Vitéz Magyarok kaptak földeket ezen Haza' elfoglalása alkalmával, sőt későbbben más Vitéz Jövevények is.

személyes, de kiváltképpen birtokos szabadságaik' tekintetéből. Ilyen volt a' többi közt a' nagy Szittya Nemzet is, melynek Nemzeti létele, úgy szólván, ha nem a' a' vizözön előtt való időkre, a) legalább a' vizözön kördig felmegy b) 's ezután nem sokára, mint száz nyolcz Nemzetségből álló nagy Nemzetnek esmértetett. Ezen száznyolcz Nemzetségekből több felekezetek a' Világ' részeibe ide 's tova vándorolván, a' hol megtelepedtek, ők mint Uralkodó Nemzetségből szarmazottak Nemesek, a' kiket pedig meghódítottak, 's hatalmuk alá hajtottak, szolgák lettek. Hogy a' Magyarok is azon száznyolcz Magyar Nemzetségből származtak e' boldog Hazába, azt régi Iróink egy formán bizonyítják, c) a' honnét is kiki láthatja, hogy a' Magyaroknál szinte, mint más Szittya Felekezeteknél a' Nemességnek egy az eredete. Mert jöllehet a' Magyarok is, mint más Szittya Felekezetek, már régi lakhelyeken is Nemesek voltak; minthogy azonban a' Nemesség' állapotja magába foglalja a' birtokos szabadságot is, ugyan azért a' Magyar Nemesség tulajdonképpen csak ezen Hazának elfoglalása' idejétől fogva veszi eredetét; a' midőn is a' Magyarok az akkoriban itten lakó Népeket meghódítván, ezen Hazát magok kö-

-
- a) Kainnak Magyar nevezetét kívánta megmutatni T. T. Horvát István Úr azon értekezésében, melyet az *Élet és Literatura* Czimű Könyvben iktatott.
- b) A' Szitttyákat több Irók, a' mint előbb is említettük, Noe' Jáfet' fia' Maradékainak lenni tartották: T. T. Horvát István Úr pedig azokat Khámitáknak lenni állítja, a' mint erről az előbbiekben szinte emlékeztünk (Lásd *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégibb történeteiből*. Pest, 1825. 12. lap.
- c) Kéza Kronikájába (Edit Horanyianae pag. 35.) mondja: „*Centum enim et octo generationes pura tenet Hungaria et non plures, aliae autem si quae ipsae sunt conjunctae advenae sunt, vel ex Captivis oriundi, 's a' t.*

zött elosztották, 's a' meggyőzetett Népeket megfosztván Jószágaiktól szolgaság' állapotjában helyhez tették; 's ez e' Magyar Nemességnek első születése. Ez volt az a' Nemesség' melly szabadságára nézve még a' Királyok' Uralkodása alatt is minden más Országokba lévő Nemesseget meghaladott; kik osztályban esett örökségeiket még a' Királyság alatt is, mint valóságos tulajdonokat, minden megköttetés, vagy szorítás nélkül szabadon birták; d) kik a' magok Nemzetségeiből választottak Birót magoknak, nem tartozván későbbben is a' Vármegyéek' Birósága eleibe, egyedül a' Királyok' Uralkodása alatt a' Királyt vagy ennek Személyesét t. i. az Ország Biráját, 's némelly esetekben a' Nádor Ispányt e) tartották legfőbb B.-

d) Miflyen szabadsággal birták a' Nemzetségek jószágaikat kitétszik Sz. Istán II. Törv. Könyv 5. Fejezetjéből is, a' hol mondatik: „*Decrevimus Regali nostra potentia; ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori filijs, filiabusque, atque Parentibus, sive Ecclesiae. Nec post ejus obitum quis hoc destruere audeat.* Egyéberánt egyezt: erre nézve ugyan azon Tör. Könyv. 6. és 35. Fejcz. Nem különben. Kálmán I. T. K. 20. 21. Fejcz.

e) A' Nemzetségi Biróra nézve felhoz T. T. Horvát István Úr Kún László Királynak egy 1279. Oklevelét a' Gyökerecs Magyar Nemzetségekről irt könyvének 38. lapján, mellyben mondatik: „*Nec hoc praetermittimus, quod iidem Domini de Comanis, et Nobiles, et Universitas Comanorum Judicio Palatini Regni nostri subjacebunt, sicut tempore Belae Regis Avi nostri fuerat institutum, qui quoslibet cum incolis Regni nostri in omnibus articulis judicabit, assidente ei Iudice, seu Principe, qui in Generatione qualibet fuerit institutus, prout a tempore Avi nostri extiterat observatum; hoc dumtaxat excepto: quod si lis inter duos Nobiles Comanos super effusione sanguinis, vel aliquo casu inciderit, ex tunc eundem solus Iudex illius Generationis, qui de parte Rei extiterit, judicabit, nihilque in eorundem duorum Nobilium Comanorum litibus percipere poterit Palatinus, et si alter hujusmodi duo-*

ráiknak; kik yégtére midőn némelly alsóbb sorsú szolgálók otthon a' földet művelték, magok az Ország' oltalmazásában fáradoztak, minden Nemzetségnek külön lévén tulajdon Zászlója, melly alatt Hazájokért, 's Királyokért véreiket kiontani, 's életeket feláldozni minden időbe készek voltak, 's azt Nemzeti becsületnek is tartották f). Különben szükség azt is tudni, hogy a' mint előbb is említém, a' Magyar Hazában az Ország' Polgári Alkotmányának elrendelése után a' fellebb említett száz nyolcz Szittya Nemzetségekből valókon kívül voltak még több más Nemzetségek is, kik Kéza' Kronikája szerint is g) mint Jövevény Nemzetségek a' Magyar Nemzet' vitézségének hallására messze földről ezen Hazába di-csőségre való vágyásból bevándorólván, vitézi szolgálato-jok', 's különben is jó Nemzetségek' tekintetéből a' Magyar Nemzet' tagjaivá lettek, 's örökös birtokokkal megajándékoztatván, Magyar Nemessékké tétettek. h) Vala-mint azt sem kell elfelejtenünk, hogy azon legelső Ma-gyar Törvény, melly szerint közönséges Felkeléskor a' Haza' védelmére örökös szolgaság' vagy halál' büntetése alatt megkellett jelenni, az első Osztályos Magyarok kö-zül is sokakat szolgaságra taszított. i) Illyetén helyhez-

rum inter se litigantium Sententiam Judicis suae Generationis refutaret, adtunc eisdem duos Nos personaliter assi-dente nobis similiter Judice Generationis suae judicabimus"
's a' t. Ezen példa az általam mondottakat reméllem eléggé erősíti.

f) Lásd az e) alatt most említett Könyvet a' 100. 's köv. lap.

g) Lásd a' c) alatt mondottakat.

h) IV. Bélának egy 1263. Oklevele szerint Deodatna, ki már Geiza Herczeg' Sz. István Királyunk Attya' idejébe jött Ma-gyar Országba, szinte valóságos Magyar Nemessé lett.
Lásd T. T. Horvát István Urnak mond. Könyv. a' 27. lap.

i) Lásd Kéza' mondott *Kronikáját* a' 36. lapon.

tetésbe volt tehát a' Nemesség' állapota a' Magyaroknál a' Fejedelmek' ideje alatt; de a' melly a' Királyi Uralkodás alatt egészen más formát nyert, nem annyira az első Nemességre, mint a' következő többféle megkülönböztetésekre, 's felszabadíttatásokra nézve. Ugyan is minekutánna a' Magyar Nemzet magát a' Királyi Uralkodás alá adta, azzal együtt a' Nemesítési 's más szabadságosító jussokat is szinte a' Magyar Szent Horonára ruházta, és ettől az időtől fogva csak Királyi adomány által; később pedig Czimereslevél mellett is lehetett nyerni Nemességet, 's más szabadságokat, t. i. a' kinek a' Király természetére nézve örökös Jöszágot, vagy más félét is örökös Jussal (*jure haereditario*) ajándékozott, az, az által meg is nemesedett, 's mind Jöszágára, mind személyére nézve Nemesi szabadsággal birt. Így minekutánna a' Magyar Nemzet a' Heresztény hitre tért volna, ajándékozták meg Sz. István Király, 's többi Királyaink a' főbb Papokat, valamint más idegen Nemzetségeket is szép Jöszágokkal örökös Jussal, mellynél fogva azok azonnal a' Magyar Nemesség' tagjaiva lettek. Mellyekből következik: hogy Hazánkban már a' Királyi Uralkodás' kezdetekor kétféle Nemesek voltak, t. i. Osztályos Nemesek, kik a' Haza' elfoglalásakor azonnal Nemesekké lettek, 's ezeknek jussaikra nézve semmi Adomány-levél (ha csak később a' Királyoktól azt nem kértek volna) nem kívántatik; és ismét Királyi-adomány által lett Nemesek, kiknek jussaikra nézve az Adománylevél elkerülhetetlenül szükséges. Mindezek a' Nemeseken kívül leginkább a' Királyi Uralkodás alatt többféle szabadsággal felruházott Felekezetek is származtak, kik közül némelylek a' későbbi Királyok alatt hasonlóká tettek a' Nemesekhez, és ilyenek voltak a' többi között az úgy nevezett Serviensek is, kikről a' következő Fejezetben fogunk szólni.

V. F e j e z e t.

Az úgy nevezett Serviensekről, vagy is Udvari Katonákról.

Serviens Magyarúl annyit tesz mint Szolga, 's veszi Hazánkban eredetét a' Királyság' kezdetétől, a' midőn is már Sz. István Királyunk' Uralkodása alatt a' Rabszolgaságból való felszabadulásnak, a' Polgári Alkotmány-nak ujjabb formája szerint, több nemeire találhatunk. a) Ezen Serviensek kétfélék voltak, tudniillik Királyi, 's a' Nemesek' Serviensei. b) A' Királyi Serviensek ismét többfélék voltak, itten azonban csak azokról van a' szó, kik *Servientes Regii* nevezettel jönnek elő a' Régiségekben, 's nem egyebek voltak eleintén mint Udvari Királyi Katonák, kik a' Királyi Zászló alatt a' Király' oldala mellett harczoltak; a' Nemesek' Serviensei szinte azok voltak, kik a' Nemesek mellett hadi, vagy más egyéb

- a) Már Sz. István Királynak 1015. Oklevelében melly a' Pécs-Váradí Sz. Benedek Conventjének Szerzését foglalja magában a' felszabadított Rabszolgáknak több nemei találhatnak illy formán: *Omni autem cura adhibita — idem Monasterium — dotavimus terris, silvis, piscinis vineis, villis, populis tam liberis, quam Servis, Libris scilicet ducentis Militibus, — Ministris qui Serviunt cum equis 150, item Ministris qui serviunt cum equis Curribus 469. Finitoribus 110. Aratoribus 36. Apiariis 12. Tributariis Fori 20. Piscatoribus 50. et Fabris 10. 's a' t.*
- b) Hogy a' Privatus embereknek is voltak Serviensei bizonyítja IV. László Király egy 1288. Oklevelének e' következő szavai is: „*Quod Magister Thomas Talpos dictus Serviens Magistri Laurentii*“ Lásd Bézczetés a' *Diplomaticába* III. R. 41. lap. Ismét a' Győri Káptalan egy 1240. Oklevelébe ezekét mondja: „*Quod ad Nostram accesserunt praesentiam Apa Serviens Dionysii de Thou*“ 's a' t. Lásd *Codex Dipl. Hung.* T. IV. V. I. pag. 192.

(Lásd az 1459. 36. T. Cz. in *Sylloge Decret.* pag. 172.) szolgálatot tettek, 's ugyaa azoknak Zászlójok alatt vitézkedtek. Valamint egyik, úgy a' másik neműek bizonyos szabadsággal felruházott, 's Jóságokkal is meggazdagított emberek voltak a' régi időben is, 's különösen a' Királyi Serviensek már Sz. István Királyunk által olly szép szabadsággal ruháztattak fel, hogy még a' későbbi időben is nagyon nyoma annak, hogy a' Sz. István Király' Serviensei magokat a' többi következő Királyok' Servienseitől megkülömböztették, c) de azért a' régibb időben, úgy mint Serviensek, ha csak Nemzetségből nem származtak, Nemesek nem voltak d). Utóbb midőn a' Királyok, 's az Or-

b) Lásd Koltár *Juris utriusque Regni Hung. Amoenitates* V. II. pag. 78—80.

d) Hogy régi időben a' Serviensek mint Serviensek valóságos Nemesek nem voltak, bizonyítja a' többi közt a' Nemzeti Múzeum' Kéziratai között lévő II. Andrásnak egy 1228. Oklevelé, mely Kún László Királynak 1284. Másolatjában található, holott is a' többi közt ezek vagynak „*Quod cum dilectus et fidelis noster Simeon Comes ab extrema gente profectus, non necessitatis aut alicujus inediae causa sed solius nostrae benignitatis fama de remotis Regionibus scilicet de Aragonia — nos visitaturus accessit — petitionibus et donariis ipsum adhoc induximus ut in Regno nostro commoraretur, et se nostro manciparet servitio. Qui cum se in omnibus voluntati nostrae inclinasset, et in longum servitiis nostris se applicasset, et ad beneplacitum nostrum in cunctis Serviisset, postulavit a' nobis ut locum Descensionis in Regno nostro sibi, et Cognatis suis qui cum eo aderant Jure haereditario possidendum conferremus eodem titulo, et Privilegio libertatis, quo caeteri hospitiarum Nobilium ex gratia Donatione Praedecessorum nostrorum obtinuerunt.*“ 's a' t. Ezen Oklevélnek szavai azt mondják, hogy jöllehet Aragoniai Simon már az Oklevél' születése előtt régi Királyi Serviens volt, de azért csak utóbb ezen Oklevélnél fogva tétetett Nemessé.

szágnak régibb Oszályos Nemessei, kik akkor *Jobbágiak*-nak 's Báróknak is nevezettek, ezen Servienseknek szabadságait némű némű határok közzé szorították volna, II. András Király alatt a' Vár Jobbágiakkal együtt sok nyughatatlanságokat tettek az Országban anyira; hogy kéntelen volt a' nevezett Király ezeknek szabadságait 1222. Arany pecsétes Oklevele által megerősíteni; e) melly Oklevélről sokan, mind e' mai napig is azt tartották, mintha az által az Országba lévő minden Nemességnek szabadsága megerősítetett volna, holott a' mint azon Oklevél' szavai 's Czikkelyei is mutatják azon Oklevélben adott szabadság egyedül a' Servienseket 's Vár Jobbágyokat nem pedig a' régi Nemességet, kik a' magok szabadságaiból akkoriban semmitsem vesztettek, illetve. f) Ezen időtől fogva azonban a' Servienseknek szabadsága anyira nevedett, hogy már II. András 's IV. Béla Királyok által világos szavakkal Nemeseknek is nevezettek, g) mindazáltal még ekkorsem birtak egyforma szabadsággal a' régibb Nemzetségből való Nemességgel, egyedül a' későbbi időben, midőn a' Hazának sok rendbeli viszonytagtsági a' Nemesi Jussokat zavarba hozták, lettek egymáshoz hasonlókká, a' mint ez Verbőzey I. Részének 2dik Czimjéből megtetszik. Vagynak ugyan némellyek, kik azt gondolják hogy a' Serviensek a' régi Nemesekhez I. Lajos Király' 11 Törvény Czikkelye által tétettek hasonlókká, h) azok mind az által kik azt mondják, a'

e) Lásd azon Királynak 1222. Oklevelét a' Törvény Tárb.

f) Hogy azon arany pecsétes Oklevél csak leginkább a' Serviensek' szabadságait illetve, kitétszik azon Oklevélnek Czikkelyeiből, a' holott csak kevés Czikkelyek emlékeznek másokról.

g) IV. Béla Király 1267. Törvény Könyve (Lásd *Syloges Decretorum* pag. 11.) az Előbeszédbe e'képpen szól: „*Significamus quod Nobiles Hungariae Universi, qui Servientes Regales dicuntur*“ 's a' t.

h) Lásd I. Lajos T. K. 11. Czikkelyét.

Törvény' belkét nem értik, és azon tévedésbe egyedül azért esték, mivel az azon Törvény Cikkelyre feltett *Rubrum* vagy is Czim nem egyezik a' Törvény' értelmével, mivel azen Törvény Cikkelybe nem egyéb foglaltatik mint az: hogy valamint az Anya Országba, úgy annak részeibe lévő Nemesek is egy forma szabadsággal bírnak; ezen Törvény pedig azért hoztattott, mivel a' Magyar Országi Részek többnyire a' Király Fiak' hatalma alatt lévén, azoknak az Atyjokkal vagy is valóságos Királlyal való több rendbeli viszálykodásaik miatt, az azon Részekben lakó Nemesség némelly részben lenyomtatott. Különbön jöllehet a' mint mondtam, ezen T. Cikkelybe nem a' fellebb mondottakat kell érteni, mind azáltal azon Törvény Cikkely rendelése alatt már a' Serviensek is értetődnek, mivel a' mint fellebb említetett, a' Serviensek már IV. Béla által is Nemeseknek nevezettek. Többiben máskö meg jegyezni, hogy ezen Serviensek a' Vármegyék' Birósága alá nem tartoztak, i) hanem a' Királyt, az Ország Biráját esmerték Birájoknak, 's annak is nagyon elég nyoma, hogy az Ország Gyűlésébe végeztek a' Servienseknek Ugyes-bajos dolgaik. k)

VI. F e j e z e t.

A' Jobbágy Nerezetnek eredetéről, 's kik voltak régenten a' Jobbágynok?

A' Jobbágy Magyar szót némelly újabb Írók nem helyesen magyarázták, 's származtatták ezen szavaktól *jobb az ágy*. Tévedésekpek oka az volt, hogy mostan az adófizető földel bíró embert szokták Jobbágynak ne-

i) Lásd az 1222. T. K. 5. Cikkelyét.

k) Lásd az 1222. T. K. 1. Czik. 1231. T. Oz.

vezni, kik mint hogy azon Időknek vélekedések szerént régenten jobban szerették a' heverést: 's a' puhóságot, mint a' vitéltséget, ugyan azért hivattattak Jobbágyoknak. Ezen hibás vélekedést azonban nem kellett hinni; mivel a' *Jobbágy* elrontott Magyar szó, melly ezen szóból *Jobbági* származott, 's mintegy *Jobb ágból* „*yaggy*“ is jobb Nemzetségi származásból való embert jelentett. Az régi Oklevelekbe előforduló eldeákositott *Jobbágyo* szóba tehát az *y* betű nem a' *g* betűnek lágyítása hanem i-betű helyett vagyon; a' minthogy ugyan egy Oklevélben is találhatni azon hatúket azon szóhoz, képpen *Jobágyo*, 's *Jobágyio* feloszlva, a) Hivattattak ezen nevezettel a' legrégibb időkbe az Országnak azon Fő, 's első Nemészei; kik Hazai, vagy más Idegen, de előkelő, 's megharósiúsodott Nemzetségből valók voltak a' 's az Országban a' legfőbb Hivatalokat: mint a' Palatinusság, az Ország Bizóság, Főispányság 's a' t. viselték b) Későbbben, midőn a' Ha-

a) Hogy a' *Jobbágy* szó régenten ezen szótól *Jobbági* származott bizonyítják számtalan törvényeinkben 's Okleveleinkbe előforduló eldeákositott *Jobagio* szavak; valamint azinfe Sz. László Királynak a' Veszprémi Ekklesiának részére adott 1082. Oklevele, a' hol a' többi közt mondatik: „*et ex gratia Elus unum aratrum duos aratores, tres seruos, triginta caprigeros, septem artifices, et trefdecim Jobagi vacatos*“ ismét másutt „*In villa Vaschul habet Ecclesia terram ad novem aratra, vineas decem, seruos octo, Jobagi plurimos duos hospites, et Jobagi septem*“. Ugyan ezen Oklevélben ezen szó háromféle képpen is leírva találattik; hol a' most mondott módon, hol ismét *Jobagio* hol ismét *Jobagy* és *Jobbágyo*, (Lásd *Codex Diplom. Hung. Budae 1829. T. I. pag. 448.—450.*

b) Kálmán Toth Országi Királynak 's Hertzegnek egy 1231. Oklevelében (Lásd *Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. I. pag. 139*) ezek találattának: „*Istis tamen Jobagionibus praesentibus Jula Bano, filioque ejusdem altero Jula Magistro Tavernicorum nostrorum, Nicolao de Zala, Opos de Simig, Petro de Valkor, Georgio de Barana Comitatus tencitibus*“ 's a' t. ismét U.

sai főbb Nemesség, vagy is a' Nemzetségi ágozatok közül sokan elszegényedtek volna, 's Kéza' Kronikája szerint is o) a' Várok' hivatalaira, 's jószágaira szorultak; 's midőn a' Királyok kezdették a' Vár Jószágait elidegeníteni, a' Jobbágy nevezet a' szegényebb sorsú emberekre is által származott, 's már ekkor több nyomaira találhatni, a' Privátus Nagy Urak' tulajdon Jobbágyainak is, de a' kik mind a' mellet bizonyos szabadsággal felruházott emberek, sőt azok között régi Nemesek, 's Tisztiságot viselőik is voltak d) jól lehet már ekkor lehet találni nyomára annak is, hogy a' Vár Jobbágyok kik között különben némelyek a' régi Nemességből valók voltak; a' Királyi Servientsek' rangjával megtiszteltettek, de a' melly csak onnét eredett, mivel az ilyen Vár Jobbágyok a' Vár Jószágaihoz birtván, a' Várok' Fő Ispányai, 's azoknak Bírósága alá tartoztak; 's nem a'

András egy 1233. Oklevelébe a' többi künt mondja: „*et promittimus per nos et successores nostros constituere singulis annis, et dare Palatinum, vel alium de Jobagionibus nostris*“ Ismét Bars Báa egy 1233. Oklevelében mondja: „*Jobagionibus vero Ugolino A. Episcopo, Nicolao filio Borck, Ladislao et Pous, Judice autem Demetrio persistentibus*“ Illyen példákat számtalanokat lehet találni a' régiségekben, (Lásd a' fellebb említett könyvet).

- c) Kéza Kronikájában a' 144. lapon olvashatni: „*Jobagiones vera Castri sunt pauperes Nobiles, qui ad Regem venientes, terram eis tribuit, de Castri terris ut phenda Castri, et Castrum guerrae tempore custodirent*“ 's a' t.
- d) Egy 1226. Oklevelében ezek találhatnák „*Paula Jobagione Castri Borsienis, et tunc Curiali Comite ejusdem Castri*“ 's a' t. Ismét egy 1236. Oklevelében: „*et testes producerent de omnibus hominum gentibus; scilicet de Servientibus Regis, et de Jobagionibus Castri, et de aliis hominibus qui sunt genere liberi, et banae famae*“ 's a' t. Ismét egy 1232. Oklevelében ezek „*et multi Jobagiones Nobiles ejusdem Ecclesiae*“ 's a' t. Lásd *Codex Diplom. Hung.* T. III. V. II.

Királyi Zászló alatt mint a' Serviensek, hanem a' Fő Ispányok' Zászlója alatt vitézkedtek e). Ismét később, minekutánna a' Vár Jóságai a' Jobbágysággal egyetemben mind elidegenítették, 's Privátusoknak elajándékoztatták, a' Jobbágyság nevezet a' Szántóvető emberekre is által származott, a' minthogy találhatni nyomára annak, hogy III. András Király' idejében azon nevezet alatt már a' Parasztok, vagy is Szántóvető emberek értetődtek; f) Mindazáltal a' Jobbágyság nevezet még ez után a' később időben sem illette a' legalsóbb rendű Parasztokat, vagy is Szolgákat, mivel még 'Sigmund Király' idejében is a' Jobbágyság bizonyos szahadsággal felruházott emberek voltak, kik a' mint említettük, a' Magyar Polgáralkotmány' változásával, midőn a' Városok' jóságai már mind elidegenítették a' Városok' földjein lakó Várkatondkból, Udvarnokokból, 's más szolgálatot tévő emberekből

e) Az e' félének a' többi közt nyomára akadtam András Királynak egy 1217. Oklevelében, holott is a' többi közt mondatik: „Hinc est utique quod nos nostri fidelis Urus Jobagio-
„nis S. Regis de Zala servitium nobis in adventu nostrae
„charissimae Conjugis Yolae, fideliter impensum cognoscentes
„— ipsum cum tribus fratribus uterinis Magus Cozma, Srepsa
„et cum haeredibus ipsius et fratrum suorum habitis, et ha-
„bendis, a' Jobagionibus S. Regis de Castro Zaladionis
„exemptum liberum et immunem permanere praecipimus,
„regia statuentes auctoritate, ut liceat ipsi una cum fra-
„tribus nominatis — et cum praediis T. T. pariter eorum-
„dem ad eos jure haereditario pertinentibus, aurea et
„perpetua perfrui libertate, et inter Servientes Regis an-
„numerari perpetuo“ 's a t. (Lásd Cod. Diplom. Hung. T. III. V. f. pag. 198.) Melly Oklevél' szavából kitészik, hogy az említett, jöllehet Vár-Jobbágyság volt, 's jöllehet örökös birtokos volt, mindazáltal felemeltetés gyanánt szolgált néki a' Királyi Serviensek' sorába jónni.

f) III. András Király 1298. 70. T. Cikkelye e'képpen szól:
„Item quilibet Rusticus seu Jobagio alicujus Nobilis“ 's a t.
(Lásd Syllog. Decretor. pag. 50.)

lettek. g) Sőt a' Vár-Jobbágyok még az 1467: zik. T. Cz. által is mintegy Nemeseeknek neveztettek. Nem csuda tehát ha még Verböczi is azt mondja; hogy a' Jobbágyok régenten bizonyos szabadsággal bírtak, de Ulászló Király alatt, az általok okozott zeneborda miatt szolgaságra taszítottak. h) melly alól némelly részben csak a' későbbi időkbe szabadultak ismét fel. Egyébiránt erről bővebben más kor különösen fogok értekezni.

VII. F e j e z e t.

A' Bárókról vagy is Szabad Zászlós Urakról és a' Banderium, eredtéről rövideden.

Minekutánna a' Magyar Nemességnek első eredetét már tudjuk, 's arról is emlékeztünk volna, hogy azon Nemzetségek, kik a' Haza' elfoglalásakor, 's némellyek azután is osztályba Jóságot kaptak, a' magok Zászlójok alatt vezették Vitézzeit a' Haza' oltalmára, igen könnyen által láthatjuk, kik voltak, 's honnét eredtek a' Bárók, vagy is Szabad Zászlósok Hazánkba? Ugyan azért tudni kell, hogy Báróknak, már némelly más Országbeliek is azokat neveztek, kiknek szabad Zászlójok volt, 's azon Zászlójok alatt számos Vitézzeit, 's Vasallusaikat vitték

g) Sigmund Király II. T. K. 6-ik Csikkelye e' képpen szól;
 „Saxinus praeterea ut a modo in antea Cives Hospites seu
 „Jobagiones nostri Regales de nostris Civitatibus, Posses-
 „sionibus, Oppidis, et Liberis Villis Castrorumque tenentis
 „ad Ecclesiarum Nobilium, et alterius praecminentiae ho-
 „minum Possessiones, et e converso earundem Ecclesiarum
 „nec non Nobilium et alterius praecminentiae hominum Joba-
 „giones, in praefatas nostras possessiones, Castrorum nostro-
 „rum tenutas, et generaliter quilibet liberae Conditionis homi-
 „nes 's a' t.“ Melly utóbbi kitéssel azt mutatja hogy a' Jobbá-
 gyok szabad állapotú emberek voltak.

h) Lásd Verböczi III. R. 25. Cz.

a' Táborba. (a) Illyen Szabad Zászlások voltak nálunk azok a' Jövevény 's idegen Nemzetségek is, kik vagy a' Haza' elfoglalásakor, vagy azután is osztályba, vagy ismét Királyi Adomány, melletti örökös jöszágot (haereditas) nyertek a' Hazába, 's ezen utóbbiak közé tartoztak a' Főbb Papok is, mint az Érsekek, Püspökök, Apátok. 's a' t. (b) Azon Jöszágokért tehát tartoztak az olyanok a' magok Zászlójok alatt bizonyos számú Katonaságot tartani, 's háború' idején a' Haza' oltalmára szelni, mely Zászlóallya katonaságot a' később időkbe Banderiumnak nevezték, alkalmasint ezen szótól *Banda* mellynek csoport értelmé vagyona, a' kik pedig a' Nemzetségek Tagjai közül nem bírtak anyi jöszágot hogy egy Zászló allya Katonaságot kiállithattak volna, az olyanok többen állottak össze, hogy egy Zászló allyát ki csinálhassanak. c) Innét tehát kiki által láthatja mind azt, mi volt légyen a' Banderium? mind pedig azt, hogy kik tartoztak Banderiumot tartani; valamint innét lehet azt is meg magyarázni, miért a' régibb időbe az Érsekek 's Püspökök is személyesen jelentek meg a' Táborba? 's sokan közülök életeket is feláldozták a' Haza' oltalmáért. A' később időbe, azonban másként a' főbb hivatalba lévők mintegy elsőse-

a) Du Fresnoe Glossariumába lehet ezeket olvasni: „Quo sensu „etiam Franci Barones appellant, qui Vexilla in praeliis „educunt, et cum Vasallis suis praecedunt ibidem vexillis „in praelio pro Rege pugnantes“ (Lásd a' *Magyar Gyöker. régi Nemz.* a' 101-ik lapon.)

b) Hogy régenten a' főbb Papok, mint a' Püspökök is Báróknak neveztettek, kitetszik András Királynak egy 1235-iki Okleveléből a' hol a' többi közt azon Király mondja: „Cum eum „venerabilis Pater Dominus Bartholomeus Quinque, ecclesiasticus „Episcopus, noster Baro fidelissimus“ (Cod. Dipl. Hung. VI. p. 139.)

c) Lásd T. T. Horvát István Urnak *Magyar Gyök. Nemz.* a' 102. 103. lap.

get kezdettek magoknak tulajdonítani, a' többi Bárok felett, 's midőn már az Ország' főbb hivatalaira nem csak a' Nemzetségek, hanem néha más alább való származású emberek is emeltettek, a' Bároságra kétféle lett; azok kik születéseknél fogva is Bárok voltak, *Természetes Báróknak* (Barones naturales) a' kik pedig a' főbb hivatalokat, mint a' Palatinusság, Ország Biróság, Fő Ispánság, Bánság, 's a' t. viseltek, *Hivatalbeli Báróknak* (Barones ex Officio tales) 's későbbben *Ország Báróinak* neveztettek (d) Mellyre nézve nem kell azt gondolni, hogy az Ország Bároi nevezet alatt régenten csak a' Verböczy 94-ik Czimjébe említettek értetődtek volna, mivel több Oklevelek' bizonyossága szerint, régentem minden Fő Ispányok úgy szólván, az Ország-Bároi közzé számláltattak, e) 's Verböczy tévedése leginkább onnét történt,

d) Így egy 1487-iki Oklevélben ezek találhatnák: „Item Barones „ex Officio in Hungaria D. Palatinus Hung. D. Comes Curiae Regiae Majestatis D. Magister Tavernicorum Reg. Maj. „D. Thesaurarius R. Maj. D. Marschalis. Item Principes in „Hungaria: Dominus Banus Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae. „D. Despotus Serviae. D. Banus Boznac D. Vajvoda Vata- „chiae. D. Vajvoda Austriae. D. Banus Machoviensis. D. „Banus Nándor-Alöensis. D. Banus Zevriniensis, D. Comes „Themesiensis, D. Comes Posoniensis. Item Barones Natu- „rales in Hungaria: Dominus Dux Laur. de Ujlak. Domini „Comites de Frangepanibus, D. Comes Scepusiensis, Domini „Comites de S. Georgio, et de Bozin, Domini Comites de „Corbavia, Domini Comites de Zrinio, Domini de Losoncz, „Domini de Perin, Domini de Rozgon 's a' t.“ (Lásd Schwartner *Introd. in Rem. Diplom.* Budae 1802. pag. 207.)

e) Béla Királynak egy 1288-iki Oklevelében ezeket olvashatni: „Praesentibus Andrea Posoniensi Comite, Dominico Magistro „Tavernicorum nostrorum, et Comite Nitriensi, Nicolao „Csongradiensi, Renoldo Vesprimiensi, Comitibus, Thoma „Comite Capellae nostrae, — aliisque compluribus Regni „nostri Baronibus“ Illyenekre többekre lehet találni a' Régiségekbe.

mivel régenten az Oklevelek', végezetjein leginkább az Országnak, 's a' Király' Főbb emberei, 's a' Vég-helyeket — kormányozó Ispányoknak neveik, kik a' Vég-helyek' kormányozásának tekintetéből az Udvar előtt kedvesebbek voltak, említettek. f) Végre a' Mohácsi veszedelem után a' Báróság csak személyes meg tiszteltetéssé lett,

VIII. F e j e z e t.

A' Palatinusi vagy Nádor Ispányi hivatalról.

A' Palatinusi hivatal nem volt idegen dolog a' Külföldön sem, mivel annak a' régiségekbe elég nyomára akadhatunk; 's Hazánkba ugy látszik, Sz. István Királyunk' Uralkodása alatt származott. Hivattak régenten deáknak, *Comes Palatii*, vagy *Comes Palatinus* nevezettelis, Magyarúl pedig Nádor Ispánynak, melly Magyar név, hogy honnét származott legyen, nem bizonyos. Nemmelly Tudósok 's a' többi közt Timon is (Lásd *Imago Hung. antiquae et novae* pag. 42. 43.) a' Nádor nevezetet azon Tóth szótól *Nadwur* melly Udvari Fő tisztet tesz, származtatják, valamint szinte az Ispány nevezetet is Tóth eredetű szónak lenni állítják, de az én csekély vélekedésem szerint aligha ném hibásan. Ugyanis ha igaz az, a' mit maga Timonis a' mondott helyen említ, hogy a' Nádor szót régenten e' szerént: *Nagur* irták ki, akkor kétséget sem szenved, hogy az *Nagy Urat* jelentett, mivel régenten a' g betű mellé a' lágyító y betű nem használtatott, 's azon lágyításnak többféle formája csak a' később időbe jött keletbe; a' mi pedig az Ispány nevezetet illeti: erre nézve meg lehet jegyezni, hogy Kéza Kronikája szerint, már Atilla idejébe, Kun, vagy is Hunnus nyelven a' Tábori Kapitányok *Spánoknak*, vagy is *Ispánoknak* neveztettek, 's nevezetesen azok, kik az

f) Lásd Verb. I. R. 94. Cz. a' + alatt.

Atilla' idejébe Katalauniába maradtak; melly Spánoknak, vagy Ispánoknak nevezett Kapitányoktól vette utóbb Spanyol Országis a' deák *Ipania* vagy *Hipania* nevezetét. a) E' szerint tehát úgy lehetne vélekedni, hogy a' Nádor Ispány régenten nem egyebet tett volna, mint *Nagy Ur Ispány*; hivattathatott pedig Nagy Urnak, mivel a' többi Fő Ispányoknál méltóságára nézve fellebb való volt; a' minthogy most sem azok által mondás a' Magyaroknak az ilyen forma: *Nagy Uram Ispány Uram*, 's a' többi a' fölé. De különben csak egy helyüttom szerint úgy is lehet vélekedni, hogy a' Nádor nevezet, régenten alig ha nem Nándor is lehetett, minthogy most is vagyon a' Magyaroknak *Nándor Fejérvár* nevezetje, 's azt tartom, hogy a' Nándor szónak kellett régenten valami olyat jelenteni, melly a' Palatinusi Méltósághoz tartozott, de azon azó jelentésének értelmére sehol sem akadhattam. Egyéberánt, Timon m. k. lapján azt jegyzi meg, hogy IV. Béla alatt a' Nádor Ispányságot ki ki csak esztendeig viselhette, mivel bátorságosnak nem tartották azt tovább egynél hagyni igen nagy tekintetek, és hatalmuk miatt: Ugyan is már II. András Arany Bullája 31 Cziinjének ezen szavaiból: „*Ita quod ipsam scripturam prae oculis semper habens, nec ipse deviet in aliquo praedictorum, neo Regem vel Nobiles seu alios consentiat deviare*“ az tetszik ki, hogy a' Palatinus Biró volt mindenkor a' Király, és a' Nemzet között, valamint ezen hatalmát világossan meg is erősítette Ulászló I. T. K. 33. 1574: 18. Ismét I. Mátyás V. T. K. 6dik Czikkelye, *de Officio Palat.* mellyre való nézve a' Palatinus Albert T. K. 2dik Cz. Ulászló I. T. K. 33. Cz. 's a' t. értelme szerint mindenkor az Ország' megegyezésével választatott. Különben a' mint Sz. László Királynak Törvényei mutatják, b) a' Palatinus már abba az időbe a' Királyi Kuriába

a) Lásd Kéza' Kronikáját az 51 lapon.

b) Lásd Sz. László III. T. K. 3. Fejeca.

mindenféle emberek' Ügyeit ítélhette, azon kívül pedig csak az Udvarnikoknak, 's még azoknak ügyes bajos dolgait intézhette, kik magok jó szántából mentek hozzá. III. Béla, Király idejébe ismét a' Fejérváron minden Esztendőben tartatni szokott Országos Gyülekezetek, ha a' Király személyesen jelen nem lehetett, a' Palatinus előülése alatt tartattak, 's ő ítélte az Ügyes bajos dolgokat; melly szokás későbbben II. Andrásh Király Arany-bul-lájának I-ső Czikkelye által meg is erősített. Valamint némellyek szerint c) ugyan ezen Király alatt jött keletbe az is, hogy a' Palatinus a' Királyi Kurián kivülis mindenféle emberek' dolgait ítélhette, kivénu a' Nemzetségeknek dolgait, mellyekben a' Palatinus csak a' Nemzetségi Bírónak jelenlétében, a' több Vármegyék' kihirdetett Gyűléseiben, (proclamatae Congregationes plurium Comitatum) 's nem is valamely Várban, hanem azon kívül ítélhetett, d) mellyel ha valamelyik Fél meg nem elégedett a' Király eleibe vitetett a' Per. Kivén továbbá az ugy nevezett Serviens Nemeseeknek Főben járó dolgait, mellyeket a' Király' hite nélkül elnem végezhetett, azaz: minekelőtte az olyan dolog végre hajtatott volna, szükség volt azt a' Király eleibe terjeszteni. e) Kivén végtére az Egyházi személyeket, az Örvégi jutalmat, a'

c) Lásd Pauli Hajnik *Hist. Jur. Hung.* Budae 1807. Tab. IX. Egyezt II. Andrásh 1222. T. K. I-ső Czik.

d) T. T. Horvát István Urnak régi *Gyök. Magy. Nemz.* a' 105 l.

e) Lásd a' *Sylloge Decr.* Czimű Könyvbe az 1231-iki T. K. 18. Cz. Ugyan csak erre mutat IV. Bélának egy 1238-iki Okleveleis, mellybe mondatik: „Villicus etiam ipsorum (scilicet „Civium de Szombat) una cum duodecim melioribus de villa „ad exhibendam justitiam deputatis hominibus ejusdem villae „vel de alia pro Crimine in eodem districtu commissum de „capitationis, vel aliam quamcunque poenam infligendi habeat potestatem nisi Nobilis exstiterit; cujus Judicium „Majestati Regiae reservetur. 's a' t.

Házassági, 's más Egyházi dolgokat tárgyzó Ügyeket, mellyek a' Sz. Szék eleibe tartoztak. f) Továbbá vagyonyyoma már IV. Béla alatt a' Nádor Ispányi Törvénszéknnekis (Judicium Generale seu Palatinale) mellybe a' Palatinus a' Gonosztévőknek dolgait ítélte, a' miut több régibb Törvényeink bizonyítják. Valamint azt is szükség tudni, hogy a' Palatinusoknak már a' régibb időkbeis voltak All-Birái, vagyis Vice-Palatinussai, kik midőn azok red nem értek, helyettek ítéltek. Egyéberánt a' Palatinusi hivatalhoz már 1485-be a' Királyi Helytartói (Locumtenens Regius) hivatalis kapcsoltatott, g) de azonban nem voltak azután folyvást minden Palatinusok egyszer'smind Királyi Helytartókis, kivált a' F. Austriai Ház' Uralkodása' kezdetében, a' midőn is kivéven Nádasdy Tamás Nádor Ispányt, egész Ildik Mátyás Király Uralkodásáig a' Nádor Ispányi hivatal helyett a' Királyi Helytartóság foglalt helyet. Végtére meg lehet jegyezni azt is, hogy a' régi időben az Uralkodó Király-Fiaknak, vagy is Ifiabb Királyoknak, és az Esztergomi Érseknek is voltak tulajdon Palatinussaik, a' mint azt némelly régiségek bizonyítják. h)

IX. F e j e z e t.

Az Ország-Birói Hivatalról.

Az Ország-Birói hivatal szinte a' Királyi Uralkodással kezdődni látszatik, 's neveztetett Deákul *Judex Cu-*

f) Lásd in *Sylloge Decret.* az 1231 T. K. 17. Cz.

g) Lásd az 1485. 10. T. Cz.

h) István Ifiabb Király egy 1262-iki Oklevelében ezeket mondja: „quod si Comes Palatinus noster — Baronibus, seu Servientibus Carissimi Patris nostri's a' t.” Ismét Bélának egy 1263 Oklevelébe mondatik: „Sed ejusdem Ecclesiae Strigonicensis

riae vagy *Comes Curiae Regiae*, vagy *Judex's Comes Curialis Regis*, vagy *Regius*; vagy ismét *Aulae Regiae Judex* (Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. J. p. 142) nem különben *Regni Hungariae Judex Curiae*; melly nevezet Magyarúl nem egyebet jelent, mint Királyi Udvar-birót, 's ha nem hibázom ugyis látszik, hogy eleinte az Ország-Birája, csak a' Királyi Udvarhoz tartozandókon bíraskodott, mivel az Országra nézve a' régi időbe a' Palatinus vitte a' Királyi Udvarba a' Fő Biróságot; ide láttatik czélozni Kálmán Király' I. T. Hönnyének 11. és 12dik Fejezetjeis, melly utolsóban mondatikt „*Ducis Ministri qui in Mega Regis sunt, et Regis qui in Mega Ducis sunt, ante Comitem, et Judicem: Minores vero ante Judicem delitigunt*“ itt ha nem hibázom a' *Comes* szó alatt a' *Comes Palatinus* vagyis Nádor Ispány, a' *Judex* szó alatt pedig a' *Judex Curiae*, vagyis az Ország-birája értetődött. Ezen állításomat ugyan igyekeztem volna bővebben is megpróbálni, de mivel az igen régi Oklevelek között mellyek kezembe eddig meg fordultak, ennek nyomára nem akadhattam, ugyan azért bizom a' dolgot azokra, kik e' részben kedvezőbb környü állások közt vannak. Akár hogy legyen azonban a' dolog annyi igaz, hogy az Ország' Biráinak is időről időre nevedekett a' hatalmok annyira: hogy már II-dik András alatt a' Királyi Kuriában de nem azon kívül, mindenféle embereket ítéltettek; a) Utóbb pedig midőn már a' Palatinus a' Királyi Kurián kívül is ítéltetett, ha azon ítélettel valamellyik Fél még nem elégedett, és ha a' Királyi Felség maga személyében nem ítéltetett, a' fellebbvitel' útján az Ország-birája eleibe került a' dolog bővebb megvizsgálás végett b)

Judices videlicet Palatinus suus“ 's a' t. Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. IV. V. III. 73. és 134.

a) Lásd az 1222-iki T. K. 9-ik Cz.

b) Lásd a' *Magyar Gyökei Nemz.* a' 105. lapon.

's ugyan azért későbbben *Királyi Személyes Jelenlétnek* is (Personalis Praesentia Regia) neveztetett. c) Vagynak ugyan némellyek, kik az 1536-iki T. K. 15. Czikkelyének ezen szavait: „*ut ipse (scilicet Archi-Episcopus Strigoniensis) juxta formam generalis Decreti Regni, tamquam Personalis Majestatis Regiae Praesentia, unus ex Judicibus Regni Ordinariis esse censeatur*“ úgy magyarázták, mintha itt a' Personalis Praesentia nevezet az Esztergomi Érsekre értetődne, következésképpen azt hitték, hogy az Esztergomi Érseket kellek az alatt érteni, de hibásan mivel azon Törvénynek szavai csak hasonlatosságot jelentenek, mintha azt mondanák; hogy valamint a' Királyi Személyes, úgy az Esztergomi Érsek is az Ország' Rendes Birái közzé számláltassék, és ezen állítást láttattnak számtalam régi Oklevelek is bizonyítani, a' holott az Esztergomi Érsek a' Király Személyébe (ha csak egyenesen arra nem rendeltetett) soha nem ítelt, ellenben pedig az Ország Birája a' Király' Személyébe számtalanszor ítelt; a' honnét most már, hogy mi volt légyen régenten a' *Személyes Királyi Jelenlétnek Helytartója* (Personalis Praesentiae Regiae in Judiciis Locumtenens) kiki által láthatja. Egyébiránt szükség tudni, hogy ilyen Judex Curialissai, vagyis Udvar-birái voltak nem csak a' Királyoknak, hanem a' Királynéknak, d) nagyobb Hivatalba lévőeknek

c) Régenten külömbség volt a' *Specialis praesentia Regia*, a' *Spiritualis praesentia Regia*, és a' *Personalis praesentia Regia* nevezetek között, mivel az első magát a' Királyt, a' másik az Ország Primássát, a' harmadik az Ország Biráját jelentette, a' mint ezt T. T. Horvát István Ur az 1819-iki *Tud. Gyűjt.* IX. Kötet 86-ik lapon bölcsen megjegyzette. Egyeztetend erre nézve az 1459-iki T. K. 35. Cz. (in *Sylloge Decr.* p. 172.)

d) A' Királynék' Judex Curialissainak nevek több régibb Oklevelek alatt említettnék. Így a' többi közt András Királynak is

e) és a' nagyobb Nemeseknek is f) melly környüldllás fel-
 lebbi állításomat szinte bizonyítani láttatik, valamint azt is
 szükség tudni, hogy régenten egyszerre két Ország-Birák
 is voltak, kik közül az egyik *Nagyobbnak*, a' másik
Kissebbnek neveztetett. g)

X. F e j e z e t.

A' Tárnok-, és Lovász-Mesterekről, és egyéb Királyi Udvari hivatalokról.

A' Tárnok-, és Lovász-Mesteri (Tavernicorum et Agaz-
 onum Regalium Magistri:) hivatalok: szinte a' Király-
 ság kezdetétől veszik eredeteket Hazánkba. A' Tárnok szó
 veszi származását ezen szótól *Tavar* vagy *Taver*, melly

egy 1200-ik Oklevél-alatt ez olvastatik „*Petro Curiali Comite
 Reginae*“ 's a' t. Lásd. *Codex. Dip. T. III. V. II. pag. 470.*

e) Egy 1231-iki Oklevélben mondatik: „*Ego Cekan Jobagio Castri
 Musuniensis, et Curialis, Comes vice Nicolai Comitis ejus-
 dem Castri*“ (Lásd *Cod. Dip. T. III. V. II. pag. 188*) Ismét
 Robert Károlynak egy 1323-iki Oklevelében lehet olvasni:
 „*quod Comite Petro Judice Curiae Magnifici Viri Demetrii
 Magistri Tavernicorum nostrorum ab una parte*“ 's a' t. (Lásd
Bevezetés a' Dipl. III. B. 47 lap)

f) Egy 1181-iki Oklevélben mondatik: „*Elelis Curialis Comes
 Frone*“ 's a' t. Ismét egy 1184-iki Oklevelében a' Fejérvári
 Káptalan mondja: „*Quod Abbas cum duobus Fratribus, et
 Curiali Comite suo*“ (*Cod. Dipl. T. II. pag. 200, és 202*)
 Továbbá egy 1239-iki Oklevélben: ezek „*a Mathia Curiali
 Comite Archiepiscopi Strigoniensis*“ 's a' t. (Lásd a' m. k.
T. IV. V. I. pag. 256)

g) Geiza Királynak egy 1158-iki Oklevelébe (*Cod. Dipl. Hung.
 T. II. p. 152*) olvashatni „*factum est hoc Nitriae praesen-
 tibus dicto Archiepiscopo, Appa Curiali Comite Majori,
 Emerico vero Minori*“

utóbbi Laponiai nyelven Kincset jelent, a) 's meglehet, hogy ezen szó régenten nállunkis azzal a' jelentéssel birt, midőn még keletbe lehetett, annyival inkább mivel a' Tárnok Mester régenten valósággal Királyi Kincs-tartó is volt, 's ugyan azért deákul néha *Thesaurarius*, néha *Camera-rius Regius*, vagy *Regni* nevezettel tiszteltetett meg. Illyen Tárnok Mesterei voltak nem csak a' Hirályoknak, hanem a' Királynéknak, 's Király Fiaknakis, a' mint több Régiségek bizonyítják. A' Királyi Tárnok Mestereknek kötelességek volt régenten a' Hirályi külső gazdaságokra, mint a' pénz, 's só Bányákra, azoknak használására, a' Kilenczed', 's Tized' beszédésére, 's több a' félékre felvigyázni mellyeknek rendes elintézésére nézve a' Tárnok-Mesternek az Országba több Alattvaló Tisztjei voltak. A' honnét kiki megítélheti, hogy ez régenten is az elsők közül való hivatal volt, 's hogy ez régenten mint egy a' N. M. Királyi Kamara' helyét foglalta el, 's ugyan azért Hivatalának illy nagy tekinteténél fogva a' Tárnok Mester már III. András Király' idejében a' Király' 's az Ország' meg egyezésével választatott. b) A' mi továbbá a' Királyi Lovász Mestert illeti: ennek az Országban lévő Hirályi Ménések voltak gondviselésére bizva; A' Királyi Pohárnok és Asztalnok Mesternek (*Pincernarum et Dapiferarum Regalium Magistri*) pedig, melly utóbbi régenten *Senescalcus* vagy *Seneschallus* nevezettel is fordul elő a' régiségekben c) a' Királyi Asztalra volt gondjok, nem ugyan olly formán, mint ha ők magok személyében szol-

a) Lásd a' sokszor említett *Rajzolatokat* a' 75 lap:

b) Lásd az 129L. T. K. 9-ik Cz. in *Sylloge. Decret. Comit.* pag. 18.

c) a' *Codex Diplomaticus* Czimű Könyv III. K. I. Darab. 381 lapon András Királynak egy 1222-iki Oklevelében ezeket olvashatni: „*Demetrio Senescalco* (Magistro Dapiferorum) 's a' t.

gáltak volna a' Királyi Asztal körül, hanem valamint a' Királyi Tárnok, és Lovász Mestereknek, úgy ezeknekis voltak Alattvalóik, kik kormányaik alatt voltak. Ezeken kívül még voltak Ajtón-álló, és Szoba-Mesterekis (Janitorum, et Cubiculariorum Regalium Magistri) kiknek ha neveikről ítélünk, tudhatjuk, mi kötelességek lehetett? és ezek valamint a' Kancellariusok is értetődtek alkalmasint a' Királyi nagyobb Ministerek nevezete alatt régenten, d) mivel a' mostani időben fel állított Ministereknek a' régiségekben semmi nyomát sem találhatni. Ennyi tehát ezekről elég legyen, most már térjünk által a' Vármegyékre; 's az azokban lakó Népekre.

XI. F e j e z e t.

A' Vármegyékről és azoknak eredetéről.

A' Vármegyéknek Magyar nevezete| ezen két szavakból *Vár* és *Megye* származik. Hogy a' *Vár* nevezet valamelly erősséget tészén kiki tudhatja, 's hogy valóságos Magyar szó legyen, azt az *Avar*, *Varchuni*, *Varangí*, *Várdaei*, 's a' t. Szittya eredetű Népeknek neveik eléggé védik. A' *Megye* szó alatt, hogy a' Várhoz tartozó földek értetődnek, szinte bizonyos; 's származik ezen igétől *Megyek* vagy *Menni*, melly mintegy azt jelentette; hogy a' Várhoz tartozó földeknek határan, 's az abba lévő Biróságnak hatalma mennyire ment, vagy terjedett legyen? A' *Megye* szó a' régi Oklevelekben, 's Törvényekben néha el deákosítva, vagy az azon időbeli Helyes-írás' rend szabása szerint *Mega* nevezettel is fordul elő, a) a' honnét némelly Tudósok, 's az egész Világot tótosítani kívánó Hazafiak, azon nevezetet a' *Medza* Toth

d) Lásd Kálmán I. T. K. 9. 11. és 12. Fejez.

a) Lásd Kálmán Király I. T. K. 12. 's 37. Fejez.

szótól, melly határt jelent, egész örömmel, 's meg elégedéssel származtatták; de ha meg gondoljuk azt, hogy a' régi időbe a' *g* betű lágyításához az *y* betű nem ragasztatott; úgy szinte, hogy több Magyar szavak régenten nemis úgy végződtek, mint mostani időben azokat végződni tapasztaljuk, p. o. *házben*, *rutség lapis sipvel üdnap*, a' mostani *házban*, *rutság lapos sipval*, 's *ünnep* helyet; valamint továbbá ha azt is fel gondoljuk, hogy régenten a' Magyar eredetű szavakat az Oklevelekbe elis deákositatták. p. o. a' *Jóbb ági* szót *Jóbbágio*; az *Ör*, vagy *Eur* szót; *Örii*, deák végézetekre által változtatták, azonnal eloszolhatik minden kétségünk az eránt, hogy a' *Mega* vagy *Megye* valóságos Magyar, 's nem Tot eredetű szó legyen, annyivalis inkább; mivel a' Totok régenten a' Vármegyék Fő-Ispányait el deákosítva *Juppanusnak*, a' Vármegyéket pedig vagy *Juppánnak* vagy *Juppanatusnak* nevezték. b)

b) Midőn Sfetopolch Horváth Országnak Polgári Alkotmányt adott 875-be azon Oklevélbe olvastatik: „*Una quoque autem in Provincia Banum ordinavit, id est Ducem, — et Juppanos id est Comites et Sedricos id est Centuriones ex nobilioribus earundem Provinciarum*“ Ismét egy 892-iki Oklevelben ezeket láthatni: „*Signum mei Budumiro Juppano Palatii (az az Comes Palatii) Signum mei Zellivero Juppano Cleoniae*“ Ismét egy 1070-ik Oklevélben ezeket olvashatni „*Cuma Juppanus de Licca testis. Adamizo, Nonae, Jupanus*“ 's a' t. (Lásd *Codex Dipl. Hun. T. I. p. 191, 223, 407.*) Továbbá Kálmán Királynak egy 1111-ik Oklevelében ezeket: „*Juppani Lichae, Juppani Buchani, et Rochachi*“ 's a' t. nem különben Béla Királynak a' Spalatoni Ekleisia részére kiadott 1241-ik Oklevelében ezeket: „*Totam terram Juppanatus de Cetina*“ 's a' t. Melly előt számláltakból eléggé által láthatni, hogy a' Toth eredetű Nemzetek régenten a' Vármegyék nevezeteire nem a' *Mega* Magyar szót, hanem inkább a' *Juppa* vagy *Juppanatus* szót használták.

A' Vármegyék deákul *Comitatus* szóval fejeztettek ki, melly Magyarúl annyit tesz, mint *követség*, 's értődött az alatt a' leg régibb időkben alkalmasint, vagy az Fő-Ispányok' Zászlója alá tartozó Katonaság mellyek a' Fő Ispányt követték; vagy pedig az a' csoport Nép, melly valakinek kormánya alá tartozván, azt követni is tartozott. A' mi Hazánkba a' Vármegyék' eredetét, 's elrendelését illeti; jöllehet Béla Hírály Névtelen Jegyzője több Vármegyéket elő hoz, mellyek az ő állítása szerint, részszerént már a' Magyaroknak idejövetelek' idejekor megvoltak, mint Bihar, Nyitra, Vas 's a' t. részszerént pedig Eleink' letelepedésekor születtek; mint Szabolcs, Komárom, Bars, Borsod Csongrád, 's a' t. c) és jöllehet annakis vagyon nyoma, mint ha némelly Vár-Katonák, a' Vár' földéhez tartozó földeket az Ország elfoglalása idejétől fogva birták volna, d) mindazáltal minthogy Sz. István Király' Uralkodása alatt, 's attól fogvást több uj Vármegyéknek nevezetjére akadhatunk a' Régiségekbe, hihetőbbnek látszik lenni, hogy a' Vármegyéknek ha nem eredete, legalább azoknak helyes elrendeltetése leginkább a' Királyi Uralkodás' idejétől fogva veszi kezdetét. Az előbbeni vélekedésre leginkább az szolgáltatott okot, hogy Béla Névtelen Jegyzője azt állítja, mint ha a' Magyar Nemzetségek némelly általa említett Várakat, 's Vármegyéket, 's azoknak földjeit, a' Haza' elfoglalása alkalmával osztály-képpen mint tulajdon Örökségeket nyerték légyen; de ezen állítása a' mondott Jegyzőnknek a'

c) Lásd in *Scriptoribus Rer: Hung Tyrnaviae* 1765 P. 1. p. 23. 25. 33. 's a' t.

d) A' Váradí Tüzes Vas próbáról szőlő Regestrum 368 §-ba ezeket olvashatni: „Villáni de Nyr, qui sunt Pistores Castrí de „Zolnuk' inpetierunt, quosdam liberos homines ejusdem Villae — dicentes eos extorres; illi autem e contra dixere se „habere terram Communem cum Castrensibus a prima Occupatione sui Generis:“

Királyi Várakra, vagyis Vármegyékre nézve alig ha a' próbát ki állja, csak azért is: mivel jöllehet vagyon nyoma annak, hogy mind nállunk, mind más idegen Országokban e) némelly Vármegyék bizonyos Fő-Ispányaiktól, vagyis Kormányozóiktól vették első nevezetjeket, mindazáltal mind a' mellett azokat Örökség, vagy Vagyonképpen nem bírták, egyedül hivatal képpen kormányozták azokat. Így jöllehet a' híres Hunt 's Pázmán Testvér Német Vitézektől, kik Szent István Király idejében jöttek be Hazánkba, Hont, 's Poson Vármegyék; szinte a' régi híres Dubuka, és Sunád Vitéz Nemzetségektől Csanád 's Doboka Vármegyék, 's Besprim régi Vitéztől szinte Veszprém Vármegye vették nevezetjeket, f) de azért hol vagyon nyoma annak, hogy azon Vármegyéket valaha a' Nevezettek mint tulajdon Vagyonjokat bírták legyen? Így lévén tehát a' dolog méltán állithatjuk azt, hogy ámbár a' Magyar Nemzetségeknek még a' Királyi Uralkodás előtt is kétség kívül voltak tulajdon Váraik, mind az által a' Királyi Váraknak vagy is Vármegyéknek helyes elrendeltetése, ha mindjárt azok mint Nemzeti feudumok már az előtt is meg voltak, egyedül a' Királyi Uralkodástól fogva kezdődik. Ilyen Vármegyék a' régi időben több számmal voltak, mint mostanában, de nem is csuda, mivel a' régi időben Magyar Országunk küllyebb is terjedt határa, 's azon kívül a' későbbi időkben több Vármegyék is összekepcesoltattak egymással. Rogerius Nagy Váradí Kanonok, ki a' Tatár futás alattélt, azt állítja: hogy abban az időben hetven két Vármegyék voltak a' Magyar Hazában. g) Ugyan ezt bizonyítja egy III. Béla Király idejéről szöllő Oklevél is. h) Bonfinius ismét Mátyás

c) Lásd az 1821-iki *Tud. Gyűjt.* III. K. 48. lap.

f) Lásd a' c) alatt említett Könyv 48—52 lap.

g) Lásd in *Scriptor: Rer: Hung* T. I. p. 491.

h) Azon Oklevélben mondatik: „*Idem* (t. i. a' Király) *habet de sua tertia parte de septuaginta duobus Comitatibus suis de*

Király' uralkodása idejében 75 Vármegyéről emlékezik. Verbőczy azonban a' maga idejében már csak hatvanhárom Vármegyét említ: i) Melly ellenkező állítások arra mutatnak, hogy a' Vármegyék időről időre bizonytalan számúak voltak Hazánkban, résszerént az Ország-nak nagyobbodása, vagy kisebbbedése, résszerént, az újj Vármegyéknek születése, vagy a' régiebbeknek elenyészése, vagy egyiknek a' másikkal való össze kapcsolása miatt. A' mi a' Vármegyék' régi elrendeltetését illeti: régenten az igen egygyűjű, de azonban a' leg cél-erányosabb volt, melly régi Eleinknek mindenkor dicsőségekre fog szolgálni, 's egyenesen azt bizonyítja, hogy a' Magyar Nemzet a' legrégibb időben sem volt olly bárdolatlan, mint némelly szemtelen Irók azt festeni bátor-kodtak. Hogy tehát a' Vármegyéknek régi elrendeltetését kiki annál világossabban által láthassa, az azokban lévő Tisztségekről, Hivatalokról, Felekezetekről 's a' t. külön külön rövideden fogunk emlékezni.

XII. F e j e z e t.

A' Vármegyék' Fő Ispányairól.

Az Vármegyék' Fő-Ispányi hivatalának eredete szinte a' Vármegyékkel egy idős, 's hivattak a' régiségekben deákul *Comes Parochialis*, *Comes Castri*, 's néha *Judex Castri* nevezetekkel 's a' t. Hogy az Ispány szó Magyar eredetű legyen azt már Kéza' soraiból, midőn a' Nádor Ispányokról szóllottunk, megmutattuk, 's ha Kéza' mondott soraira tekintünk, nem egyebet tett, mint va-

reditu annuo XXV millia marcarum " 's a' t. (Lásd *Codex Dipl. Hung* T. II. p. 218.

i) Lásd in *Corpore Juris Hung Tyrnaviae* 1751 T. II. pag. 217.

lami Felekezetnek Biráját, Elöljáróját, vagy Kapitányát, a' mint hogy a' Kunok az ő főbb Biráikat, máig is Kapitányoknak nevezik. — Ugyan ezt mutatja a' Fő Ispányoknak deák nevezete is, mivel a' *Comes* szónak a' *Judex*; Magyarúl: *Biró* szóval való felelőserelése a' régiségekben nem szokatlan dolog. Így az Ország Birája, hol *Comes Curiae Regiae*, hol *Judex Curiae Regiae* nevezetekkel fordul elő a' Régiségekben; valamint, a' mint fellebb említettük, a' Vármegyék Fő Ispányai néha *Judex Castri* nevezetet is nyertek régenten; a' honnét kétséget sem szenved, hogy a' *Comes* deák szó, valaha Birót jelentett legyen, 's ugyan azért találunk a' Régiségekbe, több oly személyekre, kik Grófok vagy Mágnások nem voltak, 's még is *Comes* nevezettel említettnek azon okból, mivel a' Nemzetségeknek Birái voltak, sőt a' mi többnyire nyoma, hogy a' Zsidóknak is, kik valamelly olyas hivatalban voltak, a' *Comes* Czim megadatott, a' mint illyet Andrásnak egy 1232. Oklevelében is olvashatni: „*quod cum Judaeus Teha Comes in reddenda ratione nostri negotii, de opere Camerae nobis in quadam summa pecuniae remansisset*.” 's a' t. Ugyan csak nagyon nyoma annak is, hogy a' Városi, 's Falusi Birák is *Comes Civitatis vel Villae* nevezeteket nyertek régenten. A' mi továbbá a' Fő Ispányi hivatalt illeti az valóban régenten is az főbb, 's fényesebb hivatalok közzé tartozott, mellyre leginkább a' Nemzetségekből valók emeltettek, 's ugyan azért némelly régi Oklevelekben Báróknak, a) 's néha Jobbágyok-

a) A' Fő Ispányoknak Báró nevezetjeiket bizonyítják számos régi Oklevelek, 's a' többi közt IV. Béla Király egy 1238. Oklevelét e'képpen végzi „*Praesentibus — Andrea Posoniensi Comite, Dominico Magistro Tavernicorum nostro, et Comite Nitriensi, Nicolao Chongradiensi, Renoldo Vesprimiensi Comitibus; Thoma Comite Capellae nostrae et Praeposito Ecclesiae S. Laurentii aliisque Com-*

nak vagy is Jobbágiaknak is b) nevezettek; későbbben pedig minekutánna ezen hivatalokra a' Nemzetségből valókon kívül mások is alkalmaztattak; a' Fő Ispányok *Hivatalbeli Báró*, (Barones ex Officio) a' hivatalon kívül lévők pedig *Természetes Báró* (Barones Naturales) Czimmel tiszteltettek meg. c) Különben a' Fő Ispányi hivatal régenten némű néműképpen hasonlított mintegy a' Basasághoz is, a' mennyiben a' Fő Ispányok a' Vármegyékből bejött adókból 's jövedelemből egy harmadrészben részesültek, d) 's a' Vármegyékben lakó Katonaságnak Birái, e) és Fővezérei f) voltak, 's tulajdon Zászló-

„plurimis Regni nostri Baronibus.“ (Codex Dipl. Hung. T. IV. V. l. p. 135.)

b) István Király egy 1171. Levelében ezeket mondja: „Cujus „redditionis. interfuere Jobbagyones, Ambrosius Banus Lau- „rentius Comes, Lucas Comes, Dionysius Comes“ — 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. II. pag. 185.)

c) Mátyás Királynak már említett 1487. Oklevelében ezek olvas-
tatnak: „Item Barones ex Officio in Hungaria“ „D. Pa-
latinus Hung. D. Comes Curiae Regiae Majestatis, D. Magister
Tavernicorum R. Maj. D. Thesaurarius R. Maj. — Item Baro-
nes Naturales in Hungaria: Dominus Dux Laurentius de Ujj-
lak, Domini Comites de Frangepanibus, D. Comes Scepu-
siensis“ 's a' t.

d) Lásd Kálmán Király I. T. K. 25. és 78. Fejez.

e) A' Váradi Tüzes vas próbárolszolló Regestrumban a' 194 §ban olvasni lehet ezeket: „Universi jobagiones Biharienses im- „petierunt ante Micam Comitem eorum universos Castrenses „de Bichor dicentes, quod ipsi Castrenses bis accepissent „ab eis debita Judicia, in quibus ipsi Jobagiones Castren- „sibus tenebantur, supradictus itaque Judex dato Pristaldo „nomine Laurentio de Villa Qesereu (Keserü) ad Judicium „ferri Candentis missi Varadinum“ 's a' t.

f) Ugyan csak azon most említett Regestrumban a' 304 §ban olvashatni ezeket: „Cum Vojevoda Comes de Doboka per- „videret exercitum suum.“ Egyeztesd erre nézve az 1222. 7. 1231. 15. T. Cz.

jok alatt vitték azokat a' Táborba , a' holott is a' Vármegyebeliak magokat együtt a' Király Zászlója alá kapcsolták; annyiban azonban különböztek azoktól, hogy a' Fő Ispányoknak nem volt szabad a' kormányok alatt való Népet sanyargatni; 's törvénytelen adókkal terhelni. g) A' mi az Igasság kiszolgáltatását illeti: azt a' Fő Ispányok tulajdon Vármegyéjekben legelsőbbben csak magok személyében vitték véghez, utóbb az All Ispányok is ítéltek helyettek h) 's későbbben némelly Nemesek is kapcsolattak hozzájuk, i) melyből azután eredett a' Vármegyék Törvényszéke. Meg kell azonban jegyezni, hogy a' Fő Ispányok sem a' Nemzetségeknek, sem a' Nemeseknek semmitféle Ügyes bajos dolgait nem ítéltek eleinte, egyedül későbbben engedtetett meg nékik ezen utolsóknek Praediumaira nézve az adó, pénz, és dézma dolgában itélni, k) csollyekhez utóbb a' tolvajság 's rablás' megítélése is kapcsoltatott. l) Mert régenten a' Nemesek 's Nemzetségek dolgait, a' mint hellyel hellyel említettünk, a' Király a' Palatinus, 's a' Nemzetségi Birák, kik minden Nemzetségből választattak, 's későbbben az Ország Birája is ítéltekel. Idővel azonban az egy Vármegyék' kihirdetett Gyűlésében, (proclamatae Congregationes unius Comitatus) mely eredete volt a' Vármegyék' Gyűléseinek, a' Szolga Birákkal egyetemben a' Nemesekre nézve a' nagyobb hatalmaskodásbeli dolgokat is ítéltek; m) későbbben pedig az Ország Polgári Alkotmányak némelly részben való változtatásával, a' Fő Ispányok' Törvényes hatalma annyira nevedezett, hogy az a' Nemesekre is általjában kiterjedett.

g) Lásd az 1222. 14. T. Cz.

h) Lásd az 1222. 5. T. Cz.

i) Lásd az 1291. 5. 14. 10. 17. T. Cz.

k) Lásd az 1222. 5. 1231. 12. T. Cz.

l) Lásd az 1291. 37. T. Cz.

m) Egyezt az 1298. 32. T. Cz.

XIII. F e j e z e t.

A' Vármegyék' All-Ispányairól.

A' Vármegyék' All-Ispányi hivatalát, a' Fő-Ispányoknak megszokasodott foglalatosságaik szülték; 's hivattattak régenten deákul *Comites Curiae Parochiant*, *Comites Curiales Castri*, 's későbbben *Vice-Comites* a) melly nevezetek minekutánna tudjuk, hogy a' *Comes* szó alatt Birót, a' *Curia* szó alatt pedig Udvar-~~ke~~ll érteni, nem egyebet jelentettek, mint a' Fő Ispányoknak Udvar-Biráit, 's ugyan azért ezek a' Vár' népei közül is tetet-
tek, b) és pedig egyenesen a' Fő Ispányok által; c) mint hogy azonban a' Fő Ispányság közönséges Fő hivatal-volt az Országban, lassan lassan ezeknek Udvar-biráik is részesültek az Ország' közönséges dolgaiban. Mivel először

a) Hogy a' *Curialis Comes*, és *Vice Comes* nevezetek ugyan egyet jelentettek, az az 1231. II. és 1291. 4. és 5. Törvény Cikkelyeknek össze egyeztetéséből valamint a' *Curialis Comes*eknek régi törvényes foglalatosságaikból eléggé meg-
tetszik.

b) Az Esztergami Káptalannak egy 1226. Oklevelében mondatik :
„Paulo Jobbagione Castri Borsiensis et tunc Curiali Comite
„ejusdem Castri “ 's a' t. Ismét egy 1231. Oklevélben. „Ego
„Ceken Jobbagio Castri Musuniensis, et Curialis Comes Vice
„Nicolai Comitis ejusdem Castri (*Cod. Dip. Hung. T. III.*
V. II. pag. 94. és 488.)

 c) Ide mutat az 1291. 4. Törvény Czik. mellyben mondatik :
„Nec etiam Barones suas dignitates in certa quantitate pe-
„cuniae locare permittemus. Nec Vices suas sive judicatus
„in Parochia conferri ignobilibus patiemur.“ Ezen Törvény-
be a' Hárók alatt, a' Fő Ispányokat kell érteni, kik a'
mint előbb is mondtunk régenten Báróknak is nevezettek,
a' *Vices*, és *Judicatus* szó alatt pedig a' Vice Ispányt kel-
letik érteni.

az e'féle Fő Ispányi Udvarbírák a' Vár' Népeire nézve semmi ítéletbe nem avatkozhattak a' Fő Ispánynak hire, tudta, 's parancsolatja nélkül, d) 's csak utóbb engedte-tett meg nékiek a' Vár' Népeinek Ügyes bajos dolgait eligazítani, de nem a' Nemeseikét is, e) mivel a' Nemesek' dolgaiban, a' mint előbb megmutattuk, a' Fő Ispány sem avatkozhatott. A' honnét kiki láthatja hogy az All Ispányoknak a' Nemésekre nézve való törvényes hatalmuk csak a' későbbi időknek szüleménye. Különben illetén Udvarbírák voltak nem csak a' Fő Ispányoknak, hanem a' Királyoknak, Királynéknak, f) Királyfiaknak, g) a' főbb

d) A' sokszor említett Váradi Tüzes vas próbáról szóló Reges-trum 323. §ban mondatik: „Filii Joubagionum S. Regis de „Villa Gyán — impetierunt clericum nomine Magnum — di- „centes ipsum extorrem — ille autem respondit se habere „separatum Jus fundi, et Jus agri ad tria aratra — quod „cum adversarii negarent, Paulus Curialis Comes de Bichor „ex praecepto Domini sui Micae Comitis, hujus Causae Ju- „dex constitutus, jussit Magno, praenominatum Pristaldum „hujus Causae adducere — supradictus ergo Judex serie „totius Causae Domino Micae Comiti recitata, et Auctori- „tate ipsius firmiorum accepta, saepe memoratos homines de „Villa Gyán, Judiciali sententia condemnavit.“ 's a' t. Ilyen példákra számtalanokra akadhatni a' regiségekben, mely- ből az All-Ispánynak Fő-Ispányától való függése világ- san kitetszik.

e) Az 1222. 5. T. Czik. mondatik: „Comites Curiae Parochiani nul- „lum penitus discutiant, nisi populos sui Castris:“

f) A' többi közt András Királynak egy 1217. Oklevelében olvas- tatik: „Ochuz Curiali Comite Reginae.“

g) István ifjabb Királynak Béla' Király' fiának már máskor is említett 1262. Oklevelében olvashatni: „Item promittimus „quod si Comes Palatinus Noster, vel Judex Curiae Nostrae, „vel alii Judices nostri, Baronibus seu Servientibus carissimi Patris nostri“ 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. pag. 72.)

Egyházi személyeknek, h) és más nagyobb Nemzetségeknek, i) melly Királyi Udvar-Bíróságból a' mint elébb is megmóndottuk, származott utóbb az Ország Birói hivatal, 's a' Fő Ispányok Udvar Biróiból, a' mint mutatódott, lettek későbbben a' Vármegyék All-Ispányjai.

XIV. F e j e z e t.

A Szolga Birákról, 's a' Vármegyék' Esküttjeiről,

Ha a' Szolga Birói hivatalnak Magyar nevezetét tekintjük, azonnal tudhatjuk, hogy azok eleinte egyedül az úgy nevezett Servienseknek Birói voltak, 's ugyan azért neveztettek Szolga Biráknak is, következőképpen innét úgy is vélekedhetnénk, hogy a' Szolga Birói Hivatal a' Serviensi - Renddel egy idős; ha azonban azon hivatalnak *Judex Nobilium* Deák nevezetét vizsgáljuk, 's gondolóra vesszük, az egyenesen arra mutat, hogy ezen hivatal csak

h) A' Székes Fejérvári Káptalanak egy 1184. Oklevelében találunk: „quod Abbas cum duobus Fratribus, et Curiali Comite, mite suo, sacramento in Albensi Ecclesia praestito:“ 's a' t. (Cod. Dip. Hung. T. II. pag. 220.) Ismét IV. Béla-nak egy 1265. Oklevelében „Quod Martinus Banus Villam Saág cum filiis Zannar, videlicet Doeg, cum filio nomine Petro et Fratre suo nomine Aegidio, qui ipsius fuerant Libertini, eidem Monasterio (scilicet de Saág) ordinavit in tali libertate; ut ipsi virtutibus, et facultatibus praecedentibus in Curiales Communes Ecclesiae praefici mereantur.“

i) A' többi közt III. Béla Király egy 1181. Oklevelében, mellyben mondatik, hogy bizonyos Froua nevű Úri Asszonyság bizonyos Józsa-got az akkori Palatinusnak eladott, ezek foglaltatnak „Elelis Curialis Comes Froue, qui terminum terre in circuitu demonstravit“ 's a' t. Az itt említett Elelis Udvar Birója vagy is Curialis Comesse volt a' Froua nevű Asszonyságnak (Cod. Dipl. Hung. T. II. pag. 200.)

akkor kezdődött, midőn a' Serviensek már Nemeseknek is hivattattak, és ez annnyival is inkább igaznak látszik lenni, mivel régi Törvényeink 's Régiségeink szerint, a' mint mondatott, a' Servienseknek a' legrégibb időkben egyedül a' Király, vagy az Ország Birája, a' Nádor Ispány és az Ország-Gyűlés volt Birájok; a) de különben már az elébb elő adattakból az is bizonyos, hogy a' Serviensek' Birái az Ország' legelső Nemesein, kik később Bároknak hivattattak, sohasem biráskodtak, következőképpen azoktól Deák *Judex Nobilium* nevezetjüket nem is vehették. Én tehát csekély belátásom szerint úgy vélekedem, hogy a' Szolga Birói hivatal csak akkor vette kezdetét, midőn a' Fő Ispányoknak hatalma annyira nevedett, hogy az a' Serviensekre nézve is kiterjedett, ügyes bajos dolgaik pedig igen megsokasodtak; ne hogy tehát a' Fő Ispányok az úgy nevezett Servienseket, kik azután később Nemeseknek is neveztettek, a' biráskodás által elnyomják, jónak látták a' Régiek a' Fő Ispányok mellé néhány jó hírű, 's megesketett Servienseket, vagy is Nemeseket adni, b) és minthogy azok közül némelyek az e'féle Biráskodásban igen bele is tanultak, leginkább azok alkalmaztattak azon hivatalra, és a' képpen mint egy Nemesek birájává, vagy is Szolga Birákká lettek, 's ezek közül szokásban volt régenten min-

a) Lásd az 1222. 1. 8. és 9. T. Cz. ismét 1231. 1. 17. és 20. T. *in Sylloge Decret. Com.* pag. 2. 6. 7.

b) Ide mutat az 1291. 14. T. Cikkely is (*in Syllog. Decr. Com.* pag. 20.) a' hol mondatik: „de qualibet Provincia quatuor „boni homines cum Comite Parochiali ipsam Monetam No- „stram currere faciant“ Ismét az 1298. 45. T. Cz. (*in Syl. D. C.* pag. 42.) a' hol mondatik: „Quod in quolibet Comi- „tatu duo dicti (*duodecim*) Nobiles conscientiosi et fide digni „per Dominum Regem tunc eligendi, ex quibus tamen duo „decim Nobilibus quatuor debent esse in Judices Nobi- „lium“ s. a. t.

den Vármegyébe négyet választani; c) a' többi bíraskodó Eskütt Serviensek pedig lettek az úgy nevezett Esküttek, vagy is eskütt Tábla Birák, deákul: Jurati Assessores, kiknek száma a' később időkben szinte meghatározottatott, 's hivatalok mint egy bizonyos személyekre ruháztatott. Innét kiki láthatja, hogy a' mostani Vármegye Tábla Birói hivatal nem egyéb, mint számfelett való Eskütti hivatal, vagy is deákul: *Supernumerarius Sedis Judiciariae Juratus Assessor*, 's ezeknek öszveségéből, hozzá értvén az All-Ispányokat is, eredett későbbben a' Vármegyék' Törvény-Széke. Különben a' Szolga - Birói hivatalnak világos nyomára már IV. Béla Király idejében is akadhatni; d) 'Sigmond Király idejében pedig már az egészen a' mostani lábra állíttatott. e) Egyéberánt vagynak olyanok is, kik úgy vélekednek, hogy a' nallunk keletbelévő régi *Bilotus* nevű Biróság, egyeneseg a' Szolga Birói hivatal lett volna, de hogy az ettől valóban sokban különbözött, 's azok egymással öszve sem egyeztetethetők, a' következendőkben, midőn a' Bilotusokról fogunk szólni, bővebben kifogtetszeni.

c) Ezt látszik bizonyítani az 1291. 16. T. Cz. (in *Syl. Deer. Com.* p. 20.) a' hol ez vagyon: „in qualibet Provincia quatuor „Judices deputati cum Comite Parochiali ire, et judicare debeant.“ Lásd 's egyezt, az 1298. 13. 's 14. 's 46. T. Cz. (in *Syl. Decret. Com.* pag. 32, 33. 42.)

d) Béla Király egy 1254. Oklevelében mondja: „Nec Comes aliquis, cujus Castri, seu Parochialis, nec Judices Nobilium quorumcumque Comitatum“ 's a' t. Lásd *Cod. Dipl. Hung.* T. 4. V. II. 231. 232.

e) Lásd Sigmond VI. T. K. 2. Gz.

XV. F e j e z e t.

Az úgy nevezett Bilotusokról vagy Bilochusokról.

Akadunk a' régiségekbe, 's régi Törvényeinkben bizonyos Biróságra, melly *Bilochus*, vagy igazában *Bilotus* nével neveztetett. Hounan nyerte ezen Biróság azon nevezetét, 's mikor vette légyen eredetét? annak a' Régiségekben bizonyos nyomára nem akadhatnánk. Ha azonban nem hibázom, úgy vélekedem, hogy a' Bilochusok a' később időkben éppen olyan forma Birák lehettek, mint a' millyen Szent László III. Törv. Könyvének 2dik Fejezetjébe a' *Sarchas* név alatt, mellyet Porphyrogenitus szerint *Carchannak*, a' mostani orthographia szerint pedig *Harkánnak* kell olvasni, említetik, 's a' melly nem egyebet tett mint Kár Birót, 's ez annyival inkább hihető, mivel valamint Sz. László Király a' Kárkán Biróságot éppen azon Törvényei közt említi, a' hol a' tolvajságokról, 's erőszakoskodásokról emlékezik, úgy szinte a' Bilotusok a' régiségek', 's régibb Törvényeinknek út mutatása szerint, egyedül a' tolvajságokat, 's foszlogatásokat ítélték el, és valamint a' régibb időkben, midőn a' Kárkán Biróság keletben volt, a' Bilotusokról emlékezet sincsen, úgy viszont a' később időkben a' Kárkán Biróságnak nyomára nem akadhatni; a' honnét úgy lehetne vélekedni, hogy a' Bilotus a' Kárkán Biróságnak egyedül névbeli változtatása légyen. Ugy szinte az is hihetőnek látszik lenni, hogy azon említett Biróságok a' Hazában akori időben elszaporodott tolvajságok' megállásdra voltak rendelve, 's egyenesen a' Királyok által tétettek, mellyre nézve *Regaleseknek* is neveztettek, meg lehet azon okból, mivel a' Vármegyék' Ispányai vagy elégtelenek voltak, a' tolvajságoknak megzabolázására, vagy pedig elmulasztották azoknak büntetését, a' mint ezt Sz. László II. T. K, 5. és 6. Fejezet-

jéből is gyanithani. Akár hogy legyen azonban a' dolog, annyi igaz, hogy a' Bilotusok egyedül a' Vármegyék' Népein, de nem a' Servienseken 's Nemeseken is bírásokodtak, a) és pedig leginkább a' Vármegyék Fő- vagy All-Ispányainak jelenlétekben; b) ámbár annak is nagyon csekély nyoma, hogy a' Bilotusok az illyes dolgokban egyedül magók is ítéltek. c) Igen hibáztak tehát azok, kik olly vélekedésben voltak, hogy a' Bilotusi hivatal ugyan egy volt a' mai Szolga Birói hivattal, d) mivel ha az igaz, hogy a' Bilotusok a' Servienseken vőgy is Nemeseken nem bírásokodhattak, úgy kétséget sem szenved, hogy a' Bilotusok egészen különböztek a' Szolga Biráktól, kik valamint mostan, úgy régenten is a' Nemesek' vagy is inkább a' Servienseknek Birái voltak. Egyéb eránt úgy látszik, hogy ezen Bilotusi Hivattal igen állandó nem volt a' Hazában, mivel nagyon

a) Bizonyították ezt azon számtalan példák, mellyek a' Váradi Tüzes Vas próbáról szóló Regestrumban találtnak, valamint az 1222. 5. T. Cz. holott azon Törvény Czikkelyben egyenesen kivétetnek a' Nemesek a' Vármegyék' Ispánnyaiknak Birósága alól, annyival inkább kivétettek tehát a' Bilotusok' Birói hatalmuk alól, kik az All-Ispányoknál is alsóbb Birák voltak.

b) Lásd az 1222. 5. T. Cz. mellyet bizonyít a' Váradi Tüzes Vas próbáról szóló Regestrumban a' 72. §ban a' többi közt találtató ezen példa is: „Cheka, et Lesou de Villa Solumus, impetierunt Forcastum de villa Gyrok pro furto, Judici; bus Culqued Curiali Comite, et Forcastio Biloto.“

c) Ugyan csak a' Váradi Tüzes Vas próbáról szóló Regestrum 57. §ban nagyon: „Ecyul de Villa Perl impetiit Leopoltum, Jaubagionem Schome Comitit pro furto; Judice Biloto Regio de Zounak; pristaldus Nicolaus de Villa Mochii, Leopoldus portato ferro justificatus est“ 's a' t.

d) Lásd Kollár *Juris utriusque amoenitates Regni Hungariae* 's a' t. Viudobonae, V. 2. pag. 47.

nyoma annak, hogy már IV. Béla Király azon Biróságot némelly Vármegyékben eltörölte légyen, e) melly szinte azt bizonyítja, hogy a' Bilotusok Szolga Birák nem voltak.

XVI. F e j e z e t.

A' *Pristaldusokról.*

A' *Pristaldus* szót sokan sokféle képpen magyarázzák, némellyek azt ezen dedk szótól *praestolor*, mások ezen Magyar szavaktól *Perest-öldő*; mások ismét ezen Tót eredetű szótól, *Prestaw* melly annyit tesz, mint: *Biztos*, vagy *Commissarius*, származtatták, és ezen utolsó származtatás, ha a' *Pristaldusi* hivatalt vi'ssgálóra vesszük, leghihetőbbnek is látszik lenni. Valamint pedig a' *Pristaldus* szóról, úgy az úgy nevezett *Pristaldusi* hivatalról is mind eddig sokan különb. 's különbféle vélekedésben voltak, némellyek azokat Biráknak lenni állították; mások Tanúknak, mások ismét azokat az Ügyvédekhez, vagy is inkább Fiskálisokhoz hasonlították, mint Müller Ferdinand is, ki a' *Pristaldusi* hivatalról egy kis munkájában külön értekezett, a) de hibássan; mivel jól lehet a' régiségek szerint a' *Pristaldusok* az ügyes bajos dolognak elintézésén jelen voltak, és jól lehet a' régiségekben némelly Peresfeleknek is említettnek *Pristaldussaik*, mindazáltal azért azok abban se nem bíráskodtak, se nem ügyvédeskedtek, 's azokra példát sem

e) IV. Béla Király egy 1240. Oklevelében Győr Vármegyére nézve a' többi rendelkezései közt ezeket is mondja: *Bilotum omnino abolemus* (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. 1. pag. 196.)

a) Lásd *Pristaldus ex antiquitatibus Juris Hungarici*, Pestini 1805.

lehet mutatni, hanem egyedül azért voltak jelen a' dolog' elintézésén, hogy tudhassák, mint ment végbe a' dolog? hogy azt a' szerint exequálhassák is, vagy pedig hogy akár azon alkalommal, akár jövőendőben a' Birói képpen történt dologról bizonytságot tehessenek; a' mint hogy azoknak bizonytságtételek régenten tökéletes hitelűek is voltak, b) 's csak a' későbbi 1231. 21. Törvény Czikkely által szorítottak némelly részben határok közzé. Én tehát részemről a' régiségeknek útmutatása után azt tapasztaltam, hogy a' Pristaldusok Birói Biztosok, vagy is Commissariusok voltak bizonyos reájok bízott dolgoknak végben vitelére; 's használtattak

b) Egy 1192. Oklevélben a' többi közt ezek foglaltattnak: „Prae-
 „ terea rursum Albeus, Salamon, Aegidius, Saladinus Re-
 „ gis Udvarnici praenominatum praedium Feneti suum esse
 „ Jus dixerunt. Igitur hujus rei controversia protensa est
 „ usque ad praesentiam Palatini Comitis Mochu coram cujus
 „ praesentia Paris illud vendidisse praedium se Hohold di-
 „ xit. Udvarnici tamen exclamaverunt, quod coram Thoma
 „ Comite litigassent propter praedium illud, et eis justifica-
 „ tum esset, Pristaldumque haberent nomine Joann asserto-
 „ rem veritatis in hac re. Itaque praenotatus Mochus Pala-
 „ tinus Comes Pristaldum jussit ad se adduci; adductus igi-
 „ tur Pristaldus Joann, coram eodem Comite denegavit se
 „ esse Pristaldum super illud praedium. Unde Udvarnici
 „ praetitulati inventi falsidici, in Judicio damnati sunt, et
 „ praedium illud Hohold plenarie justificatum est.“ Ezen
 Oklevélnek itt elő adott szavaiból igen világosan ki tet-
 szik, mi okból kellett a' Pristaldusoknak az Ítélet tételeken
 jelen lenni, és hogy miért néha a' Perlekedő Feleknek is
 voltak tulajdon Pristaldussaik? tudni illik azért, hogy a'
 dologot, 's Birói Ítéletet annak rendi szerint tudhassák, és
 hogy ha valamellyik Fél valami Biróképpen elintézett do-
 logban valamivel vádoltatnék, arról Tanu bizonytságot is
 tehessen.

régenten a' Törvénybe idéztetésre, c) valamelly ügyes bajos, vagy más Törvényes dolgoknak, 's Executioknak végbe vitelére, d) a' Jósághan való Beiktatásokra, e) 's néha a' Határjárásoknak megtételére is. f) Különben a' Pristaldusi hivatal nállunk igen régi, mivel azokról már régi Törvényeink is emlékeznek, g) 's ilyen Pristaldusai voltak mind azoknak, kik valamelly Birói, vagy tehetősebb Földes Úri hatalommal bírtak, úgy mint a' Királyoknak, h) a' Palatinusnak i) az Ország-Birájának k) a' Püspököknek, 's más fő Egyházi személyeknek,

c) Lásd a' többi közt az 1231: 21. T. 62. A' Pristaldusok által való Törvénybe idéztetéseknek felesleg való nyomaira lehet találni, a' Váradí tűzés vas próbáról szőlő Regestrumban is.

d) Lásd a' mondott Tűzés vas próbáról Szőlő Regestrumot. Ismét Sz. László I. T. K. 40. Fejez.

e) András Király egy 1217. Adomány-Levelében mondja: „Per nostrum Pristaldum fidelem, et dilectum Pottonem Comitum, Abbatem et Monachos ejusdem Ecclesiae legitime fecimus introduci“ (*Codex Dipl. Hung. Tom. III. V. I. p. 207.*) Ismét Praynál in *Hist. Reg. Hung. etc. P. II. §. XXII. p. 78.* lehet olvasni ezeket: „Comes autem Curialis erat Julia, qui per Pristaldum suum nomine Douk idem praedium — praedicto Coenobio statuit.“

f) Egy 1240. Oklevélben mondatik: „Prima igitur meta ut Prestaldo testante audivimus, incipit ab oriente“ 's a' t. Ismét egy 1251. Oklevélben ezek vagynak „quandam particulam terrae — per Ladislaum Pristaldum nostrum certis metis, undique circumductam“ 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. II. p. 118.*)

g) Lásd Sz. László Törvény Könyveit.

h) Lásd Sz. László I. T. K. 40. Fej.

i) A' Váradí tűzés vas próbáról szőlő Regestrumban több helyett lehet olvasni illyeket: „Endred Prestaldus Nicolai Patatini.“

k) Ugyan csak azon Regestrumban lehet látni illyeneket: „Petrus de Villa Kér Prestaldus Laurentii Judicis Curias.“

- l) a' Fő Ispányoknak m) némelly tehetősebb Uraknak
n) 's másoknak is.

XVII. F e j e z e t.

A' Praecókról, 's ezeknek Előljáróiról.

A' Praecoi Hivatal, mellyeket tartottak régenten nem csak a' Királyok a), 's Királynék, b) hanem a' Palatinus, a' Fő Ispányok, c) 's más tehetősebb Nemeseik, d) sőt a' Királyi Városok is e) nem volt a' legelőbbkelő hivatal

- l) Lásd Sz. László I. T. K. 40. Fej.
m) Ugyan csak Sz. László I. T. K. 40. Fej.
n) Lásd Sz. László III. T. K. 12. Fej. Ismét a' tüzes vas próbáról szóló Regestrumban a' 301. 305. §ban „Toca Pristaldus Dominae Eufemiae.
a) Egy 1255. Oklevélben olvashatni „Nos Tristanus Comes Prae-
conum Domini Regis “ 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. II. p. 357.)
b) IV. Bélának egy 1268. Oklevelében mondatik : „Item est Villa
„Arpa, cujus terrae medietas pertinet Comitatus de Camar-
„rum, alia vero medietas Praeconibus Dominae Reginae,
„quam possident communiter “ 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 454.)
c) II. Andrásnak egy 1235. Megerősítő Oklevelében olvashatni : „sic etiam volumus, quod nec Praeco Palatini, nec
„Comitis Parochiani “ 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. III. V. II. p. 429.)
d) A' Fejérvári Káptalannak egy 1237. Oklevelében, melly bizonyos Csáky Miklósnak Testamentomát foglalja magában, a' Testáló a' többi közt mondja : „Etiam retinui mihi unum
„Praeconem nomine Wachad de Villa Beren “ (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. I. p. 81.)
e) A' Kovachich által kiadott *Formulae Styli solennes* 's a' t. Czimü Könyv 22. lapján azon Formulák között olvashatni : „Nos Magister A. f. B. Judices de tali Civitate item Jurati
„et caeteri Cives de eadem, damus pro memoria, quod N.
„Praeco noster, qui per nos nuperrime ad citandum talem
„et talem filios talis, Concives nostros destinatus fuerat“ 's a' t.

régenten, mivel kivált a' privatus emberek a' magok Praecoikat, csak úgy adták vették, mint más holmi szolgáltató embereket. f) Kötelességek volt pedig azoknak néha Törvénybe-idéztetéseket, g) de leginkább holmi kihirdetéseket h) véghez vinni, sőt a' mint némelly Régiségek bizonyítják, a' Királyi Praecoknak holmi Királyi Marbák is biztaltattak gondviselésekre. i) — Valamint a' Királyi, úgy a' Vármegyebeli Praecoknak is volt egy Elöljárójok, vagyis Fejek, kik közül a' Királyiak, *Comes Praeconum*, a' Vármegyékbeli pedig *Archi Praeco* és *Major Praeco* nevezelekkel fordulnak elő a' Régisé-

- f) A' d) alatt említett Oklevélben lehet még olvasni ezeket: „*et legavi eidem unum Praeconem nomine Ogra de Villa Beren.*“
- g) Lásd az e) jegy alatt mondottakat. Ismét Praynak de *Sigillis* ki adott könyvét, holott egy pecsétetis láthatni kimetszve, mellyen ilyen körül-írás vagy „*Comes Tristanus me misit*“ Illyen kinyomott pecsét jeggyel való idéztetés szokásba volt régenten Hazánkban, (Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* II. R. 33—35 lap)
- h) III. Bélának egy 1190-iki Oklevelében mondatik: *sic etiam volumus quod nec Praeco Palatinini nec Comitibus Parochiani sine licentia Episcopi vel Officialis sui, per fora ipsius Ecclesiae valeat aliquid publice proclamare:* „s a' t. (Egyezt az e) alatt említett ugyan erről szóló Oklevelet) Ugyan ezen Praecok kiáltották ki régenten három Vásáros helyeken azt is, ha valaki a' Törvénybe idéztetésre meg nem jelent, és ezt hívták régenten *Proclamatának* mellyet későbbben ajtó előtt való Kikiáltásnak magyaráztak) Lásd *Bévezetés a' Diplomatikába* III. R. 101. lap)
- i) A' Váradi Tüzes vas próbáról szóló Regestrum 258 §-ból Kolár in *Amaenitatibus* 's a' t. V. II. p. 65. ezen szavakat adja elő „Bosur Archi praeco Békésiensis, de villa Yka dum „poneret rationem ex consuetudine sui officii de Bobus Regiis, dixit se a Joanne Praecone de Villa Scevey quatuor „boves nondum accepisse, ille autem dixit se ei. scilicet „Bosur, dedisse iudice Damiano Curiali Comite de Békés — „Bosur itaque iudicio ferri candentis convictus est.“

gekben. k) Ezek azonban már nagyobb tekintetű emberek voltak, mivel vagyon nyoma annak, hogy a' Királyi Praecoknak Elöljárójok egyszersmind Királyi Lovász Mesterek is voltak; l) valamint annak is, hogy némely mellettük szolgáló hűséges embereiknek nevezetes Jóságheli Adományokat is adtak. m)

XVIII. F e j z e t.

A' Vármegyékbe lakó Népekről általjában.

Hazánk' Szabad-Zázlóssain (Báro) kívül, kik a' mint mondtunk, a' Vármegyékhez nem tartozó Földeket bírtak; voltak még más Felekezetek is, kik a' Haza' védelmére vitézi szolgálatjokkal adóztak, mivel a' Hazánk' Vármegyeiben lakó Népek a' régi időben, kivévén némely földnélkül való, vagy Udvári szolgálkat, többnyire Katonai szolgálatot tevő emberek voltak, olyan lévén az Or-

k) Lásd az a) és i) alatt lévő példákat,

l) Bizonyos Királyi Privilegialis Levélnek kivonatjában (Lásd *Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 430*) ezeket lehet olvasni: „pro Nicolao, Nepote Wech Agazonum Regalium „Magistro, et Regalium Praeconum Comite.“

m) Az a) jegy alatt említett Oklevél e' képpen szól: „Nos Tri- „stanus Comes Praeconum Domini Regis, filius Buzadi Bani, „significamus omnibus — quod Aegidius filius Salamonis a „pueritia nobis servivit in omnibus nostris arduis negotiis, „maxime autem in persecutione Tartarorum, dum omnes „Cognati, et Servientes nostri nos dereliquerunt; quando „Pater Filium, Filius Patrem derelinquebat, ipse nobis cum „magna fidelitate permanens. — Quapropter intuitu illorum „meritorum fidelium servitiorum de terra nostra haereditaria „in Royk, tamen ab omnibus fratribus exempta, ex voluntate „nostra, et omnium filiorum nostrorum terram unius „aratri eidem contulimus juxta metas, quae separant terram „Royk a' Gelse perpetuo possidendam“ s a' t.

szágnak belső elrendelése, hogy a' ki csak a' Magyar Hazában földet birt, a' Hazát fegyver által védelmezni is tartozott; a' később időkben mind az által Királyi szabadság-levelek mellett több Felekezetek felmentettek legalább némelly részben azon szolgálat alól; melly a' Polgári Alkotmánynak hanyatlását szülte. Azon Népek pedig, kik Hazánk' Vármegyéit lakták, két félek voltak, tudniillik *Szabadok*, és *Szolgák*. A' Szabadok közé tartoztak minden Katonai szolgálatot viselt emberek; mint a' Királyi Serviensek, kik későbbben a' Vár, Jóságaiból is birtak Jóságokat, 's kik későbbben Nemesi nevezetet is pyertek; ezeket mind az által tökéletesen a' Vár-népéhez nem számlálhatjuk, annyiból mivel nem voltak a' Vár' szolgálatjához kötve, ugyan azért ezekről már ez előtt értekeztünk is. A' valódi értelemben tehát a' szabadok közé tartoztak, a' *Vár Jobbagyok* (Jobbagiones Castri) a' *Sz. István Király' Szabadjai* Liberi vel Jobbagiones S. Stephani) a' *Vár-Katonák* (Castrenses) és a' *Szabad Városoknak*, vagyis *Váraknak Polgárai* (Cives Civiles) A' *Szolgák* ismét kétfélek voltak, ugymint *fel-szabadított*, vagyis valamelly szabadsággal fel ruházott *szolgák*, és ismét *Rabszolgák*; az elsők közé tartoztak azok, kik birtokoknak vagy mesterségeknak tekintetéből némelly szabadsággal birtak, 's ilyenek voltak az ugy nevezett Királyi *Udvarnokok*; kik közé tartoztak az Királyi Udvarban lakó kisebb Szolgák, 's a' Hazában szerte széjjel lakó Udvari-szolgák, mint a' Királyi *Vadászok*, *Kaszások*, *Szöllőmívelők*, *Halászok* 's más egyéb mesterségre alkalmaztatottak, a' Rabszolgák közé tartoztak pedig a' birtok nélkül valók, kik személyek szerint is eladattak, vétettek, 's csak mint akár melly holmik ugy tartattak, 's örökös szolgaság alatt voltak. Mindezekről tehát a' következőekben rövidcen fogunk értekezni.

XIX. F e j e z e t.

A' Vár-Jobbágyokról (Jobbagiones Castri) és a' Vár-Katonákról (Castrenses)

A' Vár-Jobbágyokat (Jobbagiones Castri, Jobbagiones Nobiles) többen ugyan egyformáknak lenni vélték a' Vár Katonákkal (Castrenses néha *Cives*) a) melly tévedés leginkább onnét történhetett, hogy későbbben, midőn a' Vármegyéknek régi el rendeltetése némű némű zavarodásba jött volna, a' Jobbagio nevezetet, későbbben a' Vár Katonákis használták, holott különben a' Régiségek világosan meg különböztetik azokat egymástól. b) Szükség tehát tudni, hogy a' Vár Jobbágyok Kéza' Kronikája szerént is c) azon elszegényedett Nemesek, 's vitézségek'

a) A' Váradi tüzes vas próbáról szóló Regestrumban a' 110. §-ba olvashatni: „Joubagiones Castri Caragay scilicet — „Ruben Major exercitus (*Hadnagy*) Echilleus Várnog (*Vár-nagy*) Euzud, et Pinna Centuriones et Paradán, et Cives „ejusdem Castri“ 's a' t.)

b) Ugyan csak azon Váradi Regestrumban a' 158 §-ban ezeket lehet, olvasni: „Joubagiones Orodienis Castri, scilicet: Hodnagio (*Hadnagy*) Nuhu, Bayr, Belehe, Kelenin, Centuriones, „et omnes alii Joubagiones cum Castrensibus.“ Ismét ott a' 147 §-ban ezeket: „Busuh dux exercitus de Castro Zounuk, „et ut ipse dixit, alii Joubagiones ejusdem Castri, item Bucicud et ut ipse dixit, alii Castrenses impetierunt“ 's a' t. Ezen két példából reméllem eléggé kitetszik a' különbség a' Castrensisek, és a' Jobbagiones Castri között.

c) Keza Simon Kronikájának 144-ik lapján ezeket mondja; „Joubagiones vero Castri sunt pauperes Nobiles, qui ad Regem „venientes terram eis tribuit de Castri terris ut Pheuda „Castri, et Castrum guerraie tempore custodirent“ 's a' t. * Ugyan azt bizonyítja egy 1266-iki Oklevélnek Kivonatja is, mellybe némelly Thurocz Vármegyei Vár Jobbágiokról ilyen emlékezet vagyos: „Béla Dei Gratia — Significamus quod

által érdemeket szerzett emberek voltak, kik a' Várak' Megyéjén földet bírván, azt oltalmazni, 's a' Királyi Zászló alatt vitézkedni is tartoztak, 's ugyan ezek alkalmaztattak a' Vármegyékbe lévő alsóbb Hivatalokra, a' milyen volt az All-Ispányság, Hadnagyság, Várnagyság, Századosság, Tizedesség, 's a' t. d) 's ugyan azért hivatattak ezek szinte, mint a' Nemzetsegből valók Jobbágiaknak, de csak Vár Jobbágiaknak, hogy tudni illik az előkelő, 's örökös Jóságokban lakó Jobbágiaktól, 's az alább való Vár Katonáktól, vagyis Castrensisektől megkülönböztessenek. Mert ezen utóbbiak, tudni illik a' Vár Katonák, vagy is Castrensisek, jól lehet szinte a' Vár földjén laktak, 's azokból birtak, 's a' Várakat szinte oltalmazni tartoztak, mindazáltal a' Vármegyékben akkoriban keletben lévő hivatalokat azok nem igen viselték, hanem mintegy Közvitézeknek lenni tartattak, e) Az e' féle Vár Jobbágyok, 's Vár Katonák minékutánna a' Királyok a' Vár' földjeit elidegeníteni kezdték, az elajándékozott földel együtt sokszor magokis által adattak más Privatusoknak birtokába, f) sőt arra is vagyon példa,

„sicut in registro jam dudum confecto invenimus contineri „Martinum filium Gregorii cum fratre suo fuisse et esse „veros Nobiles Filios Jobbagionum „de Thurocz“ (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 336)

- d) Hogy a' Vár' Jobbágyaik alkalmaztattak a' Vármegyékben régenten keletben lévő alsóbb hivatalokra, azt az a) és b) jegyek alatt láthatni. Itten még egy példát kívántam felhozni, melyből kitetszik, hogy a' Vár-Jobbágyokból a' régi időben Fő Ispányi Udvar-Birák, vagyis All-Ispányok tétettek, nevezetesen pedig egy 1231-iki Oklevélben olvastatik: „Ego „Ceken Jobagio Castri Musuniensis, et Curialis Comes Vice „Nicolai Comitiss ejusdem Castri“ 's a' t. Cod. Dipl. Hung. T. III. V. II. p. 188)

e) Lásd a' b) alatt való Jegyzést.

- f) A' Veszprémi Káptalannak részére 1082-ben Sz. László Király által kiadott Oklevélben ezek vagynak: „praedium Kezeő

hogy az elszegényedett Nemesek tulajdon jó szántakból is általmentek némelly Nagy Uraknak örökös Jóságaikba 's szolgálatjokba, g) mellynél fogva nem is ritka dolog a' Régiségekben több Nagy Uraknak, 's Eklésiáknak Jobbagyaira reá találni, kik között az Elöljárók, vagy Előbbkelők *Jobbagiones Praepositaes*, vagy *Magistratus*

„concessit S. Rex Staphanus; et est munitum Regalibus
 „signis, ubi habet Ecclesia plurimos Jobbagiones — decem
 „hospites, Jobagi 22“ Ismét András Király a' Fejérvári
 Ecclesia részére kiadott 1229-iki Oklevelében mondja: „prae-
 „terea tres Castrenses Simegienses, ne praedium cuiuslibet
 „potentis intraret inter populos Ecclesiae cum torris ad duo
 „aratra, et foeneti quasi viginti jugera — eidem contuli-
 „mus Ecclesiae“ (*Cod. Dipl. Hung. T. III. V. II. p. 184*)
 Ismét II. Andrásnak egy Oklevelében olvastatik: „Dedimus
 „quoque praedictis Fratribus nostris (scil. Monasterio Mariae)
 „terram, quae vocatur Streba, cum tribus mansionibus, ut
 „sint Jobbagiones S. Mariae cum equis (*Cod. Dipl. Hung.*
 „T. III. V. II. pag. 192)

- g) Ugyan csak András Király egy 1215-iki Oklevelében mondja:
 „Quosdam homines Zida Alg et eorum Consanguineos a Ju-
 „risdictione-Castri Posoniensis, qui editi a suis progenito-
 „ribus Castrenses fuerant, penitus eximimus, et ad volun-
 „tatem et consensum eorundem eos et eorum successores in
 „perpetuum huiusmodi libertate donavimus, ut praeter omne
 „conditionis obnoxiae debitum inter Jobbagiones Sanctae
 „Strigoniensis Ecclesiae legitimo titulo computandi fore cen-
 „seantur, et eadem, qua Maiores ex eis libertate potiantur“
 Ismét lásd az 1298-iki 33. T. Cz. Továbbá Tamás Erdélyi Vaj-
 dák Oklevelében olvastatik: „Dicit nobis Magister Joan-
 „nes quod populi vestri de Gyóg quemdam Jobgionem suum
 „Petrum filium Vitéz nomine, qui super vulneratione cujus-
 „dam Nobilis Servientis sui videlicet Dionysii de Zenyey
 „in Judicio ibi remansisset“ (*Cod. Dipl. Hung. T. III. V. II.*
p. 462) Ismét egy 1263-ik Oklevélben ez: „Item quod Nobi-
 „les Regni nostri ipsi Ecclesiae Strigoniensi — possint —
 „se subdicere ad serviendum more Nobilium exercituantium
 „aliorum“ (*Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 135*)

les nevezeteket nyertek régenten; h) az Privátusoknak Jobbágiai mind az által, kivéven némelly nagyobb Fő Papoknak Jobbágiait, i) mind a' mellett olly nagy tevénytűek nem voltak, mint a' Vár Jobbágys, k) leginkább

h) Ugyan csak Sz. László Királynak említett 1082-iki Oklevelében mondatik: „In Villa Linther habet Ecclesia quatuor „Jobagiones Magistratuales — In Villa Euse Jobagiones „Praepositaes habet Ecclesia quinque“ 's a' t.

i) András Király a' Pécsi Ekleziának adott 1235 Oklevelében mondja: „Ut omnes populus Quinque ecclesiensis Ecclesiae sive „sit Nobilis Jobbagio Ecclesiae, sive Hospes, vel Civis, seu „Conditionalis, Cuiuscunque servitutis“ Ismét egy 1258-iki Oklevelében a' Bakonbeli Monastornak ezek mondatnak „quod „quosdam populos Ecclesiae de villa Nucztup — ex priori „conditione eximimus, tam ipsos, quam eorum successores „in Ordinem et numerum Nobilium Jobbagionum Ecclesiae „nostrae statuendo“ (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. II. p. 479) Ismét Béla Királynak egy 1263-iki Adomány Levelében mondatik: „volentes et statuantes, ut Jobbagiones, qui Kelch „Jobbágfin dicuntur, et Castrenses ipsius, eadem libertate, et „servitio, quibus nobis servire tenebantur in Comitatu per „nos constituto, supra dicto Magistro Laurentio servire „teneantur.“ Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 149)

k) András Királynak egy 1208-iki Oklevelében olvasni lehet ezeket: „Duodecim vero mansiones Jobbagionum qui in villa „S. Nicolai morantur, quocunque pro negotio Ecclesiae „Abbas ipsos mittere voluerit“ (Cod. Dipl. Hung. T. III. V. I. p. 62) Ismét egy 1265-iki Oklevelében mondatik: „Item „de eadem villa Petrum et Nicolaum Miko — qui similiter „ipsius fuerant libertini, in Jobbagiones equestres, qui vul- „gariter Lovaslegény nuncupantur eidem Ecclesiae ordinavit“ Ismét III. Béla Királynak 1186-ik Levelében ezek vagynak: „quod Job Archiepiscopus Strigoniensis terrarum, quosdam „homines, de Provincia Posoniensi Marcum et Petrum in „nostram praesentiam agendis, contra ipsum super libertate „eorum, et asserens eosdem Jobbagiones Ecclesiae praeno- „minatae, hi vero dicentes se esse liberos, et militari armatu „in exercitu Domini Regis equitantes tanquam decet Nobiles

azért, mivel ezeknek Jussokat közönséges Törvények, 's Királyi Privilegiumok regulázták. — A' Várhoz tartozó földeknek elidegenítése szülő oka volt tehát annak is; hogy a' Vár-Jobbágy nevezet, 's előség lassan lassan alább szállott, 's azon nevezetet későbbben a' Közönséges Vár-Katonák, 's a' Privátusoknak más földet bíró emberei is használták, de már akkor ugy látszik, hogy a' Jobbágyok között az a' meg különböztetés uralkodott, hogy a' valóságos katonai szolgálatot tévő Jobbágyok néha *Tisztességesebb*, néha ismét *Első, Természetes Jobbágiaknak* hivattattak. 1) Különben Törvényeink szerint az

„servientes“ Egyéberánt a' Vár Jobbágiaknak a' Privátusokén való elsőbbségét az 1222 19-ik T. Cikkely is bizonyítani láttatik annyira, hogy itt több példákat előhozni szükségtelen.

- 1) István iffiabb Király egy 1263-iki Oklevélben mondja; „accedentes ad nostram praesentiam Thomas Paulus Feney et Omb de Villa Inarch filii videlicet Jobbagionum Castri Albensis, qui descensum Comiti dare consueverant; nobis humiliter supplicarunt, ut cum eisdem per pestem Tartaricam desolatis, misericordiam facere dignaremur: Nos igitur — benignitate solito eisdem de huiusmodi statu ipsum eximentes in numerum, et Collegium honestorum Jobbagionum ejusdem Castri duximus transferendos“ 's a' t. Ismét Béla Király egy 1269-iki Levelében mondja: „quod cum tempore novitatis Praepositorum Albensium inter primos, et postremos eiusdem Ecclesiae nostrae Jobbagiones super Nobilitate, et statu Jobbagionatus eorum multoties fuisset gravis discordia suscitata, — Concessimus statuantes, quod omnes illi, qui usque praesens tempus Magistri Demetrii Albensis Praepositi, Aulae nostrae Vice-Cancellarii — nomine Jobbagionum permanserunt, illa et eadem gaudeant per omnia et gratulentur in perpetuum libertate, qua iidem primi veri, et naturales dictae Jobbagiones Ecclesiae perfruuntur, et de caetero super illorum libertatibus nullus Praepositorum facultatem habeat cognoscendi. Cum primis sicut praemisimus sint ultimi coaequati, et ut prae-

e'féle Jobbágyok nem voltak a' leg alsóbb rendü , 's minden szabadság nélkül való emberek a' később időkbe is: m) mind addig, miglen azok Ulászló Király alatt a' Nemesség ellen fegyvert fogván , Törvény szerént örökös szolgálodgra vettettek, n) 's az alól némelly részben csak a' később időbe szabadítottak fel, o) de különben régi jussokat , 's elsősegeket vőnsza soha sem nyerhették. Egyéb-eránt meg lehet jegyezni, hogy ezen Vár' Megyéjén lakó Jobbágyok közül, némelly Várba, vagy erős helyeken lakók, még igen korán a' Fő Ispányok' hatalma alól Királyi Privilegiumok által felszabadítottak , 's ezekből származtak későbbben a' Szabad Királyi Városok, melyekről utóbb lészen emlékezet; némelly, Jobbágyok ismét szinte a' Vár' szolgálatja alól kivétetvén a' Serviensek' Rendébe emeltettek, p) valamint erről már az előbbbeniekből emlékeztünk is.

„dicti Jobbagiones honestatem Jobbagionatus sui, et servitia Regni in expeditionibus debita tanto valeant facilius et honestius exhibere“ (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 155 et 518)

m) Sigmond Király II. T. Könyvének 6-ik Czikkelye e' képpen szól; „Sanximus praeterea: ut a modo in antea Cives, Hospites seu Jobbagiones nostri Regales, de nostris Civitatibus, Possessionibus, Oppidis et Liberis Villis, Castrorumque nostrorum Tenutis, ad Ecclesiarum, Nobilium, et aliorum prae-eminentiae hominum possessiones; et e converso earundem Ecclesiarum, nec non Nobilium; et alterius prae-eminentiae hominum Jobbagiones in praefatas nostras Possessiones, Castrorumque nostrorum tenutas; et generaliter quilibet liberae Conditionis homines“ 's a' t. Ezen utolsó kifejezés arra mutat, hogy a' Jobbágyok még 'Sigmond Király' idejébe is szabad sorsú emberek voltak , 's hogy még alább való rendü emberek is voltak nálloknál.

m) Lásd Ulászló VII. T. K. 14-ik Czik.

o) Lásd az 1538-iki 21. 22. 's több T. Czik.

p) Egy 1206-iki Oklevélben mondatik: „quod, quosdam homines Symarth, et filium eius Hamud, cum sex cognatis eorum-

XX. F e j e z e t.

A' Szent István Király' Szabadjairól, vagyis Jobbágjairól (Liberi seu Jobbagiones Sancti Stephani)

Szent István Kirdly' Szabadjainak, vagy Jobbágjainak (Liberi v. Jobbagiones Sancti Stephani) kiktől mánapigis a' Veszprém Vármegyei *Szent Király Szabadja* nevű Helység neveztetik, 's a' kik néha *Proceres Castri*, vagy *Proceres St. Regis* nevezettelis, melly alatt mai időben az Ország Fő Rendeit értik, jönnek elő a' Régiségekben, a) hivattattak azok a' Vár Katonák, kik Sz. István Király által Arany-pecsétes-Levél mellett, bizonyos szabadsággal meg ajándékoztattak, 's ugyan azért ezekis, valamint a' Királyi Serviensek, a' magok szabadságokat az Arany-pecsétes-Levéltől *Arany Szabadságnak* nevezték. Ezen Szabadokat sokan ugyan egy rendűeknek tartották lenni a' Vár-Jobbágiakkal, azt állítván, hogy azok csak nevezetjekre nézve különböztek ezektől, ugy mutatják azonba a' Régiségek, hogy azok között egyéb különbségekis uralkodtak. Mivel jóllehet

„dem — de Villa Basth, qui de Altioribus Jobagyonibus“
 (Lásd ezen kitételre az 1) alatt való jegyzést) „Castri Bolon-
 „duch oriundi fuerant — de Jobbagionatu et conditione Castri-
 „praedicti, qua iidem adstricti tenebantur, de Regia libera-
 „litate penitus eximentes, ad libertatem et numerum caete-
 „rorum servientium nostrorum Regalium cum terris eorundem,
 „quas habent haereditarias, duximus transferendos“

a) István Király egy 1165-iki Okievelésben ezeket mondja „Ego
 „Stephanus Dei Gratia Rex Hungariae — istos homines Sub-
 „urbanos Posonienses quorum nomina sunt, etc. — a Ca-
 „streusensi servitio subtraxi, eo tamen tenore, ut inter Pro-
 „ceres ejusdem Castri, Proceres Filii, scilicet Stephani Regis
 „existant“

a' Sz. István' Szabadjai is Vár-Jobbágyok voltak, 's a' Várak' oltalmazására némünemüképpen levoltak kötelezve, b) mindazáltal a' többi Vár-Jobbágyoktól különböztek mindenek előtt abba; hogy ők külön rendet formáltak a' Vár' Katonáitól, 's a' hadi gyakorlásokat külön vitték véghez, c) ismét: hogy a' Sz. István' Szabadjainak a' Vár-Jószágába való örökösödések ki terjedtebb volt; mint a' más Vár-Jobbágiaké; d) és ismét: hogy a' Vár-Jobbágiakból a' Sz. István' Jobbágiai közé való által tétel meg jutalmaztatásnak is tartatott, e) következésképpen előbb

b) Lásd alább az f) jegy alatt való példát-

c) A' Váradí Tüzes Vas próbáról szőlő Regestrumnak 314-ik §-ba olvastatik: „Cum Voivoda Comes de Doboka, pervideret „exercitum suum, quidam ex Joubagionibus, eiusdem Castris „homine Henreust, statit in ordine Joubagionum Naturalium, „qui scilicet Joubagiones S. Regis nuncupari solent. Tunc „accesserunt quidam de Joubagionibus S. Regis — et reje- „cerunt illum de Ordine suo, dicentes, quod ipse non esset „de Ordine et gradu Joubagionum S. Regis“

d) Kálmán Király I. T. Könyvének 20-dik Fejezetjében mondja: „Possessio quaelibet a' S. Stephano donata humanae succes- „sionis quoslibet contingat haeredes. Possessio vero ab aliis „Regibus data, de Patre descendat ad Filium, qui si defe- „cerit, succedat Germanus, cuius Filii etiam post mortem „illius non exhaeredentur, Germanus autem praedictus si „non inveniatur Regi Haereditas deputetur? Iten a' Posses- „sio“ nevezet alatt a' Várakhoz tartozó Jószágokat kellett érteni, melyekben való örökösödést a' Sz. István Király által adattakra nézve nem szorította Kálmán Király olly szűk korlátok közé, mint a' többi Királyok által adott Vár-adományokba. Mint hogy pedig a' Vár' Jószágait kivált még abban az időben, némelly Eklésiákat kivéven, többnyire a' Vár-Katonák, 's Jobbágyok használták, ugyan azért a' Sz. István Király' Szabadjai, örökösödésbeli nagyobb Szabad-ságok tekintetéből magokat a' többi Királyok' Vár-Jobbágiainál előbb valóknak lenni tartották.

e) Lásd az a) alatt való Jegyzésben említett példát.

valókis voltak mint' egyéb Vár Jobbágiak; Egyéberánt pedig mindenkben egy formáknak lenni tapasztaltatnak a' Vár - Jobbágiaival, 's valamint ezek, ugy a' Sz. Király Szabadjai is csak érdemek után emeltettek a' Serviensek' vagy is a' későbbi Nemesek közzé. f)

XXI. F e j z e t.

A' Szabad, és Királyi Városokról, 's azoknak Polgáraitól rövideden.

Hogy a' Város szó ezen szótól származik *Vdr*, kiki láthatja, következésképpen azt is kiki tudhatja, hogy a' Város régenten nem egyéb volt mind valamelly körül kerített hely, vagy erősség mellyben, vagy a' melly mellett emberek laktak. Az illetén Városok midőn még a' Magyar Polgári Alkotmány a' maga épségében, 's valóságában volt, nem tettek különös testet a' Vármegyéktől, mivel azokban azok laktak, kik a' Vároknak Megyéjén, vagy is a' Vármegyékben földet birtak, következésképpen Vár Katonák, 's egyenesen a' Vármegyék' Fő-Ispányai' Birósága alá tartoztak. a) Minekutánna azon-

-
- f) András Király egy 1217-iki Oklevelében mondja: „quod nos „Nostri Fidelis Vruz Jobbagionis S. Regis de Zala Servi- „tium-cognoscentes — ipsum cum tribus Fratribus Uterinis — „a Jobbagionibus. S. Regis de Castro Zaladiensi penitus exem- „tum; liberum, et immunem permanere praecipimus, regia „statuētes Auctoritate; ut liceat amplius ipsi una cum Fra- „tribus — cum Praediis T. T. aurea et perpetua perfrui „libertate et inter Servientes Regis annumerari perpetuo.“
- a) Ki tetszik ez Kálmán I. T. K. 38. Fejezetjéből is a' hol mondatik: „Si Rex forte cuiquam Comiti vel Ministro „aliquem de Civibus dimiserit, solus in expeditionibus „pergat, sint autem ad populum, ubi egit revertatur.“

ban a' több rendbeli viszontagságok a' Hazát mint egy pusztává tették, a' Haza' java, 's bátorsága azt kívánta, hogy az idegen Felekezetek bizonyos szabadságosítások, 's felmentések által a' Hazába édesgettsenek, 's ugyan azért nem is mulatták el Királyaink némelly Jövevény 's Hazai Felekezeteknek bizonyos szabadságot osztogatni, b) melly szabadságosításon való kapkodás utóljára annyira ment, hogy némelly Felekezetek a' Királyok Privilegiumai által a' Vármegyék' Fő-Ispányainak Birósági hatalmok alól egészen felmentettek, c) következésképpen a' Vármegyéktől elszakasztattak, 's ezekből lettek későbbben a' Szabad Városok. Innét kiki által láthatja hogy a' Várban, vagy a' mellett lakókból, 's Királyi Privilegium által felszabadítottakból, lettek későbbben a' Városi Polgárok; a' Várok' vidékén vagy is a' Várok Me-

Melly T. Fejezet egyenesen arra mutat, hogy a' Polgárok a' Fő Ispányi hatalom alatt voltak. Világosabban kitetszik azonban a' Város' Polgárainak a' Városhoz való tartozandóságok, a' Váradí Tüzes Vas próbáról szőlő Regestumból, a' hol a' többi közt a' 360. §ban ez mondatik: „Cives „Castri Bolondus de villa Leginer — impetierunt quosdam „de eadem villa — dicentes quod eorum essent Concives — „Martinus Comes eorum non contentus per Pristaldum — „misit ad examen ferri candentis Varadinum.“ Illyetén példákat számtalanokat találhatni a' régiségekben.

- b) Már Kálmán I. T. K. 80. Fejezetjében olvastatik: „Liber quoque hospes sicut sclavi, vel caeteri extranei, — pro „libertate tantum denarios dent.“ Illyeneket szinte számtalanokat lehet olvasni a' Régiségekben, ugyan azért nem tartottam szükségesnek ide többet iktatni.
- c) Béla 1243. Oklevelében (Lásd *Supplementum Analectorum Terrae Scopus* pag. 30.) ezeket mondja: „Ad universorum „titiam horum serie volumus pervenire, quod hospitibus „nostris in villa Olozi de Tornava congregatis, et congregandis hanc concessimus libertatem, ut a Comite Parochialis liberi sint penitus, et exempti “ ‘a’ t.

gyéjén lakókból pedig lettek a' Jobbágyok. Különben régibb Törvényeink azt mutatják, d) hogy a' Szabad Városok régenten több félék voltak, és pedig a' Királyok, Királynék, 's más Privatus Uraknak szabad Városaik, a' mint tudniillik egyiknek, vagy másiknak némelly adozásbeli terhekkal tartoztak; utóbb mindazáltal, mint-hogy Királyi Privilegiumok által kormányoztattak, 's sokan magokat a' Földes Uri hatalom alól meg is váltották, 's némelly Földes Uri Jussokkal fel ruházott szabad Városokból Királyi Városok lettek. Az e'félé szabad Királyi Városok között legrégibbnek látszik lenni Székes Fejér Vár, mivel több szabad Városoknak adott Privilegiumaikban az említett Város' szabadságai említettnek, és a'hoz mérsékeltek. Egyéberánt mimódon 's mikor vettek részt a' Királyi Városok az Ország' köz Tanácskozásában arról utóbb, midőn az Ország-Gyűléséről szólunk, fogunk emlékezni. Itten csak azt jegyzem meg, hogy Sigmund Király II. Törvény könyvének Előbeszédjében világos nyoma vagyon annak, hogy a' szabad 's Királyi Városok az Ország' köz Tanácskozásában részt vettek; Árván születő László alatt pedig már Regálisok által is meghivattattak, e) Nagyobb kérdést szenved azonban az, ha vallyon későbbben minden Királyi Városoknak volt e' az Országos Tanácskozásokban szava? mivel a' Koronatio előtt 1608. 6. Cikkely következésében hozott Koronatio utlánni 1608. 1. T. Cz. értelme szerint csak azok a' Királyi Városok számláltattak a' Törvénytévő Rendek közzé, mellyek Ulászló VII. T. K. 3. Cikkelyében feljegyeztettek.

d) I. Lajos Király T. K. 18. Cikkelyében mondatik: „In civitatibus, et liberis villis Regalibus, Reginalibus, Prae-latorum, et Baronum et aliorum Nobilium tenutis, et possessionibus Jobbagiones Regnicolarum nostrorum pro prietinis factis non possint impediri “ 's a' t.

e) Lásd Kovachich *Festigia Comitior.* pag. 288. et seq.

VII. F e j e z e t.

Az úgy nevezett Udvarnokokról, vagy is Udvari-szolgákról (Udvarnik) és a Szabadosokról (Libertini) 's Szabadokról (Liberi).

Régi Eleink a' Rabszolgáknak többségében igen gyönyörködtek annyira, hogy az volt a' legtehetősebb Úr a' Hazában, kinek legtöbb e'féle Rabszolgái voltak, kiket körülöttek, 's Udvarokban is mindenféle szolgálatra alkalmaztathattak, 's ezeket közönséges nevezettel a' régi időben Udvarnokoknak nevezték; a' honnét az is kitetszik, hogy csak annak a' Nemesnek volt régenten Udvara, vagy is Curiaja, kinek e'féle Udvarnokokat tartani módjában állott, 's ugyan ezért mondja a' Magyar mai napig is, ha valakinek mélyly tiszteletét akarja kijelenteni, hogy kívánt Udvarolni. Idővel azonban nem mindenféle Rabszolgák jöttek közönségesen az Udvarnokok' neve alatt, hanem csak a' fényttévő, 's szolgálatjokért földet nyertt szolgák. Ezek pedig két félék voltak; tudni illik: Királyi, kik közzé lehet számlálni a' Királynéknak 's Királyfiaknak Udvarnokjait is; 's más magános Uraknak, vagy Egyházi főbb személyeknek Udvari szolgái; az első félék *Udvornici Regii*, vagy *Servi Regales*, 's néha *Conditionarii* nevezetekkel jönnek elő az a' Régiségekben, 's ezeket illette régenten az *Aulae Regiae Familiares* nevezet, melly későbbben az úgy nevezett Királyi Serviensekre származott által, mostan pedig nagy méltóságnak tartatik; az utóbbiak pedig ritkán *Udvornici* névvel, hanem a' mint előbbis említettük, inkább *Curiales*, *Ministri*, *Conditionarii* vagy *Libertini* nevezetekkel ruháztak fel. a) Továbbá a' mi a'

II. Andrásnak 1228. a' Pécs Váradí Ekklesiának adott Oklevelében mondatik: „Ministris quoque qui serviunt cum equis

Királyi Udvarnokokat illeti: azok vagy a' Király körül voltak, vagy pedig a' Királynak tulajdon Jóságában, vagy a' Vár-Jóságokban földet bírván, laktak, melyhez szinte a' szerént valamint a' Vár-Katonák le voltak kötelezve, 's ilyenek voltak a' Királyi Vadászok, Erdő felvigyázók, Madarászok, Lovászok, Asztalnokok, Kánászok, Kaszások, Jövedelemszedők, Marhák gondviselői, Hirdetők, Pinczések, Halászok, Pénzverők, Szőlőművesek, Szekeresek 's több a' félék, egyszóval a' kik a' Királyi Udvar' számára valamelly szolgálatot tettek, vagy mesterségeket űztek. Meg kell azonban jegyezni, hogy jól lehet az e'félék mind Udvari szolgálók voltak, 's közönséges nevezettel Udvarnokoknak, 's *Conditionariusok*nak nevezettek, mindazáltal némelly Felekezeteknek Különös tulajdon nevezetjei is voltak. Így a' Királyi Lovászok *Agazones*, a' Hirdetők, Királyi Marhák gondviselői *Praecones*; b) a' Királyi jövedelemszedők *Thavernici*, a' Királyi Asztalnál szolgálók, vagy is Asztalnokok *Dapiferi*, a' Kaszások *Falconarii* a' Vadászok *Venatores*, a' Szekeresek *Curriferi*, a' Pénzverők *Monetarii* 's a' t. névvel is kerülnek elő a' Régiségekben. A' mint pedig némelly Udvari Felekezeteknek nevezetesebb hivatalok, 's kötelességek volt, szinte külön volt Elöljárójok is, kik *Magister* névvel tiszteltettek meg régenten, mint p. o. a' Királyi Lovászoknak Elöljárója

„centum, quinquaginta sex;“ 's a' t. Ismét Béla Királynak a' Demesi Prepostságnak ki adott Oklevelében mondatik: „Haec sunt nomina suorum Curialium, qui ad omnia dum h, per Decanum mittuntur parati sunt“ 's a' t. Ismét II. Andrásnak 1208. Oklevelében mondatik: „Libertinos vero, quorum pars habitat in Lybin — tali servitio adstrinxerunt, ut quindecim unum equum Curriferum et Currum habeant, in quo — secundum Mandatum Abbatis servire teneantur“ 's a' t.

b) Lásd a' Praecokról írt fejezetben az i' alatt való jegyzést.

Magister Agazonum Regalium nevezettel diszeskedett; a' többi nem olly nevezetes Felekezetek' pedig mint a' Királyi Vadászok, Kaszások, 's a' t. több Elöljárók alatt voltak, nevezetesen pedig volt azoknak úgy nevezett Századosok, 's Tizedessék, c) kik néha *Jobbagiones Udvarnicorum* d) nevezettel is említetnek, és ismét volt Fő Elöljárójok, ki néha *Comes Udvarnicorum* e) nevezettel is diszeskedett, melly olly előkelő hivatal volt régen a' Hazában, hogy az néha egyszer'ámind valamelly Megyének Főispányságát is viselte f); ezeken kívül pedig még a' régibb, vagy öregebb Udvarnokoknak is megadott az elsőség g). Többiben' meglehet jegyezni, azt is, hogy az e'féle Udvarnokok, ha magoknak érdemeket szereztek, néha a' Királyi Serviensek' közé is ál-

c) A' Fejérvári Káptalannak 1184. Oklevelében olvastatik: „qui-
„dam Udvarnicorum Regis de Suburbio Strigoniensi Sera-
„phim videlicet et Pancratius Centurio cum quibusdam suis
„subditis Udvarnicis, Nana Comite suffragante“ (*Codex Dipl. Hung. T. II. pag. 219.*)

d) Egy Posony Vármegyei 1222. Oklevélben mondatik: „prae-
„sentibus viris discretis et honestis nobiscumque judicanti-
„bus — Matheo et Marcello filiis Comitum Udvarnicorum,
„Nicolao filio Alberti, Ladislao filio Bachy — Jobagioni-
„Udvarnicorum, Benedicto filio Urk, Ladislao filio Chumur
„— Senioribus Udvarnicorum, et aliis quam pluribus nobis-
„cum consedentibus“ (*Cod. Dipl. Hung. T. III. V. I. pag. 365.*)

e) Lásd a' d) alatt való jegyzést. És ismét egy 1266. Oklevélben mondja Béla Király: „In hac parte requisivimus Far-
„cassium Comitem Udvarnicorum nostrorum de Pápa, qui
„praesens erat.“ (*Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. III. p. 314.*)

f) András Királynak egy 1228. Oklevelében az alá irt személyek nevei között találattatik ez is: „Dionysio filio Dionysii Ma-
„gistro Udvarnicorum, et Comite de Zonuk“ 's a' t. (*Cod. Dipl. Hung. T. III. V. II. p. 150.*)

g) Lásd a' d) alatt való jegyzést.

tal lélettek, 's a' szerént Nemességet nyertek. h) A' mi a' Privatus embereknek Udvarnokjait illeti: azok szinte az Uraság' számára vittek véghez többféle szolgálatokat, 's mesterségeket, mellyeknek a' régi Oklevelekben több nyomaira találhatni. Egyéb eránt a' mi a' Szabadosokat (libertini), kik közzé az Udvarnokok is tartoztak, 's Szabadokat (liberi) illeti: a' Felszabadításnak több ágai voltak régenten; azok, kik valamelly bizonyos szolgálatra alkalmaztattak, vagy kiknek az Uraság eránt való kötelességek meg volt határozva, Szabadosoknak nevezettek, 's e' féléknek igen sok nemeit találhatni a' régiségekben, i) de azért egészen szabadok nem voltak, mivel Uraikat elsem hagyhatták, sőt Uraik által néha el is adattak. k) A' Szabadok pedig ismét többfélék voltak, tudniillik olyanok, kik egészen felszabadítottat-

h) Béla Király egy 1244. Oklevelében mondja: „Bogan, Klsid, „Nolez, Zaphyrum Paulum et per eos filios filiorum suorum cum terris eorum haereditariis (eximimus) et constituimus inter Nobiles et fideles Servientes Regni nostri; „nullus deinceps eosdem et filios filiorum suorum praesumat „Udvarnci nomine nominare“ (Cod. Dipl. Hung. T. IV. V. I. pag. 334.)

i) Egy 1137. Oklevélben olvastatik: „Alios etiam Libertos de- „dit, qui evenerunt sibi de interfectione Juonis, officium „illorum tale est, per se ipsos tenent equum, quocumque „eat Dominus eorum, Currum dant cum equo, et Cooper- „torio; cacabum dant, lequos „servant,“ herbas afferunt, „ignem faciunt, ligna incidunt, pecora ad vescendum du- „cunt,“ 's a' t. (Cod. Dipl. Hung. T. II. p. 90.) Illyenekre számtalanokra találhatni a' Régiségekben.

k) A' Váradi Tüzes vas próbaról szóló Registrum 374. §ban mondatik: „Jacou filius Patae, emit a Bodun Comite ter- „tiam partem terrae Solumus — idem etiam ab eodem emit „super eandem terram duos libertinos — Bodun autem tes- „tatus est se vendidisse illa, et accepisse pretium eorum „taliter, videlicet vinginti et septem marcas“

tak Uroknak hatalmok alól, 's a' hová akartak oda me-
 hettek, 's a' millyen szolgálatot vállalni akartak, ollyat
 vállalhattak; l) ismét mások, a' kik csak bizonyos pénz-
 beli adót, melly adó *liberi denarii* nevezettel említte-
 tik a' régiségekben, fizettek, 's különben Uri hatalom
 alatt nem voltak; m) és ismét olyanok, kik vitézségek
 tekintetéből Katonai szolgálatra alkalmaztattak 's ezek-
 ből lettek azután a' Vár-Katonák, a' Serviensek, 's több
 e' félék, a' mint ezekről az előbbiekben elég bőven
 értekeztünk.

XXIII. F e j e z e t.

A' Rabszolgákról.

A' Rabszolgaság nem volt a' régi időben igen ritka
 dolog, mivel azt akkoriban majd minden Nemzetek gya-
 korlották, és ez a' Magyaroknál is mint akkori időben
 igen hadakozó Nemzetnél nagyon keletben volt. Az e'
 féle Rabszolgaság' állapotja pedig a' kit a' bal sors arra
 kárhoztatott, valóban szomorú helyheztetés volt, mert
 azon kívül, hogy az olyanokat Uraik, valamint a' mar-
 hákat tetszéseik szerént akár mifele terhes dologra hasz-

l) A' Váradi tüzes vas próbáról szőlő Regestrumban a' 137. §-
 találtatik: „Ibrahim Archidiaconus de Zobuslou quendam
 „adoleſcentulum nomine Paulum ſervum ut ipſe dixit empti-
 „tium, manumiſit, ita, ut quamdiu ipſe viveret, ei ſervire
 „teneretur; poſt mortem autem ipſius ita liber foret, ut et
 „ipſe Paulus, et omnis generatio ab eodem ſuccedura ubi-
 „cunque vellet, manendi ſq; haberet.“

m) Lásd Kálmán Király I. T. K. 80. Cz. Ismét a' Váradi Re-
 gestrumban a' 206. §ban olvashatni: „diſcentes quod eſſent
 eorum Coofficiales, et ſimiliter Centuriatui ſubjecti, illi di-
 „xerunt, non eſſe ſubjectos Centurionatui, ſed debitores li-
 „berorum denariorum.“

nálhatták; azoknak életek, 's halálok, szinte, valamint a' Romaiaknál, az Urok' kezébe volt, 's egyedül azoktól függött, a' honnét vette eredetét az ugy nevezett *Jus Patronatus* is; a) Mellynél fogva akkoriban sok Nemes szivű ember a' néha nállánál sokkal durvább érzésű győzedelmes Tyrannusnak martalékja lett, valamint ezt a' Magyarok közül a' kegyetlen Tatár futás, 's a' Mohácsi veszedelem alkalmával szinte elegenden érezték. Minekutánna azonban a' Magyarok a' Királysági Kormány alá kerültek, 's a' Keresztény hitre tértek volna, a' Rabszolgaság' állapotja is kezdett könnyebbedni Hazánkban, részszerént a' szolgaság' állapotjából való többféle felszabadítások, részszerént pedig a' szabadságunk pénzben, vagy érdemeken való könnyebb megváltása; részszerént ismét régi Királyainknak kegyes munkálódások által. Ugyan is már Sz. István Királyunk megszűnván a' Keresztény Rabok' sorsát kezdette azokat a' Privátusoktól megváltani, sőt azoknak megváltására nézve bizonyos árat is szabott, mellyért magát kiki megválthatta a' szolgaság' igája alól. b) Ugy szinte a' Római Pápa sem mulatott el semmit is, hogy a' Keresztény Rabok' sorsát könnyebbitse, de csak a' Keresztényekét, mivel a' Pogány valláson lévőknek még inkább akarta, hogy a' Keresztények' hatalma, 's rablánczai alatt nyögjenek. c) Szinte nem mulasztott el ezen célnak előmozdítására nézve Sz. László Királyunk is semmit is, a' mint ez azon Királynak némelly Törvényeiből kitettség. d) mellyet annyival is inkább kellett cselekednie, mivel a' Rabszolgák régenten egyedül a' külföldi fosztogatásokból élven,

a) Lásd TT. Horvát István Urnak a' *Magyar Gyökere Nemzetségekről írt könyv.* 97. 's 98. lap.

b) Lásd Kéza' *Kronikáját* a' 142. lap.

c) Ugyan csak Kéza' *Kronikájának* 144. lap.

d) Lásd Sz. László III. T. K. 2. Fejez.

minekutánna azt régi Királyaink tilalmazták volna, utóbb az Országba gyakorolták azokat, neki adván többféle tolvajságoknak magokat; mellynél fogva semmit sem csudálkozhatunk Sz. László Királynak a' Tolvajokra, 's Fosztogatókra hozott azon kemény büntető törvényein, mellyeknek szerzésére egyedül a' fosztogatáshoz szokott szolgáltnak gonoszságok, 's talán idő korán való felszabadítások adott okot. Igen jó tehát itt erre nézve megjegyezni azt, hogy semmi Nemzet se szabaditson fel kellett felül 's hirtelen egy különben nyomtatás alatt, és pallérozottság nélkül lévő Felekezetet addig, minek előtte annak előbb Cultúrát, 's bizonyos élelmet nem adand, vagy rendelend; az a' féléknek koránt való felszabadítása a' pallérozottabb Felekezetnek terhére, 's sokszor a' Hazának veszedelmére is szokott lenni. De hogy vissza térjek a' dologra: A' Rabszolgaság' állapotját leginkább kívánta könnyebbíteni a' mi igen dicsőséges Kálmán Királyunk, minekutánna azt akarta végbe vinni, hogy a' Királyon, 's Ekklesiákon kívül senki se tarthasson Rabszolgákat; e) azon kívánságát azonban elnem érhetette egészen, mivel a' később időkben is lehet a' Rabszolgaságnak elég nyomára találni Hazánkban. f). Későbbben azonban minekutánna a' Tatár-futás Hazánkat kietlen pusztává tette, a' Rab szolgaság' állapotjának a' Királyoknak pártfogása mellett csak ugyan meg kellett változni, mivel különben az Idegeneket az elpusztult Hazába édesgetni nem lehetett, csak bizonyos szabadságos feltételek mellett.

e) Lásd Kéza' *Kronikájának* 143. lap.

j) A' Váradi tüzes vas próbáról szóló Registrumban, mellyben a' 13. század elején történt dolgok is foglaltatnak, annak elég nyomára találhatni.

XXIV. F e j e z e t.

Az Országos Tanácskozásokról, vagy is az Ország Gyűléséről Hazánkban.

A' Köz Tanácskozásoknak nyomára már a' régi Sztitya Felekezeti Népknél akadhatni; a) következés képen kérdést sem szenved, hogy minekutánna 'a' Magyarok a' régi időben a' Köz-Társasági Uralkodás formáját használták, Köz Tanácskozásoknak is kellett lenni, 's azt Magyarúl mostan hívjuk *Ország-Gyűlésének*. Ugy látszik azonban, hogy valamint a' Magyar Polgári Alkotmány némelly részben változott, szinte a' szerint időről időre változást szenvedett az Ország' Gyűlése is. Ugyanis jól lehet némelly régi Iróknak bizonyítása szerint, a' Magyarok még Scythiában laktokban a' Köz-Társasági Uralkodás' formáját használták, b) mind az által, midőn a' Magyarok Scythiából megindultak, a' Köz-Társasági Uralkodás' Formája közöttök nagy változást szenvedett, 's mint egy a' Nemzet' Főbb részével mérsékelt Fejedelmi Uralkodás' formája foglalt helyet; mivel Béla' Névtelen Jegyzőjének állítása szerint, a' Magyarok elébb ugyan magokat hét Fő Személyeknek, azután pedig ezek által ismét egy Fejedelemnek, tudniillik Álmosnak, vagy némelly Irók szerint Árpádnak, Uralkodói hatalmuk alá adták, olly formán mindazáltal, hogy Árpád az Ural-

a) Bonfinius *Decades Rerum Hung.* p. 50. mondja a' Hunnuszokról; „Edictis igitur Comitibus quum Tribus undique convenissent, Attilae cuncti suffragia reddunt Regemque declarant“

b) Constantinus Porphyrogenitus *De administrando Imperio* Cap. 38 mondja: „et ante hunc Arpadem Turci“ (id est Hungari) „Principem alium nullum unquam habuerunt“ Lásd Práy *Annales, Vet. Hun.* pag. 307. 308.

ködés' dolgában mindenkor a' Nemzet' Fő Embereinek tanácsával élt, 's a' képpen kormányozta Nemzetét: c) Következésképpen ettől az időtől fogva, az Országos Tanácskozásokban egyedül az Ország' Fő emberei, vagy is a' Nemzetségek' Fejei vettek részt. Az Országos Tanácskozásoknak illetően állapota volt a' több következő Fejedelmek alatt is d) egész Sz. István Király' Uralkodásáig, kiis a' Nemzetenél, már az Attya Geiza által elkezdett Királyi Uralkodás formájának talp követi letévén, az által az Országos-Gyűlések' formáját is meg változtatta. Vagyon ugyan némelly Íróknál nyoma annak, hogy már Sz. István Király nem csak a' Nemzetségek' Főbb embereinek, hanem egyszersmind a' Népek (Plebis) egyetértésével is választatott az Országos-Gyűlekezeten Királynak; e) mind az által még akkor az olly tökéletesen

c) Azon Anonymus az V. Fejezetben mondja; „Ergo libera voluntate, et communi consensu Septem Virorum, elegerunt sibi ducem“ Ismét a' VI. Fejezetben az Esküvés harmadik pontja így szól „Ut isti principales Personae qui sua libera voluntate Almuu sibi Dominum elegerant, quod ipsi et filii eorum nunquam a Consilio Ducis et honore Regni omnino privarentur“ Ismét a' 40. Fejezetben „et in illo loco Dux et sui Nobiles ordinaverunt omnes Consuetudinales leges Regni, et omnia jura ejus qualiter servire et Duci, et Primatibus suis“ 's a' t. ismét a' 41-ik Fejezetben „Tunc Dux Arpad, et sui Primates invito Consilio constituerunt, quod exercitum mitterent propter Salanum Ducem“

d) Az említett Anonymus az 57-ik Fejezetben mondja „Tochum vero Dux, cum omnibus Primatibus Hungariae obtinuit omnia Jura Regni sui.“ Ismét Geiza Fejedeleu Sz. István Király Attya' idejéről mondja Charthuitius Cap. I. § V. „Convocatis Pater suis Hungariae Primatibus cum Ordine sequenti communis Consilium colloqui filium suum Stephanum post se regnaturum paulo praefecit, et ad hoc corroborandum a singulis Sacramentum exegit.

e) Ugyan azon Carthuitius Cap. I §. VI. mondja „Post obitum

nem volt meg állapítva, mint azután azt tapasztalhatjuk; mivel Sz. István Királyunk, a' mint Törvényei is bizonyítják, még akkoris, midőn a' Nemzetnek az Uralkodás' formáját némelly részben magokban foglaló Törvényeket adta, az Országos Gyülekezetben egyedül a' Nemzetnek, vagy is inkább a' Magyar Nemzetségek' Főbb embereinek Tanácsival élt. f) Minekutánna azonban a' nevezett Király a' Serviensi, 's a' Vár-Jobbágiai, vagy is Vár Katonai Rendet 's a' szerént a' Vármegyéketis kelle szerént elrendelte, már azután az Országos Tanácskozásokban a' Nemzetségi Főbb embereken kívül, kik későbben Báróknak, vagy is Szabad-zászlósoknak, és Mágnásoknak, vagy is Nagy Uraknak nevezettek; a' Serviensek is, kik későbben Nemeseknek hivattak; és Vár Jobbágiak, vagyis Vár Katonák, kik közzé, a' mint a' XX. Fejezetben említettünk, a' Sz. István Király' Szabadjai, 's Jobbágiai is, kik Procereseknek is nevezettek 's a' kik későbben, 's máigis Jobbágyoknak, régente pedig a' Serviensekkel egyetemben öszveséggel *Milites* névvel is nevezettek, részt vettek. Bizonyítják az előbbeni állításomat mindjárt a' következő Királyok alatt történt Országos Gyülekezetekről szóló némelly hiteles maradványok, holottis már az Országos Gyülekezetekben nem csak a' Nemzetségeknek Fejeiről, hanem

„Patris Stephanus adhuc adolescens favore Principum et „Plebis in Patris Solium laudabiliter proventus“

f) Sz. István Király II. T. K. 14-ki Fejezetjében mondatik „Secundum Decretum Regalis Senatus“ Ismét ott a' 19-ik Fejezet „Secundum Regalis Decretum Concilii penitus interdictum est“ Ismét ott a' 35-ik Fejezetben „Consensimur igitur petitioni totius Senatus ut unusquisque dominetur propriorum, similiter et donorum Regis.“ Ugyan csak az említett Carthuitius a' 134 lapon mondja: „Qualis vitae, vir et discretionis fuerit, cum Episcopis et Primatibus Hungariae statutum a se Decretum manifestum fecit.“

az egész Nemzetről nagyon emlékezet. Nevezetesen pedig mindjárt Péter Király' Uralkodása idejéről a' régi Bécsi Képes Kronika ezeket mondja: „*Anno igitur regni „Petri tertio Principes Hungarorum et Milites Consilio Episcoporum convenerunt*“ g) Itt a' milltes szó alatt, a' mint emlitém Servienseket, és a' Vár Jobbagiákat is kell érteni, mivel ezek régenten, a' mint az elébeniekben mondtuk, mind Királyi Katonák voltak; Valamint ez szinte azon Kronikának, midőn az I-ő Béla Hírályról emlékezik, eme szavaiból még világossabban kitetszik; a' holottis nagyon: „*Misit autem Rex Clementissimus per totam Hungariam Praecones, ut de singulis villis, vocarentur duo Seniores, facundiam habentes ad Reges Consilium. Quo audito non tantum hi, qui vocati fuerant, sed etiam omnes Rustici et Servi cum universa Plebe Hungariae venerunt ad Regem in Albam*“ h) Ezen szavakból kitetszik, hogy I. Béla Király alatt minden Helységről, két Követek hivattattak az Ország Gyűlésre, melly két Követek alatt a' Földel-bíró Servienseket, 's Vár Jobbágysait kell érteni. Ugyan csak ezt bizonyítja Sz. László Király I. Törvény-Könyvének is Előbeszédje, a' hol mondatik „*Anno Incarnationis ejus Millesimo Nonagesimo Secundo XII. Kalend. Junii in Civitate Sabolch Sancte Synodus habita est, Praesidente Christianissimo Ungarorum Rege Ladislao cum Universis Regni sui Pontificibus, et Abbatibus, nec non cunctis optimatibus cum testimonio totius Cleri et Populi*. Bizonyítják továbbá azt számtalan régebbi Törvényeink, a' hol a' Proceresek, kik leginkább a' Nemesek után említettnek 's

g) *Cronicae Hungarorum* Cap. 36. in scriptor rer. Hung. 1765. P. 1. pag. 158.

h) a' g) alatt mondott Kronika 46-ik Fejez in *Scrip. rer Hung.* P. 1. p. 158.

a' kik alatt az elébb mondottak szerént a' Sz. István Király által rendelt Vár Hatónak 's Vár Jobbágyok értetődtek, több helyen előfordulnak: jollehet a' későbbi Törvényekben, midőn a' Vár Jobbágyainak a' belüli Jussok enyészni kezdett, azok alatt inkább a' Királyi Városokat, a' legujjabb időben pedig az Ország Fő Rendeit lehetik érteni. Az előadattakból tehát kiki állathatja, hogy Sz. István Király' Uralkodásától fogva az Ország Főbb emberein kívül a' Serviensek, vagyis Nemések, és a' Vár Jobbágyok is, de ezen utóbbiak csak Repraesentánsaik által, részt vettek az Országos Tanácskozásokban, mellynél fogva nem csuda, ha olvassuk a' régi Íróknál azt, hogy Sz. István Királyunkat, ki a' Nemzet nagyobb részének olly szép szabadságokat adott, midőn az meg halálozott, a' Nemzet meg siratta, és három Esztendeig minden mulatságtól meg szünvén, azt meggyászolta i) Különben mennyi ideig tartott ezen szokás és szabadság a' Jobbágyokra nézve? nem bizonyos, úgy látszik azonban, hogy minekutánna Vak Béla Király alatt a' híres, de siralmas Aradi Országos Gyülekezetben több szabad Zászlós Urak a' Nemések által fel konczoltattak, k) a' Servienseknek, vagyis Neméseknek 's a' Jobbágyoknak hatalmokat a' következő Királyok, 's az Ország Főbb emberei zabolázni kezdték annyira; hogy már II. András Király kéntelenítetett 1222-ki Arany Pecsétes Privilegiuma által azoknak Sz. István Király által adatott szabadságokat helyére állítani, l) melly Privilegium, hogy valamin a' Serviensekről, úgy a' Jobbágyokról is szól, azt

i) Lásd Kéza' *Kronikáját* a' 100 lapon.

k) A' mondott Kronika 64-ik Fejez *in Scrip. rer Hung. p. 232. 233.*

l) Lásd a' Törvény - Tárban a' hol az Előbeszédben mondatik: „Quoniam libertas tam Nobilium Regni nostri, quam et aliorum instituta a S. Stephano Rege 's a' t.

azon Királynak 1231-iki Privilegiuma még világossabban bizonyítja. m) Mind ezen Privilegiumok sem voltak mind általánosan elégségesek arra, hogy a' Jobbágynak a'beli előbbeni szabadságokat helyre állítsák, 's azok közül egyedül csak azok maradtak meg a'beli régi Jussokban, kik némelly nagyobb 's erősebb Városokban lakván, 's a' Fő Ispányi hatalom alól jó előre Királyi Privilegiumok által kivételt, Szabad Városokká, utóbb pedig azok közül némellyek Szabad Királyi Városokká is lettek, a' mint hogy vagyons nyoma annak, hogy, a' mint az előbbiekbe is említettük, Sigmond Király alatt a' Királyi Szabad Városok, Mező Városok, 's Helységek Követjei az Ország Gyűlésre meg hivattattak legyen. n) És innét vagy az, hogy a' Királyi Városoknak, kik jöllehet, a' mint meg mutattuk, egyenesen a' Vár Jobbágynak közül valók voltak, mind a' mellet szavak vagyons máig is az Ország Gyűlésben; Valamint innét szinte azt is meg lehet magyarázni, hogy mit tesztek az *Incluti Status et Ordines*! Magyarúl *Tekintetes Karok és Rendek*! nevezetek? vagy is hogy, mit kellenek a' *Status*, és mit az *Ordines* nevezetek alatt érteni? Tudni illik a' *Statusok* vagyis *Karok* nevezete alatt az Ország Főbb embereit, vagy is Báróit, és Mágnássait, minthogy ezeknek jussok már az Ország' kezdetével meg volt állapítva, 's a' Praelatusokat, kik később a' Bárókhöz hasonlókká lettek, 's a' kik a' Királyi Tanácskozásokban többnyire jelen vol-

m) Lásd in *Sylloge Decretor. Comit.* T. I. pag. I. et sequ. a' hol az Előbeszéd 6. §-ban mondatik „Concedimus tam eis, „quam aliis Jobbagonibus, ac Servientibus Regni nostri, „Libertatem a S. Rege concessam“

n) Sigmond Királynak II. T. K. az Előbeszédben a' 3. §. mondatik: „Hinc est, quod convocatis ex omnibus Regni nostri Comitibus, et Districtibus, Civitatum, Oppidorum, et Liberrarum Villarum Regiae Jurisdictioni pertinentium Nuntiis, „et Legatis,

tak, 's Verhőczy szerint is mindjárt a' Király' oldala mellett ültek; o) az *Ordines*, vagy is *Rendek* nevezete alatt pedig a' Servieneket, vagy is későbbben Nemeseket, 's a' Vár Jobbágyait, kik közzé, a' mint mondtam, a' Királyi Városokis számláltattak, 's a' kik csak a' Királyi Uralkodás' kezdetével rendeltettek el, 's nyertek némű-nemű szabadságot, 'kelletik érteni. A' honnét a' Nemesség máig is *Ordo Equestris* nevezettel szokott meg tiszteltetni 's némelly régi Oklevelek' bizonyítása szerint régenten némelly Jobbágyokis mintegy a' Lovas Rendek köző számláltattak. p) Különben a' Jobbágyok Ulászló Király alatt, midőn a' Nemesség ellen fegyvert fogtak, nem csak fentebb említett, hanem ugy szolván minden jussokat elvesztették, 's e' örökös szolgaságra taszítottak. g) Egyéberánt II. Andrásnak fentebbis említett 1222-iki és 1231-iki Privilegiumaiból az tetszik ki, hogy a' Servieneknek, vagyis későbbben Nemeseknek mindnyájának helyek volt az Országos Gyűlekezetekben, IV. Béla Király alatt mind azáltal az rendeltetett, hogy azok közül minden Vármegyéből kettő, vagy három Követek küldetessenek oda. r) A' mi pedig az Országos Gyűlekezetek' helyét illeti: régi 'Törvényeink' bizonyítása szerint azt régenten Székes-Fejér-Várott tartották a' Magyarok, utóbb azonban az más helyüttis tartatott az Országban,

o) Lásd az I. Rész 2-ik Címjének 3-ik §-át

p) A *Codex Dipl. Hung.* Című Könyvben találtató egy 1265-ki Oklevélbe olvastatik: „Item de eadem Villa Petrum et Nicolaum — qui similiter ipsius fuerant Libertini, in Jobbagiones Equestres, qui vulgariter Lovas Legény nuncupantur, eidem Ecclesiae ordinavit.“ Egyéberánt láss erre többet a' Vár Jobbágyokról tett jegyzésekbe.

q) Lásd Ulászló Királynak VII. T. K.

r) Lásd in *Sylloge Decretorum Comitum* pag 18. a' hol a' 8-ik Czikelyben mondatik „Et de quolibet Comitatu duo vel tres Nobiles debeant convenire“

's a' később időkben a' Pest alatt lévő Rákos mezejét ked-
vellették e' végre.

XXV. F e j e z e t.

A' Magyar Polgári-Alkotmány régi állapotja' változásának, 's hanyatlásának okairól rövi- deden.

A' Magyar Polgári-alkotmány régi állapotja válto-
zásnak, 's hanyatlásnak okairól már némelly Irók el-
mélkedtek, 's ezek közt a' legrégibb időből Rogerius
Nagy Váradi Kanonokot is említhetjük, ki IV. Béla Király
alatt a' szomorú Tatár pusztításnak emlékezetét írásban
tévén, azt a' késő Maradékra által bocsájtotta, melyben
egyszer'smind a' Király, 's az Ország közt lévő viszátko-
dásoknak, 's bizodalmatlanságnak okait elő számlálja a).
Az ujjabb időben szinte értekezett erről *Kollár Ádám*
tiszteletre méltó elhunyt Hazánkfia, ki az Ország' Pol-
gári Alkotmányának régi állapotjáról némellyeket közre
bocsájtván, ottan az Ország' Polgári állapotja' változásá-
nak okairól is emlékezik b). Én is tehát a' mennyire cse-
kély bélátásom engedi, kívántam arról rövideden egy
két szót szólni:

Jóllehet Polgári Alkotmányunkat, mint a' melly
némelly részben az Ország kezdetétől fogva veszi eredet-
tét, mindjárt azon időtől fogva kell tekinteni: minthogy
azonban, a' mint említettünk, a' Királyi Uralkodás' kez-
detében Polgári Alkotmányunk kevésbé más formát ka-

a) Lásd *in scriptoribus Regum Hung. Tyrnaviae* 1765. P. I. p.
482. et seq.

b) Lásd *Historiae Jurisque Publici Regni Hungariae Anechita-
tes*, Vindobonae 1783. pag. 162. et seq.

polt; 's mint egy akkor rendeltetett el állandóul; ugyan azért részemről a' Polgári Alkotmány' régi állapotja' megváltozásának okait egyedül a' Királyi Uralkodás' kezdetétől fogva veszem vizsgálóra. Mellynél fogva

186. Okát tartom a' Magyar Polgári Alkotmány régi állapotja' változásának 's hanyatlásának azt, hogy régi Királyaink a' Királyi Hasznokat (Jura Regalia) a' milyenek voltak a' Malmok, halászatok, dézmák, 's a' t. valamint szinte a' Köz - Társaság' Jóságait, vagy is a' Várakhoz tartozó Jóságokat, mellyeknek kormányozása a' Királyi Uralkodás' kezdetével a' Királyokra ruháztatott, a' Váraktól elszakasztván, azokat részszerént az Ekklesiáknak, részszerént más Privatus embereknek örökös jussal (jure haereditario) elajándékozták. Mert jöllehet dicséretes dolog volt régi Királyainknak a' szent Hit' terjesztésében való abbeli munkálodások, hogy az Ekklesiákat sokszép jóságokkal felgazdagították, mind azáltal, mivel azon hasznoknak, 's jóságoknak természete, 's elrendeltetése a' Magyar Polgári Alkotmány' akkori állapotjával a' legszorossabb öszve köttetésben állott, azoknak elidegenítése, 's elszakasztása a' Polgári Alkotmánynak nyilvános változását vonta maga után. Ugyan is a' régi időben semmi Zsoldos Katonaság nem lévén a' Hazában, minden zsold fizetés nélkül azok tartoztak a' Hazát védelmezni, kik abban földet birtak; azok közül némellyike Táborban állottak, mint a' Nemzetségek, 's Serviensek, mások ismét részszerént Táborban is állotak, de leginkább a' Királyi Várakat védték, mint a' Vár Katonák: a' Vár Jóságai pedig olly természetűek lévén, hogy azokat csak az birhatta, ki a' Várakat védte, 's a' ki az által a' Várszolgálatjára le is volt kötelezve, természetesen következik, hogy azoknak örökös elajándékozása, 's azáltal a' Váraktól való elszakasztása által, a' Várak szükséges őrizet nélkül maradtak, következésképpen az Ellenség beütéseinek 's az Országban való pusztításainak

tágas utat nyitottak, mellyből eredett rosszat nagyította a' Királyi, hasznoknak elidegenítése is; mivel a' Magyar Királyok akkoriban fényes Udvar, 's temérdek sokaságot tartván magok körül, minekutánna a' Királyi hasznok elidegenítettek, azon Udvari Népek is, kik különben a' Haza' védelmére nem voltak egyenesen rendelve, 's a' kik leginkább a' Királyi Hasznokból tartattak, a' Vár Jóságaira szorultak, következésképpen a' Várok' védelme ez által is csorbulást szenvedett; az Ország' javára fordítható Királyi hasznok pedig az által végképpen elenyésztek.

2dik. Okának vélem lenni a' Polgári Alkotmány változásának, 's majd úgy szólván le rostadásának azt, hogy a' Királyok látván a' Vár Jóságainak elidegenítéséből szükségképpen származandó rossz következtetéseket, azon hasznokról, 's Jóságokról szóló örökös Királyi Adományokat megsemmisítették, 's azon Jóságokat az Örökös Birtokosoktól vissza szedni kezdték, c) mellyből következett; hogy azok, kiktől azon jószágok elszedettek, nem csak az Országot hazafiui tüzzel nem védelmezték, hanem úgy szólván az Országnak, a' Királynak, 's a' közjónak ellenségévé lettek, 's ez volt leginkább oka a' borzasztó Tatár pusztításnak is, mellyet

3dik. Okának lenni vélem a' Polgári Alkotmány' megváltozásának. Ugyan is a' Tatár Pusztítás által az Ország' színének, 's főbb embereinek, valamint szinte az Okleveleknek nagyobb része elveszvé, a' Polgári Alkotmány által elrendeltetett, 's abban gyökereztetett Jo-

c) A' Királyi Hasznokat már Kálmán Király is kezdte vissza szedni, de a' birtokos jussokat meghagyta azoknál kiknél voltak, a' mint azon Király I. T. K. 15. 16. 17. 's 18. Fejezetjei bizonyítják; a' Vár Jóságait vagy is a' Birtokos Jussokat pedig II. András, 's IV. Béla Királyok kezdték vissza szedni.

'szágheli jussok anyira zavarodásban jöttek, hogy némelly örökös Jussokat (*Jus haereditarium*) a' birtokos jussoktól (*jus possessionarium*) megkülönböztetni úgyszólván lehetetlen volt; mellyből következett, hogy a' pusztá Országban temérdek Idegenek, 's Kun Felekezetek be vándorolván, mind azoknak, mind más Hazafiaknak, a' Királyok, a' Királyi Kincs-Tár' kiüresedése tekintetűél fogva is, mindenféle Josságokat örökös jussal ajándékoztattak d) 's e' miatt nem csak a' Vármegyék' régi elrendeltetése, úgy szólván, semmivé lett, hanem a' Nemzeti vagyonoknak is nagyobb része, mellyhez a' Banderialis kötelesség is tartozott, felejdékenségekben ment.

4dik Okának tartom a' Polgári Alkotmány megváltozásának azt, hogy minekutánna Királyaink a' Vár' Josságait örökös jussal a' Vároktól elidegenítették, 's Privátusoknak ajándékoztatták, a' Vár' földjiből birt Jobbágyok, 's Hatonák vagy is Castrensisek, kik azután közönségesen Jobbágyoknak is hívattak, előbbeni szabadságaikat, melly a' Polgári Alkotmánnyal össze kötésbe lévő Királyi Privilegiumokban gyökereztetett, elvesztvén a' Privátusok által igen nyomattak, mellyből későbbben Ulászló Király alatt következett az úgy nevezett Paraszt zendülés, vagy is Kurucz háború is.

5dik. Oka volt a' Polgári Alkotmány változásának az, hogy némelly Várokhöz tartozó Helységek, 's Várak, mellyekből későbbben Szabad Királyi Városok is származtak, a' Vármegyék' Fő Ispányainak hatalmuk alól Királyi

d) A' későbbben bėjött némelly Kun Felekezeteknek adott Josságoknak mineműségét bizonyítja László Királynak 1279. Oklevele, holott ezek mondattnak: „conferendo et dando eis „terras Castrorum, Udvarnicorum Reginalium, et alias „terras Conditionariorum, aut hominum Nobilium sine haereditate decedentium. — Dedimus insuper, et Contulimus ei „dem vacuas terras Nobilium Jobbacionum — quae a tempore Tartarorum vacuae perstituerunt“ 's a' t.

Privilegiumok által felszabaditattván, a' Vármegyéktől elszakasztattak, mellyből az is következett, hogy az ollyatén Helységben, vagy Városban lakó többnyire bevándorlott idegen Felekezetek a' Magyar Honyi Törvényhez magokat nem alkalmaztatták, hanem azon Törvényt vettek be, mellyek ott voltak keletben a' honnét azon Felekezetek be vándorlottak. Hozzá lehet még ehhez adni.

6szor. Azt az okot is, hogy az Árpád Királyi Háznak ki haltával idegen Uralkodókra, kik a' régi időben azonnal a' Nemzet Polgári Alkotmányát voltaképpen nem értették szálván a' Magyar Korona, 's a' Nemzetnek Szokás- 'Törvényei egész Verböczy idejéig össze írva nem lévén, a' Nemzet pedig a' sok háboruságok miatt magát inkább csak a' Hatonaságra, mint a' Tudományra alkalmaztattván, némelly Királyok alatt a' Magyar Polgári Alkotmánnyal ellenkezésben lévő Törvények 's Privilegiumok is keltek, 's hozattak, melly miatt a' Polgári Alkotmány több ágaiban változást szenvedett e)

Ezeket tartom tehát főbb okának lenni a' Magyar Polgári Alkotmány régi állapotja' még kezdetben következett megváltozásnak; a' többi okok pedig ha még ezen kívül lehetnek, azok vagy az elébbeni változásokból származtak, vagy pedig a' később időknek, 's viszonytagságoknak szüleményei.

e) Verböczy maga is bizonyítja ezt Hármas Törvény Könyve' eleiben tett Ulászló Királyhoz intézett Előbeszédjének kezdetén, Lásd a' Törvény-Tárba.

M u t a t ó T á b l a.

I. R É S Z.

Felj.	lap.
1. A' Scythákról, vagy is a' Szittya Felekezetbeli Népekről, 's azok között a' Magyarokról is röviden 's általjában	1
2. Szittya, 's Magyar Országokról	14
3. A' Szittya Felekezetbeli Népeknek régi Vallásaikról	20
4. Ugyan azoknál keletben lévő Litteratura állapotjáról	25
5. Ugyan azoknak erkölceikről, 's szokásaikról	35
6. Ugyan azoknak hadi tudományokról	48
7. Ugyan azoknál keletben lévő Uralkodások' formájáról	61

II R É S Z.

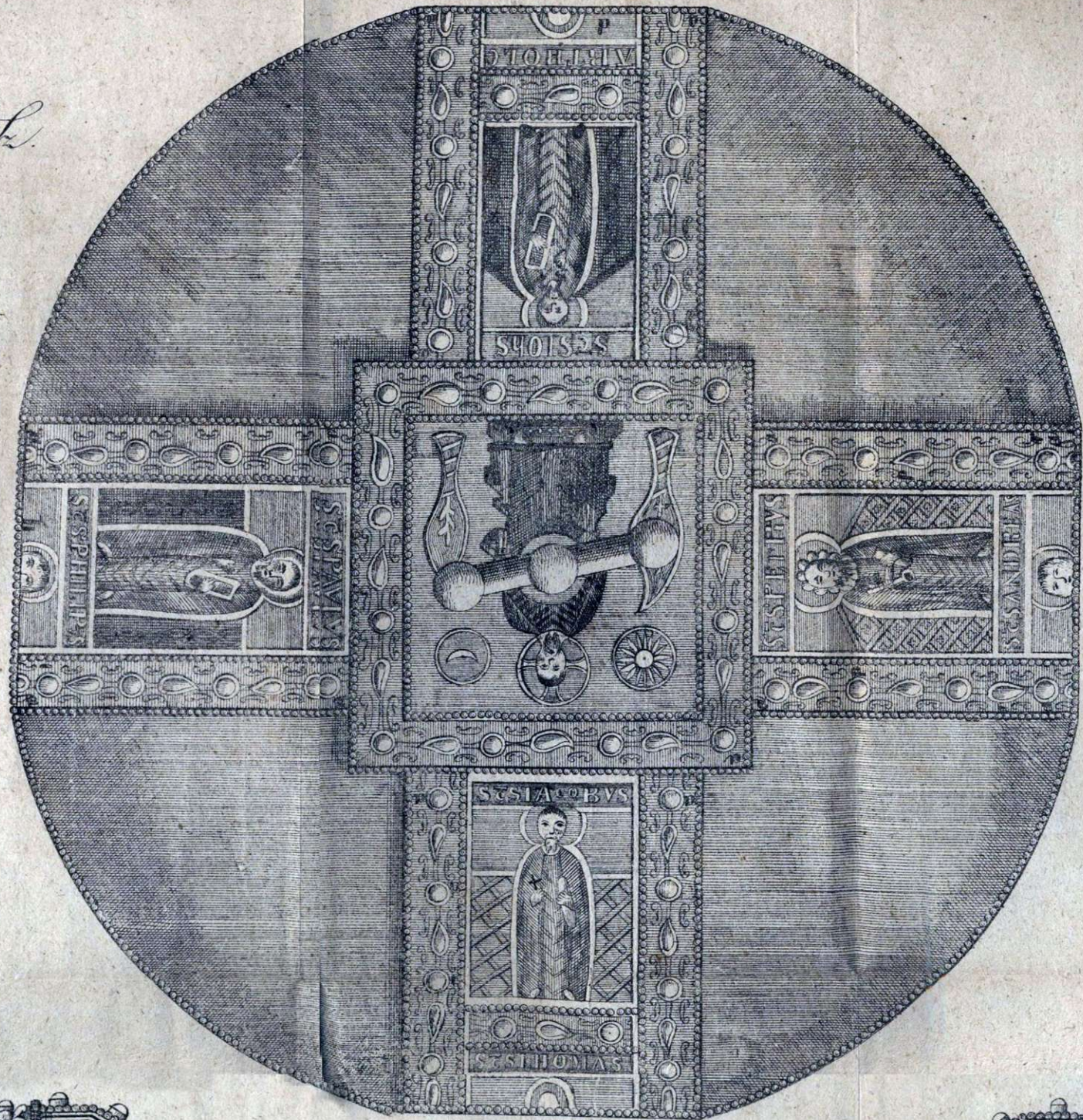
1. A' Királyválasztásról Magyar Országban	65
2. A' Magyar Szent Koronáról	69
3. A' Magyar Polgári Alkotmányról általjában	74
4. A' Magyar Nemesség' eredetéről	76
5. Az ügy nevezett Serviensekről	81
6. A' Jobbágysokról, 's azon nevezetnek eredetéről	84
7. A' Bárókról, vagy is Szabad Zászlós Urakról	88
8. A' Nádor Ispányi Hivatalról	91
9. Az Ország - Birói Hivatalról	94
10. A' Tárnok -, 's Lovász - Mesterekről, 's egyéb Királyi Udvari Hivatalokról	97
11. A' Vármegyékről és azoknak eredetéről	99
12. A' Vármegyék' Fő Ispányairól	103
13. Ugyan azoknak All - Ispányairól	107

Fej.	lap.
14. A' Szo'gabirákról, 's a' Vármegyék Eskütljeiről	109
15. Az úgy nevezett Bilochusokról	112
16. A' Pristaldusokról	114
17. A' Praecókról 's ezeknek Elöljáróikról	117
18. A' Vármegyékben lakó Népekről általjában	119
19. A' Vár-Jobbágyokról, 's Vár Hatonákról	121
20. A' Szent István Hirdly' Szabadjairól	127
21. A' Szabad, 's Királyi Varosokról	129
22. Az Udvarnokokról, Szabadosokról, 's Szabadokról	132
23. A' Rabszolgákról	136
24. Az Ország - Gyűléséről	139
25. A' Magyar Bolgári Alkotmány régi állapotja' valtozásának, 's hanyatlásának okairól rövideden	146

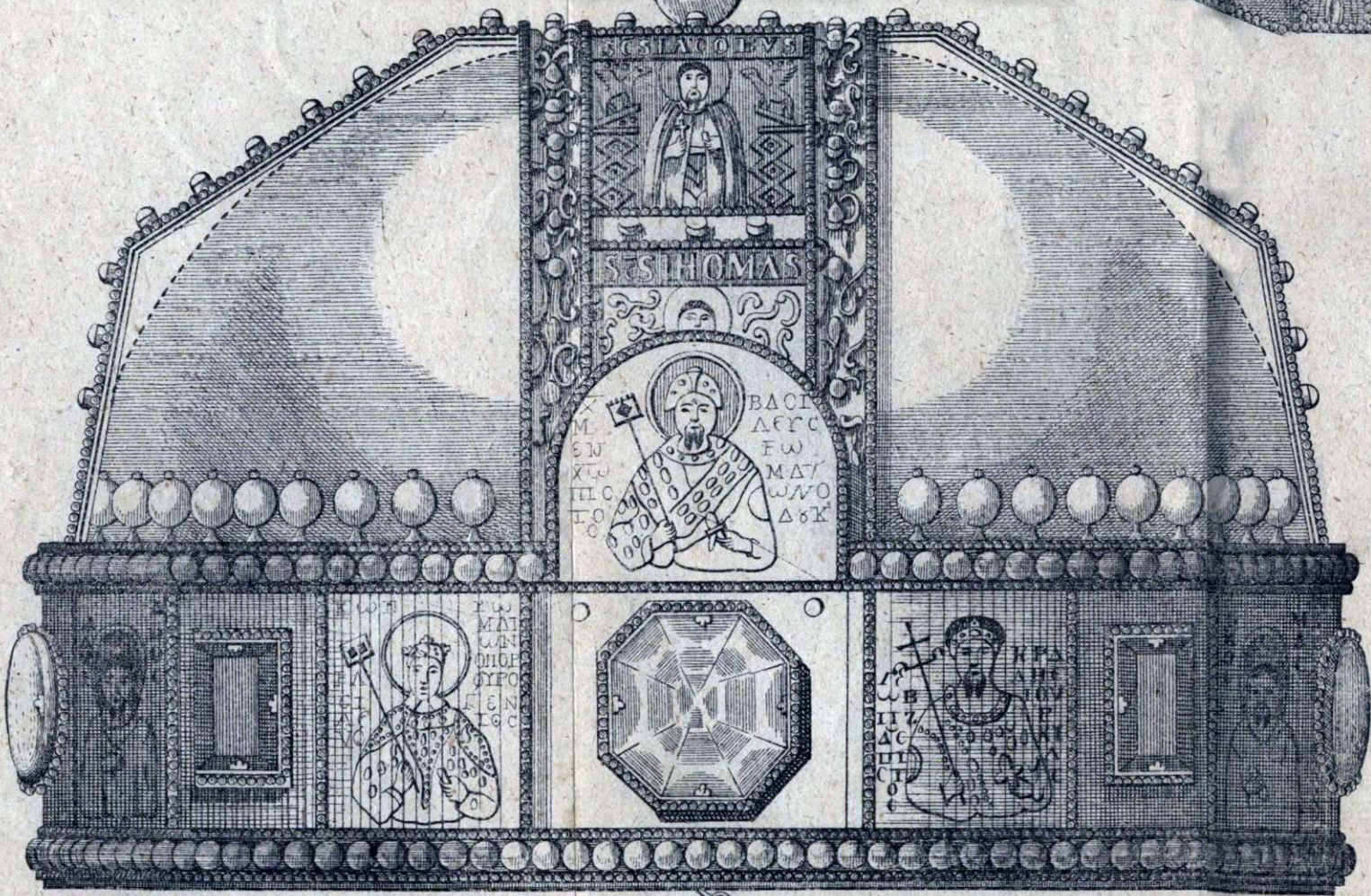
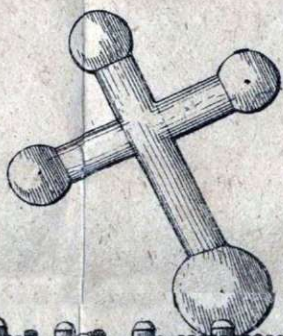
Nevezetesebb hibák.

<i>Hiba</i>	<i>lap</i>	<i>sor</i>	<i>olcsad</i>
Nemzetekről	5.	21.	Nemzetektől
A' Scythaszó után	4. 5. 6.	11. 13. 19. és 21.	nem kell vonás(,)
Pacinakao	7.	22.	Pacinakae.
Sabarthocaphali.	7.	27.	Sabarthoeasphali
ayoma	11.	17.	nyoma.
pedig	15.	6.	még
Tabni	16.	8. és 25.	Tabin
ugyaa	82.	2.	ugyan
kitérel	88. g) jegy. alatt 10.		ki tétel
Comitem	95.	13.	Comitem

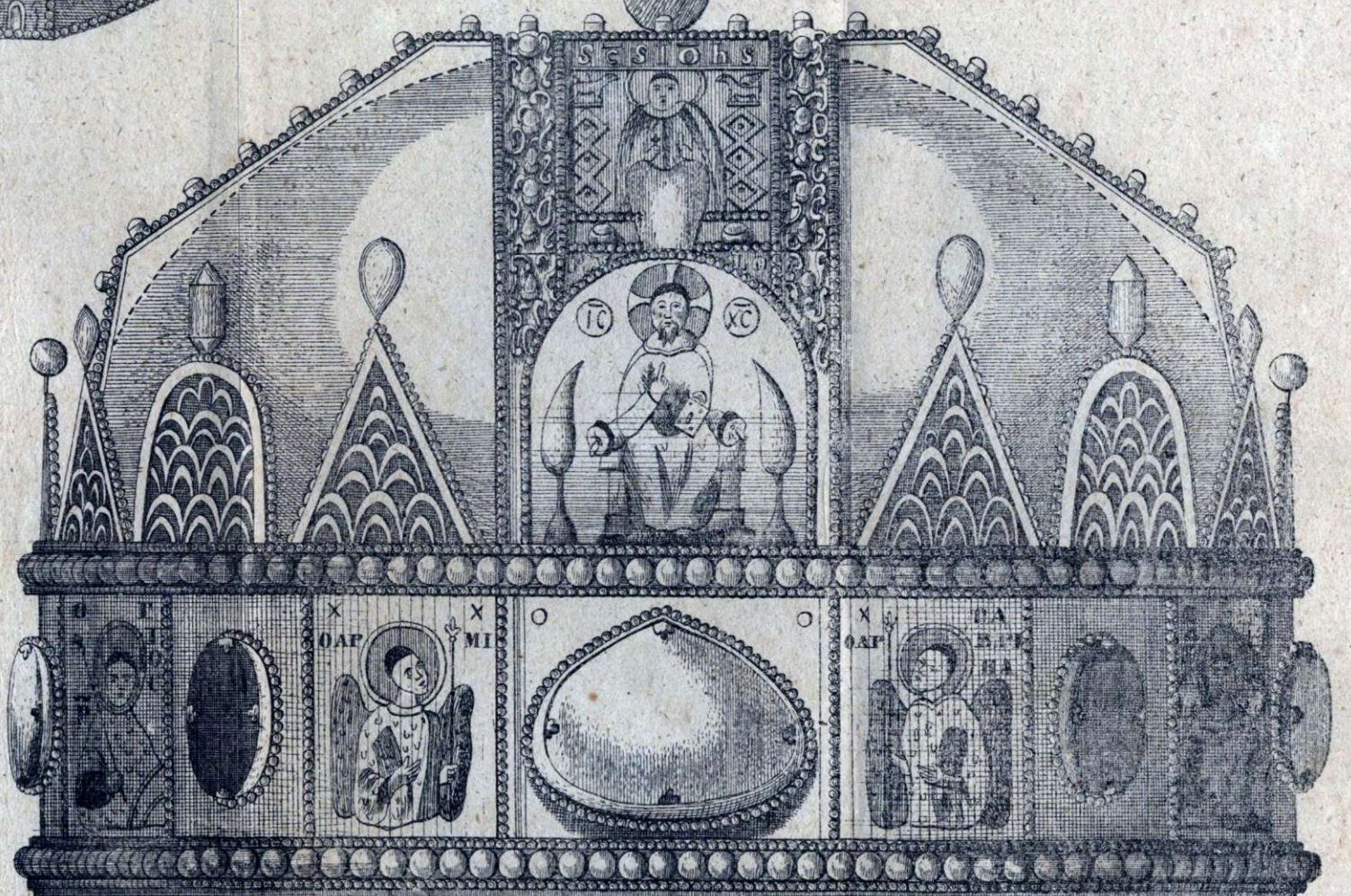
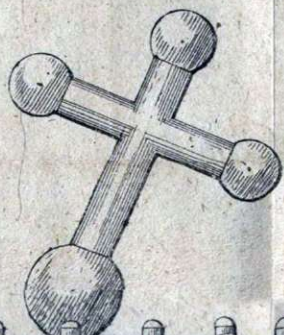
3. d. L.

1. d. L.

2. d. L.

1806 ¹⁸/₁₀

Aug. 22-23.

